

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ARHEOLOGIJU

Dženeta Lepić

**Stećci Visokog (kataloško-topografski pregled) u kontekstu stećaka
srednje Bosne**

(završni magistarski rad)

Mentor: Doc.dr. Edin Bujak

Sarajevo, 2023.

Sadržaj:

1. Uvod	4
2. Historijat istraživanja	6
3. Stećci srednje Bosne.....	13
3.1. Klesarske škole	14
4. Historijski osvrt na visočko područje u srednjem vijeku	15
5. Nekropole Viskog	19
5.1. Evidencija	19
5.2. Bedem-Kuline.....	20
5.3. Brdo	20
5.4. Brečak.....	21
5.6. Čimen.....	22
5.7. Dimnjak	23
5.8. Dobrinjac	23
5.9. Donje Moštre	24
5.10. Dolac.....	24
5.11. Dvor	25
5.12. Grabošić.....	25
5.13. Gorašnica/Glavica	26
5.14. Gorani	27
5.15. Grebac.....	28
5.16. Grebljice	28
5.17. Gradsko groblje Visoko.....	29
5.18. Jagneidi kod Slatine.....	29
5.19. Kadinjača	29
5.20. Kraljevac.....	30
5.21. Klisa.....	30
5.22. Kljen/Krečana.....	31
5.23. Lopata/Zbilje	31

5.24. Polje(Gradina)	32
5.25. Pertac	33
5.26. Podvinci	33
5.27. Pravoslavno groblje/Zbilje	34
5.28. Slatina	34
5.29. Strane-Repni Do	35
5.30. Zagorice	35
5.31. Zidine(Mili)	36
5.32. Zgonovi.....	36
5.33. Prijezani oblik stećaka	37
6. Osnovne karakteristike stećaka na nekropolama.....	42
6.1. Broj i oblici stećaka	42
6.2. Stanje očuvanosti/oštećenosti	47
6.3. Ukrasni motivi na stećcima	48
7. Istraživanje grobova pod stećcima	51
7.1. Zidine u Arnautovićima.....	51
7.2. Zgonovi u Gračanici	56
8. Ploča kaznaca Nespine	57
9. Zaključak.....	64
10. KATALOG.....	66
11. Bibliografija	134
11.1 Izvori:.....	134
11.2. Literatura:	134
11.3. Web izvori	137
11.4. Popis slika.....	137
11.5. Popis tabela.....	138
12. Sažetak:	139
13. Summary:	140
14. Biografija.....	141

1.Uvod

Područje Visokog bogato je kulturno-historijskim naslijeđem koje svjedoči o kontinuitetu života na ovom području od prahistorijskog perioda sve do danas. Značajan broj srednjovjekovnih spomenika jasno ukazuje na to da je prostor današnjeg Visokog i okoline bio važno središte srednjovjekovne bosanske države. O tome svjedoče i stećci - srednjovjekovni kameni nadgrobni spomenici koji predstavljaju temu ovog rada.

Metodologija izrade završnog rada zasnivat će se na nekoliko metoda a to su kvalitativna, kvantativna, geografska metoda. Na osnovu navedenih metoda kao i dostupne stručne i naučne literature analizirat će se tekstualno i vizualno nekropole u okviru kojih će biti obrađeni i neki pojedinačni stećci, te će se predstaviti i pregled trenutnog stanja lokaliteta.

Rad će se sastojati iz dva dijela, prvog u kojem će biti izneseni osnovni podaci o dosadašnjem proučavanju stećaka i drugog koji predstavlja katalog sa svim obrađenim lokalitetima. Prvi dio rada sastoji se od nekoliko naslova u okviru kojih se govori o osnovnom proučavanju stećaka, njihovom značaju zatim području koje obuhvata prostor srednje Bosne kao i uticaj klesarskih škola na području srednje Bosne. Potom je predstavljen historijski osvrt o visočkom području, njegovom djelovanju u srednjovjekovnoj državi Bosni. Pod tim uticajem došlo je i do istraživanja stećaka o kojem će se u posebnom dijelu iznijeti sve značajne informacije za nekropole grada Visokog gdje će biti obuhvaćena evidencija stećaka, njihov broj i zastupljeni oblici. Iako nije bilo većih istraživanja nekropola, tačnije grobova pod stećcima obradit će se one koje su podvrgnute tim arheološkim istraživanjima sa kratkim osvrtom na materijal, orijentaciju i druge podatke koje je istraživanje dalo na uvid. Drugi, kataloški dio obuhvatat će sve nekropole Visokog koje su pronađene, sa prezentiranim detaljnim podacima o nekropolama.

Cilj rada jeste da se dobije jedan određeni popis sa nekropolama na području Visokog, te njihovim osnovnim podacima, kao i konteksta u kojem su nastali u toku srednjovjekovne države Bosne kao jednim veoma važnim segmentom u fenomenu nadgrobni spomenika.

Literatura na koju će se autor referirati tokom pisanja rada jesu djela Šefika Bešliagića koji je pružio najveći broj podataka u svojim studijama o stećcima koji su značajni kako za područje Visokog tako i za područje čitave Bosne i Hercegovine. Tu je svakako i Milenko Filipović koji je tokom svojih posjeta zapisivao lokalitete kao i Pavao Anđelić koji je sve dostupne podatke objavio u monografiji. Svakako tu je i veliki broj članaka i djela mnogih drugih autora koji su dali svoj doprinos, a to su : Alojz Benac, Enver Imamović, Dubravko Lovrenović, Jovan Kovačević, Marko Vego, Edin Bujak, Slaviša Perić, Đenana Ganić i ostali. Bitno je naglasiti da je autor u pripremi i pisanju ovog rada posjetio sve nekropole koje su dostupne, što je rezultiralo pronalaskom novih lokaliteta koji su zabilježeni i prijavljeni Zavičajnom muzeju Visoko.

2. Historijat istraživanja

Stećci su srednjovjekovni kameni nadgrobnii spomenici koji se na teritoriju srednjovjekovne bosanske države pojavljuju između XII i XVI stoljeća.¹ Najveći broj stećaka evidentiran je na prostoru današnje Bosne i Hercegovine, a pored toga njihovo prisustvo zabilježeno je još u jugoistočnoj Hrvatskoj, jugozapadnoj Srbiji te sjeverozapadnoj Crnoj Gori.² Danas se prema najnovijim procjenama može pretpostaviti da ih je sačuvano oko 100.000, iako ih je ranije bilo znatno više.³ Nažalost, mnogobrojni stećci uništeni su kako prirodnim tako i ljudskim djelovanjem.

Prvi izvori o stećcima potječu od Benedikta Kuripešića, tumača jezika koji se nalazio u poslanstvu cara Ferdinanda I, koji putujući ovim područjem 1530.godine bilježi podatke o jednoj nekropoli stećaka.⁴ Vrijednost njegovog zapisa je velika zbog toga jer ovaj opis predstavlja prvi izvor u kojima se pominju stećci. Nakon toga prošlo je mnogo vremena stagnacije sve do XVIII stoljeća, nakon čega stećci ponovo dobivaju prostor u naučnoj literaturi, tačnije i dalje su u pitanju različite zabilješke putopisaca, književnika, većinom stranaca koji su prolazili ovim krajevima. Jedan od njih je Alberto Fortis koji ostavlja nekoliko podataka o stećcima na prostoru Makarske i Sinja, kao i poljski knez Aleksandar Sapieha koji također u svom putopisu bilježi njemu ove zanimljive spomenike sa raznim ornamentima na području Dalmacije, Hercegovine i Dubrovačke republike.⁵ Bitno je spomenuti da u periodu od XIX stoljeća ovaj srednjovjekovni fenomen u svojim djelima spominju autori poput Amia Bouea bečkog geologa i ljekara, I.Gardnera Wilkinsona engleskog egiptologa, Henricha Sternecka, Moritza Hoernersa, Ivana Carrarera, Martina Nedića, Petra Bakule⁶ koji su upravo svojim zapisima skretali pažnju na kulturnu vrijednost stećaka. Veoma zanimljive podatke pruža i Arthur J.Evans u svom djelu *Kroz Bosnu i Hercegovinu peške tokom pobune augusta i septembra 1875..*⁷

¹ Bujak 2018, 41.

² Ganić 2020, 186.

³ Bujak 2020, 41.

⁴ Kuripešić 1950, 28.

⁵ Bešlagić 1971.b, 18.

⁶ Ibid 18.

⁷ Evans 1965.

A.Evans je iznio svoju tezu o porijeklu stećaka povezujući ih sa bogumilima, te se zbog toga Evans smatra jednim od začetnika teze o bogumilskom porijeklu stećaka.⁸

Aktivnije istraživanje stećaka na području čitave Bosne i Hercegovine počinje od 1888.godine kada dolazi do osnivanja Zemaljskog muzeja u Sarajevu kao i pokretanjem časopisa *Glasnik*. Iako je nastupio period koji je bio veoma pogodan za istraživanje stećaka Š.Bešlagić smatra da je taj period više bila lična inicijativa pojedinaca kao i da je istraživanje bilo najviše usmjereno u izučavanje natpisa dok su ostale komponente bile zanemarene.⁹ I dalje su stećci bili sfera interesovanja stranih autora kao i domaćih. Jedan od stranih jeste i Felix Luschan koji je istraživao stećke na području sjeveroistočne Bosne, te je otkrio veoma zanimljive i značajne predmete na lokalitetima poput Ravne Trešnje (Tuzla) i Hana Šibošnica.¹⁰ Reljefni motivi posebno su bili veliko interesovanje austrijskog arheologa Moritz Hoernesa koji je obišao oko 100 lokaliteta na čitavom području Bosne i Hercegovine, a na osnovu svojih zapažanja stećak iz Donje Zgošće kod Kaknja svrstaje u jedan od najljepših primjeraka.¹¹ Iako je ova tema privlačila mnoge autore nekada je to imalo veoma loš efekat jer je nestručnost i loše postupanje prilikom istraživanja dovodilo do uništenja lokaliteta. Austrijski rudarski inženjer A.Gotting je jedan od istraživača koji je prekopao grob Batića Mirkovića u Kopošićima kod Ilijaša.¹²

U istraživanje se aktivno uključuje grupa autora-istraživača koji su pisali za *Glasnik Zemaljskog muzeja* te izvještaje objavljivali u pomenutom časopisu. Svakako među važnijim jeste Ćiro Truhelka, prvi kustos Zemaljskog muzeja koji je obradio natpise, ornamente, opisivao lokalitete i njihovu rasprostranjenost kao i Vejsil Čurčić koji je izdao nekoliko članaka u *Glasniku Zemaljskog muzeja* na temu srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika.¹³ Š.Bešlagić navodi još nekoliko autora koji su bavili stećcima, neki od njih su: V.Stakić, Đ.Marković, Đorđe Stratimirović, Nikola Barišić, Franjo Fiala, Jiereček Konstantin i Vaclav Radimsky koji se bavio vrstama kamena od kojeg se klesao stećak te svoja istraživanja predstavio u svom djelu pod nazivom *Arheološki leksikon* koji nikada nije objavljen.¹⁴

⁸ Evans 1968, 174-178.

⁹ Bešlagić 1971.b, 19.

¹⁰ Bujak 2018, 26.

¹¹ Bešlagić 1982, 13-14.

¹² Bešlagić 1982, 14.

¹³ Ibid 13-14.

¹⁴ Bešlagić 1971,13.; 1982, 15.

Može se reći da su trebale godine proći da bi se posvetila veća pažnja ovim nadgrobnim spomenicima. Na inicijativu Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture u Beogradu, 1950.godine u Sarajevu odlučeno je da se pokrenu određene akcije u svrhu prikupljanja opštih podataka o lokalitetima na području Bosne i Hercegovine što je podržao i Zavod za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine. U cilju što boljih rezultata angažirani su svi seoski učitelji, studenti što je dovelo do formiranja kataloško-topografskog pregleda stećaka.¹⁵ Akcije su pokrenute 1888.godine prilikom čega je evidentirano 27.067 stećaka, dok je drugi popis obavljen 1897-1898.godine gdje je zabilježen broj od 59.500 stećaka.¹⁶ Napisane su mnoge monografije i edicije na temu stećaka, kao i aktivnog istraživanja i interesovanja za natpise na njima i ornamente. Pored arheologa i drugih naučnika kome je ovaj fenomen bio zanimljiv tu su i književnici koji su svoju inspiraciju za poezije, priče pronašli upravo u stećcima. Jedan od autora na koga su stećci ostavili veliki dojam jeste bosanskohercegovački pisac Mehmedalija Mak Dizdar navodeći kako to nisu bili obični kameni spomenici, već spomenici koji su krili velike tajne, a te tajne su ispisane na njima, svoju knjigu pjesama inspirisanu stećcima objavljuje 1966.godine pod nazivom *Kameni spavač*.¹⁷ Miroslav Krleža također je autor zahvaljujući kojem su stećci predstavljeni široj javnosti 1950.godine u Parizu, a likove na njima navodi kao veoma odvažne: *Ni jedan bogumilski lik ne kleči pred autoritetom religioznih nadzemaljskih i ovozemaljskih simbola*.¹⁸

U istraživanju stećaka aktivno su učestvovali i uposlenici Zemaljskog muzeja u Sarajevu što je rezultiralo izdavanjem prve edicije o stećcima koju objavljuje Alojz Benac koji je sistematski obradio nekropolu stećaka Radimlja kod Stoca, stećke Olova i stećke na području Lištice, dok je Dimitrije Sergejevski pisao o stećcima u Bratuncu, a Marko Vego o stećcima na području Ljubuškog.¹⁹ Na osnovu svih istraživanja izlazi edicija pod nazivom *Srednjovjekovni nadgrobnici Bosne i Hercegovine* koja je izlazila od 1950. do 1967.godine.²⁰ U sklopu ove edicije svoja djela je izdao i Šefik Bešliagić.

¹⁵ Bešliagić 1971.a., 16-17.; 1971.b, 19.; 1982, 18-19.; 2004, 13.

¹⁶ Bešliagić 1982, 16.; 2004, 14.

¹⁷ Dizdar 1966.

¹⁸ Bujak 2018, 32.

¹⁹ Bešliagić 1971.a, 18.; 1982, 20-21.

²⁰ Bešliagić 1971.a, 18-19.

Najveći doprinos u proučavanju srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika pripada upravo Šefiku Bešlagiću koji je na ovu tematiku izdao veliki broj značajnih monografija i članaka koji su značajni u proučavanju ovih vrijednih spomenika. Višegodišnje istraživanje je rezultiralo stvaranjem izvanrednih djela o stećcima gdje su uvrštena pitanja ornamentike, oblika, natpisa, pored stećaka istraživao je i druge materijalne tekovine poput sudačkih stolica, korita ali i nišana. Također bio je i rukovoditelj arheoloških istraživanja gdje izdvajamo istraživanje na lokalitetu Grborezi kod Livna. Opus njegovih djela je veoma značajan ali prvenstveno je značajno njegovo kapitalno djelo pod nazivom *Stećci – kataloško-topografski pregled* izdato 1971.godine²¹ u kojem su predstavljeni osnovni podaci o nekropolama, njihovim oblicima, ukrasima te natpisima kao i posebni dio o pregledu nekropola van Bosne i Hercegovine, a iste godine izdaje i djelo *Stećci i njihova umjetnost*.²² Pored ovog djela spomenut ćemo i još neka poput *Kalinovik-srednjovjekovni nadgrobnici* izdato 1962.godine,²³ zatim *Stećci centralne Bosne* u kome sužava prostor istraživanja na prostor centralne Bosne prilikom čega obrađuje sva područja na tom prostoru.²⁴ Godine 1982. izdaje knjigu *Stećci-kultura i umjetnost*,²⁵ nakon njegove smrti izdata su dva djela a u pitanju je *Leksikon stećaka*²⁶ i *Ćirilčki epigrafski spomenici srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*.²⁷

Alojz Benac izdaje djelo pod imenom *Stećci*²⁸ u kojima iznosi svoje gledanje na spomenike kao i mnoštvo ilustracija ovih spomenika. Pažnju autora su posebno privlačili natpisi i ornamentika stećaka te su na ovu temu dostupna brojna djela. Marko Vego 1970.godine izdao je *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine*²⁹ u kojem je obradio sve do tada poznate epitafe. O ukrasnim motivima na stećcima pisala je Marian Wenzel koja je svoje rezultate iznijela u svojoj monografiji *Ukrasni motivi na stećcima*.³⁰

²¹ Bešlagić 1971.a.

²² Bešlagić 1971.b.

²³ Bešlagić 1962.

²⁴ Bešlagić 1967.

²⁵ Bešlagić 1982.

²⁶ Bešlagić 2004.

²⁷ Bešlagić 2015.

²⁸ Benac 1967.

²⁹ Vego 1970.

³⁰ Wenzel 1965.

Tokom izdavanja brojnih monografija i dalje su vršena mnoga istraživanja kao što su: Mistihalj kod Bileće (Janko Belošević), Čipuljići kod Bugojna istraženi od strane Nade Miletić, zatim Grčka glavica u Biskupu kod Konjica (Marko Vego), Pavlovac kod Sarajeva (Lidija Žeravica) i mnogi drugi.³¹ Kraći prikaz objavljuje i Enver Imamović 1995.godine pod naslovom *Bosanski stećci* u knjizi *Korijeni Bosne i bosanstva*.³² Svoje mišljenje o kamenim spomenicima donosi nam Dubravko Lovrenović koji izdaje knjigu *Stećci-bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka*.³³ Zadnja istraživanja po pitanju ove tematike dao je Edin Bujak u knjizi *Stećkopedija-Kameno blago stare bosanske države*³⁴ koji daje uvid u najpoznatije nekropole na području Bosne i Hercegovine obuhvatajući sva dosadašnja istraživanja na njima. Pored nekropola obuhvaćeni su oblici, ornarnetika, historiografija, natpisi i još mnogo toga tako da je ovo djelo veoma značajno za prikaz ovih spomenika.

2.1. Historijat istraživanja stećaka Visokog i okoline

Jedno od najznačajnijih mjesta za srednjovjekovnu bosansku prošlost jeste područje današnjeg grada Visoko. Stari grad Visoki, vladarski dvor u Moštru, krunidbena crkva bosanskih vladara Mili u Arnautovićima, srednjovjekovna utvrda Čajangrad samo su neki od najznačajnijih lokaliteta sa područja Visokog koji svjedoče o bogatom naslijeđu srednjovjekovnog perioda stare bosanske države. Pored navedenih lokaliteta značajan segment predstavljaju i stećci koji su privlačili pažnju brojnih istraživača i o kojima su pisali brojni autori u svojim radovima sve do danas. Milenko Filipović u svom etnografskom zborniku pod nazivom *Visočka nahija* iz 1928. godine navodi 17 lokaliteta sa stećcima imenujući ih pod nazivom *grčka groblja*.³⁵ Vrijedi istaći da je najveći doprinos u evidentiranju i opisu stećaka Visokog dao Šefik Bešlagić. U studiji pod nazivom *Stećci centralne Bosne*, objavljenoj 1967.godine, sa šireg područja Visokog i okoline opisano je 18 nekropola te 2 lokaliteta na kojima se nalazi po jedan stećak.³⁶

³¹ Bujak 2018, 35.

³² Imamović 1995.

³³ Lovrenović 2008.

³⁴ Bujak 2018.

³⁵ Filipović 2002.

³⁶ Bešlagić 1967, 35 – 37; Ganić 2020, 186.

U svom kapitalnom djelu *Kataloško – topografski pregled stećaka* iz 1971.godine navodi 19 nekropola i 4 usamljena stećka na tri lokaliteta.³⁷ Referirajući se na evidentiranje ranijih autora Pavao Anđelić sve podatke grupiše te u monografiji *Visoko i okolina kroz historiju I*, iz 1984. godine navodi: *u visočkoj okolini, dakle na području nekadašnje župe Bosne, registrirano je u svemu oko 40 srednjovjekovnih grobalja. Od toga na 27 lokaliteta i danas postoje spomenici tipa stećaka (bar po jedan!), dok se za ostalih 13 mjesta u narodu, na neki način, sačuvalo pamćenje o stećcima.*³⁸ Nekoliko nekropola opisuje i Slaviša Perić u svom katalogu uz izložbu pod nazivom *Visoko arheološka nalazišta* iz 1983.godine u kojem ukratko iznosi osnovne podatke o značajnim lokalitetima sa visočkog područja.³⁹ Kada je riječ o nekropolama na području Visokog u Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine iz 1988.godine navedene su 24 nekropole i jedan usamljeni stećak.⁴⁰

Značajno je spomenuti da su grobovi ispod stećaka do sada arheološki istraženi na samo dva lokaliteta. Riječ je o lokalitetu Mili u Arnautovićima i nekropoli Zgonovi u Gračanici o čemu će nešto detaljnije biti u nastavku rada. Na osnovu dosadašnjih proučavanja stećaka na području Visokog može se reći da epitafi na stećcima nažalost izostaju. Izuzetak predstavlja epitaf velikog kaznaca Nespine iz Malog Čajna. Riječ je o većoj ploči (210 x 106 x 10 cm) pronađenoj 1946. godine na kojoj je plastično predstavljena scena borbe čovjeka s veprom. Na istoj strani ploče, uz scenu lova uklesan je natpis bosančicom.⁴¹ Originalna ploča dio je stalne arheološke postavke u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine, dok je vjerno izrađena replika izložena u lapidariju Zavičajnog muzeja Visoko. Također, kada je riječ o natpisima neizostavno je spomenuti Kulinovu ploču. Naime, ploča Kulina bana izorana je u proljeće 1898.godine na tzv. Tuštinoj njivi, vlasništvu porodice Šarenac, ispod sela Biskupića kod Visokog.⁴² Ploču je otkrio dr. Ćiro Truhelka i iste godine (1898.) dopremio u Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine. U lapidariju Zavičajnog muzeja Visoko izložena je replika iste.

³⁷ Bešlagić 1971, 167 – 169; Ganić 2020, 187.

³⁸ Anđelić 1984, 189 – 192.

³⁹ Perić 1983, 19 -36.

⁴⁰ Grupa autora 1988, 12 – 28.

⁴¹ Bešlagić 2015, 107.

⁴² Anđelić 1984, 253.

Zavičajni muzej Visoko je tokom 2015.godine pokrenuo projekat pod nazivom „Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja / očuvanosti“⁴³ koji je podijeljen u pet faza. Cilj projekta jeste da se utvrdi trenutno stanje srednjovjekovnih nekropola na području Visokog i okoline kao i brojnost stećaka nakon čega će prikupljeni podaci biti predstavljeni široj javnosti. Ovaj projekat još uvijek je aktivan. Značajno je spomenuti da Zavičajni muzej Visoko od 2020.godine prvi put izdaje i svoj naučno – stručni časopis *Radovi*. U prvom broju časopisa objavljen je rad Adnana Kaljanca i Jesenka Hadžihasanovića pod nazivom *Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja oko lokaliteta nacionalnog spomenika Arheološko područje Mili – Krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva, Arnautovići, općina Visoko (terenski dio)*, gdje autori između ostalog navode i istraživanje grobova ispod stećaka te donose pregled fotografija arhivskog materijala koji je ustupljen iz arhiva Zavičajnog muzeja Visoko.⁴⁴

Pored toga, u prvom broju časopisa objavljen je i rad Đenane Ganić, *Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja / očuvanosti*.⁴⁵ Rad o stećcima objavljen je i u drugom broju časopisa *Radovi* pod nazivom *Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko s procjenom stanja oštećenja / očuvanosti – III faza*,⁴⁶ gdje autor Đenana Ganić predstavlja treću fazu projekta evidentiranja stećaka.

U nastavku rada govorit će se o stećcima s područja Visokog gdje će biti predstavljene srednjovjekovne nekropole kao i katalog koji sadrži obrasce nekropola i stećaka popraćenih fotografijama.

⁴³ Tokom 2015. i 2016.godine (I faze) stručni tim muzeja obradio je 8 lokaliteta nakon čega je 2018.godine pristupljeno ka realizovanju II faze evidentiranja gdje je obrađeno 5 lokaliteta te su u okviru ove dvije faze obrađeni lokaliteti: (Gorani, Podgorani, Dvor, Gorašnica/Glavica, Ginje, Šošnje, Klisa, Zgonovi, Dobrinjac, Brečak, Bedem, Zagorice, Slatina, Kljen). U III fazi izvršilo se popisivanje na 7 lokaliteta (Grabošić, Slatina, Strane/Repni Do, Podvinci, Kadinjača, Zbilje-Pravoslavno groblje, Zbilje-Lopate) Ganić 2020, 187; 2022, 110.

⁴⁴ Kaljanac, Hažihasanović 2020, 130 – 184.

⁴⁵ Ganić 2020, 185 – 205.

⁴⁶ Ganić 2022, 109 – 123.

3. Stećci srednje Bosne

Prostor koji je obuhvatao područje srednje Bosne nije graničio uvijek u istim granicama, godinama one su se mijenjale i širile. Š.Bešlagić je prostor centralne Bosne ograničio na prostor djelovanja srednjovjekovne bosanske države u periodu XIV i XV stoljeća, u taj prostor uvrstio je područja 23 općine: Ilijaš, Vareš, Visoko, Kiseljak, Kreševo, Fojnica, Busovača, Kakanj, Zenica, Vitez, Travnik, Novi Travnik, Gornji Vakuf, Bugojno, Donji Vakuf, Jajce, Skender-Vakuf, Kotor-Varoš, Teslić, Tešanj, Zavidovići i Maglaj.⁴⁷ U periodu srednjeg vijeka sva područja su imala svoju ulogu i značaj, uz njih formirala su se mnoga naselja, a uz njih trgovišta i ostali sadržaj. Prostor centralne Bosne od davnina je bio gusto naseljen što nam dokazuju i brojni srednjovjekovni kako gradovi tako i ostali spomenici srednjeg vijeka. Gledajući sa nekoliko aspekata ovaj prostor on je bio centar prvenstveno političkog, društvenog, vjerskog, kao i kulturnog života srednjovjekovne bosanske države.⁴⁸ Kako je i za pretpostaviti zbog velike koncentracije stanovništva ovo područje sadrži i najveći broj srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika, koji svojim epitafima, ornamentici prikazuju život tadašnjih ljudi. Veliki je broj stećaka koji su ostali i dan danas su izvanredno djelo koji dokazuju vještinu i znanje srednjovjekovnih kovača i dijaka. Zbog toga jasno se može uvidjeti razlika stećaka koji se nalaze na području srednje Bosne i ostalih područja. Na to su sigurno uticali razni klesarski centri. Pored toga što pružaju veoma zanimljivu vizuelnu sliku zahvaljujući svojoj ornamentici, značaj se ogleda i u epitafima na kojima su zastupljena mnoga imena velikaša.

⁴⁷ Bešlagić 1967, 5.

⁴⁸ Bujak 2018, 66-67.

3.1. Klesarske škole

Na području Bosne i Hercegovine možemo razlikovati nekoliko formi izrade stećaka, njihovog ukrašavanja, natpisa i drugih komponenti. Ta razlika se ogleda u samom načinu izrade i razlikuje se od područja do područja ali sa mnogim sličnim komponentama koje su bile uticaj okolnih područja. To se dešavalo zahvaljujući klesarskim „školama“ koje su se nalazile širom Bosne i Hercegovine koje su imale također i nekoliko svojih manjih škola. Škole se mogu podijeliti u nekoliko regija a to je područje Hercegovine, istočne Bosne, jugozapadne i srednje Bosne. Š. Bešliagić smatra da je na hercegovačkom području bilo nekoliko manjih regija koje su imale svoje škole, jedan centar svakako bio u Stocu u kome su djelovali Grubač i Samorad, zatim drugi između Trebinja i Bileće, treći oko Gacka, četvrti u blizini Konjica a peti u zapadnoj Bosni.⁴⁹ Za razliku od prethodnog autora A. Benac taj prostor ograničava samo na prostor Hercegovine, čiju najvažniju tačku smatra Stolac i područje istočne Bosne.⁵⁰ Na stećcima ovog područja može se vidjeti veoma širok spektar ornamenata, ljudskih figura uglavnom izvedeni u plitkom reljefu. U regiju istočne Bosne spada nekoliko područja poput Kladnja, Zvornika, Goražda, Foče, Srebrenice čiji su stećci karakteristični po stećcima uspravnog tipa sa mnoštvo dekoracija u vidu biljnih motiva sa dugim viticama grozdova i uspravnog rastiinja sa lišćem i cvijećem.⁵¹ Jedna od škola koja je razvila svoj poseban stil izvedbe na stećcima jeste tzv. dalmatinski stil nastao na prostoru jugozapadne Bosne, ovaj prostor bi obuhvatao Duvanjsko polje i Kuprešku visoravan.⁵²

Da su škole srednje Bosne bile jako dobre govore i brojni spomenici koji spadaju među najljepše i najreprezentativnije oblike ovih područja. Generalno gledajući stećci koji svojom pojavom prikazuju veoma veliki kulturni ali najviše likovni stepen umijeća, primjer takvog spomenika svakako jeste i stećak iz Zgošće iz Kaknja, zatim su tu stećci sa Kopošića u Ilijašu, stećak koji također spada u značajne je i stećak Radoje Pribinića iz Zabrđa kod Kiseljaka.

⁴⁹ Bešliagić 1971.b, 76.

⁵⁰ Benac 1967, 8.

⁵¹ Benac 1967, 12-13.

⁵² Bujak 2018, 64.

4. Historijski osvrt na visočko područje u srednjem vijeku

Kao jedna od župa koja je imala veliki uticaj na razvoj bosanske države svakako je župa *Bosna*, koja se razvila na visočkom području. Oko ove župe rasprostirale su se i Trstivnica, Lepenica, Vidogošća, Brod, Lašva, Vrhbosna.⁵³ Visočko područje imalo je veliki značaj u srednjovjekovnoj Bosni zbog toga će ono postati središte državnog, vjerskog, političkog i ekonomskog života. Prvobitno naziv *Bosna* je označavalo ovo područje dok će se u kasnijim izvorima ono spominjati pod imenima *Vizoka*, *Vissokium*, *Visuki*, *Visochium*.⁵⁴ Tome je doprinijelo sigurno i zajednica koja je bila čvrsta te zahvaljujući historijskim prilikama, kao i trgovačkim i političkim potiskuju naziv *Bosna* te ovo područje pripisuju ime *Visoko*, koje će i nakon propasti i dolaska turske uprave sačuvati svoj naziv (*Visočka nahija*).⁵⁵ Kontinuiranom razvoju vjerovatno je doprinio i geografski položaj ovog područja. Prve vijesti o ovom području saznajemo iz povelje Kulina bana izdatoj 29. augusta 1189.godine, a u pitanju je povelja posvećena Dubrovčanima koja govori o slobodi trgovine i prijateljstvu između bosanskog bana i Dubrovčana.⁵⁶ Podatke o političkom i vjerskom životu najbolje možemo uočiti u brojnim poveljama koje su izdate na ovom području, poznate su 174 povelje u kojem se spominju različiti lokaliteti visočkog polja.⁵⁷

Kao jedan od glavnih centara Visokog bilo je sjedište vjerske organizacije, Crkve bosanske što nam potvrđuje povelja Stjepana II izdata u periodu između 1326. i 1329. godine u Moštrima, izdata u hiži velikog gosta Radoslava sa ostalim članovima, na osnovu čega se vidi da je ova crkva bila važna i da je imala funkciju vjerodostojnog mjesta.⁵⁸ Za područje na kome je bilo sjedište bosanske biskupije veže se područje Moštri ali nije isključeno da su se tu mogli naći i Biskupići koji se nalaze nedaleko od Moštri što djelimično tvrdi i Ć.Truhelka.⁵⁹

⁵³ Anđelić 1984, 112-113.

⁵⁴ Jelenić 1906, 9.

⁵⁵ Anđelić 1984, 114-116.

⁵⁶ Ibid 131.

⁵⁷ Ibid 131-156.

⁵⁸ Ibid 124-125.

⁵⁹ Truhelka 1989, 622.

Uticaj vjere ogleda se i u prisustvu franjevacu koji su u Arnautovićima izgradili samostan, sa sjedištem poglavara i bosanske vikarije i bosanske kustodije.⁶⁰ Zanimljiv podatak je taj da je samostan sv. Nikole bio poštovan i već tada poznat od strane Dubrovčana, što govori podatak da je Malo vijeće iz Dubrovnika poslalo 100 lakata raše fratrima 25.6.1367.godine.⁶¹ Pored te funkcije središta u Arnautovićima, na Milima se izvršila i krunidba kralja Tvrtka I 25.10.1377.godine te tim činom Visoko čini centralnim područjem na kojem se kasnije održavao sabor/stanak, dok će kasnije postati i grobno mjesto kralja Tvrtka I Kotromanića.⁶² Prvo pojavljivanje Mila nalazi se u povelji Bele IV 1340.godine kada se spominje ime *Mel*.⁶³ Prisustvo još jedne crkve registrovano je u Biskupićima što potvrđuje ploča Kulina bana. Kako do sada nisu pronađeni elementi hiža u Moštrima niti crkve u Biskupićima jedan od mogućih razloga je i taj da su objekti pravljene od drveta zbog čega se njihova destrukcija prepisuje materijalu od kojeg su napravljene, što ograničava arheološku analizu vjerskih spomenika na ovom području. Pored spomenutih lokaliteta na kojem su evidentirane crkve arhitektonski ostaci su pronađeni i na području Srhinja, Hlapčevića, Hadžića (Radovlje), Poriječana, Podvinaca, Malog Čajna, Ginja i Podvisokog.⁶⁴

Kao jedan od preduslova za dobar razvoj političkih i vjerskih dešavanja svakako je i kontinuiran društveni i ekonomski život. Prvenstveno to potvrđuju i gradovi koji su se formirali na ovom prostoru, na prvom mjestu je to srednjovjekovni grad Visoki. Pored ovog grada u Visokom imamo još nekoliko okolnih gradova poput Čajangrada u Gračanici, Gradinu u Kopačima, Sebinjski grad, Grad kod sela Dobrinja i Bedem u Goduši. Nažalost do danas su sistematskim istraživanjima podvrgnuti samo srednjovjekovni grad Visoki i Čajanograd u Gračanici. Grad Visoki prvi put se spominje u povelji koju Tvrtko I sa majkom Jelenom i bratom Vukom izdaje Dubrovčanima 1.9.1355.godine.⁶⁵ Visoki je prvenstveno imao vojni karakter ali je povremeno služio i kao vladarska rezidencija,⁶⁶ što dokazuje dolazak poklisara iz raznih država, kao i izdavanja mnogih važnih povelja ali i održavanje državnih sabora na ovom lokalitetu.

⁶⁰ Anđelić 1984, 129.

⁶¹ Vego 1957, 126.

⁶² Ibid 239-241.

⁶³ Bujak 2018, 663.

⁶⁴ Anđelić 1984, 187-188

⁶⁵ Vego 1957, 125-126.

⁶⁶ Filipović 2017, 264.

Grad je imao i svog kneza a na osnovu izvora to su bili Pavao Klešić, Vuk i Batić što potvrđuju i povelje.⁶⁷ U tursko-ugarskom ugovoru iz 1503.godine nema pomena ovog grada pa se zbog toga pretpostavlja da je grad pao dosta ranije.⁶⁸ Zahvaljujući svojoj moći ispod grada se formiralo podgrađe Podvisoki koji će vremenom postati glavno trgovište koje se razvilo u glavni trgovački centar tih prostora, što je urbanistički veoma značilo za razvoj grada, što je rezultiralo okupljanjem trgovaca iz raznih država.⁶⁹ Dugo godina je bio ruševina a prve podatke o njemu predstavlja Đorđe Stratimirović 1891.godine sa kratkim pregledom terena opisujući stanje ruševina.⁷⁰ Zatim slične podatke nam pruža Đoko Mazalić u radu *Visoki, bosanski grad srednjeg vijeka*, ali to nisu podaci sa arheoloških istraživanja već predstavljaju detaljan terenski pregled lokaliteta. Autor je opisao sam pristup gradu kao i arhitektonske ostatke grada sa bedemima, ostacima kula.⁷¹ Godine 1995. slučajnim pronalaskom otkriveno je nekoliko fragmenata arhitektonske plastike, a kraći osvrt o tom pronalasku predstavila je Nataša Šahinović.⁷² Sistematsko istraživanje grada izvršeno je od strane Lidije Fekeže-Martinović i Mirsada Sijarića 2007. i 2008.godine ali nažalost rezultati tog istraživanja do danas nisu objavljeni. Zadnja istraživanja su sprovedena 2019.godine od strane Zavičajnog muzeja u Visokom i Odjela za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru.⁷³ Izvršene su 4 faze projekta konzervacije i rekonstrukcije grada prilikom čega su u zadnjoj fazi postavljeni površinski slojevi u cilju zaštite grada.⁷⁴

Grad Čajangrad spominje H.Kreševljaković koji navodi: *To je bio grad kome je osnovica pravokutnik, a u jednom uglu vidi se još nešto zida okrugle kule, koja je stajala do ulaza u grad i s te (zapadne) strane se moglo pristupiti gradu, dok je s ostalih strana pristup upravo nemoguć. I s Čajangrada otvara se vidik na sve strane, s njega se vidi Bobovac na sjeveru i Visoki na jugu. Nije stoga isključeno, da je Čajangrad vršio i optičku vezu između Bobovca i Visokog.*⁷⁵

⁶⁷ Kreševljaković 1934, 17-19.

⁶⁸ Fekeža-Martinović 2012.

⁶⁹ Anđelić 1963, 180-184.

⁷⁰ Stratimirović 1891, 220-221.

⁷¹ Mazalić 1954, 227-253.

⁷² Šahinović 2001, 386-394.

⁷³ <https://www.zavicajnimuzej.com/završeni-arheoloski-radovi-na-starom-gradu-visoki/>

⁷⁴ <https://www.zavicajnimuzej.com/konzervacija-starog-grad-a-visoki/>

⁷⁵ Kreševljaković 1953, 18-19.

Sistematska istraživanja su započeta od strane Zavičajnog muzeja Visoko, u suradnji sa Medresom „Osman-ef. Redžović“ 2016.godine prilikom čega se otkrila kula grada,⁷⁶ a radovi na istraživanju lokaliteta traju kontinuirano sve do danas.

Velika pismenost bila je prisutna na ovom prostoru u visokim krugovima što dokazuju zapisi, svi slojevi državnih službenika, članova crkvi kao i franjevacu bili su školovani i pismeni i to su njegovali godinama.⁷⁷ Mnogi autori pretpostavljaju da je na ovom području moralo egzistirati neko učilište koje je bilo velikih razmjera. Moguću potvrdu iznosi M.Vego koji analizirao pismo studenta Jakoba Becha. Student navodi da je došao na nauke in *loco qui dictiur Bossena* kao i da se u blizini učilišta nalazi dvor.⁷⁸ Kakvo je to bilo učilište nije poznato ali je vjerovatno bio po organizaciji drugačiji od ostalih, možda nije imao formu univerziteta u punom smislu ali ako sagledamo to da su čak studenti iz drugih država dolazili ovdje govori sigurno da je bilo poštovano i poznato učilište.⁷⁹

⁷⁶ <https://www.zavicajnimuzej.com/zavicajni-muzej-visoko-cajograd-2016/>

⁷⁷ Anđelić 1984, 293-294.

⁷⁸ Basler 1975, 12-13

⁷⁹ Ibid 12-14.

5. Nekropole Visokog

5.1. Evidencija

O stećcima Visokog i okoline pisali su brojni autori koji su svoje istraživanje posvetili ovoj problematici. Međutim, značajno je istaći da su svoj najveći doprinos u proučavanju stećaka Visokog i okoline dali Šefik Bešliagić, Milenko Filipović i Pavao Anđelić. U knjizi *Visoko i okolina kroz historiju I*, Pavao Anđelić navodi kako je s obzirom na važnost visočkog područja u doba srednjovjekovne bosanske države broj stećaka iznenađujuće mali, svega oko 360.⁸⁰ U toku 2015.godine, Zavičajni muzej Visoko započeo je projekat pod nazivom *Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja / očuvanosti*⁸¹ koji je podijeljen u pet faza. Cilj projekta je revidirati dosadašnje podatke o srednjovjekovnim nekropolama Visokog i okoline te utvrditi trenutnu brojnost stećaka kao i njihov stepen očuvanosti. Pored toga, cilj je da svaka nekropola bude označena info tablom kako bi šira javnost imala uvid o kakvom lokalitetu je riječ. Važno je naglasiti da ovaj projekat kontinuirano traje od 2015.godine do danas i određeni prikupljeni podaci su ustupljeni i autoru ovog rada.

Pri izradi ovog rada pored korištene stručne i naučne literature ključni segment bilo je rekognosciranje terena prilikom čega su prikupljeni podaci o nekropolama, kao i brojnosti stećaka koji su izmjereni i fotografisani. Tom prilikom uzete su i koordinate lokaliteta kao i katastarske čestice. Važno je napomenuti da autor rada nije bio u mogućnosti izvršiti rekognosciranje svih nekropola zbog otežanog pristupa samim lokacijama (nepristupačnost terena, privatno zemljište itd.) stoga su podaci o tim nekropolama ustupljeni od strane Zavičajnog muzeja Visoko koji je navedene podatke prikupio prilikom realizacije svog projekta.

Terenskim pregledom na području Visokog i okoline utvrđeno je da se nalazi 32 nekropole sa stećcima te su evidentirani sljedeći lokaliteti: Bedem-Kuline, Brdo, Brečak, Brijest, Čimen, Dimnjak, Dobrinjac, Donje Moštre, Dolac, Dvor, Grabošić, Gorašnica/Glavica, Gorani, Grebac, Grebljice, Gradsko groblje Visoko, Jagneidi, Kadinjača, Kraljevac, Klisa, Kljen/Krečana (Tušnjici), Lopate, Polje (Gradina), Pertac, Podvinci, Pravoslavno groblje-Zbilje, Slatina,

⁸⁰ Anđelić 1984, 189.

⁸¹ Ganić 2020, 187.

Starne/Repni Do, Zagorice, Zidine (Mili), Zgonovi, Zagorice II. Važno je napomenuti kako trenutne podatke ne treba smatrati konačnim što znači da uvijek postoji otvorena mogućnost nekih novih otkrića. U nastavku rada predstavljeni su osnovni podaci i karakteristike obrađenih nekropola.

5.2. Bedem-Kuline⁸²

Ispod starog grada Bedem na Kulinama N.Šahinović 1983.godine spominje jedan usamljeni stećak od konglomerata koji je postavljen na ploču od pješčara.⁸³ I danas možemo potvrditi te informacije s tim da je stećak upotpunosti utonuo u zemlju te zbog toga nije bilo moguće odrediti oblik stećka.

5.3. Brdo

U Poriječanima udaljenom 6 km od Visokog, nalazi se lokalitet pod nazivom Brdo.⁸⁴ Prisutnost stećaka na ovom lokalitetu prvi je zabilježio Š.Bešlagić⁸⁵ navodeći da se ovdje nalazi srednjovjekovno groblje sa sačuvana 4 stećka ali da ih je bilo više i da je veliki broj uništen. Na ove podatke referirao se S.Perić kao i N.Miletić.⁸⁶ Lokalitet Brdo nije više spominjan u literaturi sve do 2022.godine kada je u sklopu projekta Zavičajnog muzeja obrađen i evidentiran.⁸⁷ Stećci na lokalitetu su raspoređeni na tri privatne parcele (k.č.111, k.č.107, k.č.108.) na kome se ukupno nalazi 5 stećaka. Od toga 3 stećka su utonula u zemlju tako da im nije bilo moguće utvrditi dimenzije i oblik. Prisutan je sljemenjak sa postoljem i sanduk sa postoljem. Stećci su veoma degradirani posebno sljemenjak sa postoljem koji je većim dijelom oštećen. Materijal od kojih su napravljeni jeste konglomerat dok je orijentacija sjeverozapad-jugoistok i sjever-jug.

⁸² Koordinate lokaliteta: 43.95223, 18.17096

⁸³ Šahinović 1983, 2-4.

⁸⁴ Koordinate lokaliteta: 44.031463, 18.149718

⁸⁵ Bešlagić 1967, 37; 1971, 167.

⁸⁶ Perić 1983, 32.; Miletić 1988, 14.196., 26

⁸⁷ Izvještaj IV,13. (neobjavljeni podaci)

5.4. Brečak

Lokalitet Brečak udaljen je 9 km od Visokog, a nalazi se u selu Buzići.⁸⁸ Brečak je u literaturi bio pomenut od strane M. Filipovića koji navodi : *Na Brečaku iznad sela, pored puta je grčko groblje. Vidi se još oko 30 stećaka u obliku paralelopipeda i slemena.*⁸⁹ Prema Š.Bešlagiću na lokalitetu je evidentirano 1967.godine 27 stećaka i to 3 sljemenjaka i 24 sanduka,⁹⁰ a isti podaci se nalaze i u *Kataloško topografskom pregledu stećaka (1971.)*. Iste podatke prenosi i S.Perić.⁹¹ Danas je taj broj dosta manji sa svega 3 stećka, a taj broj potvrđuje i zadnja evidencija stećaka na ovom lokalitetu od strane Zavičajnog muzeja Visoko 2016.godine.⁹² Stećci se nalaze na tri privatne parcele (k.č.483/1, k.č.482/2, k.č.844/1) a od oblika prisutni su sljemenjak, sljemenjak sa postoljem i sanduk sa postoljem. Orijentacija se znatno razlikuje od one koju su naveli drugi autori a to je da su orijentisani zapad–istok,⁹³ danas su oni u položaju sjeverozapad-jugoistok, razlog tome najvjerojatnije je taj što su pomjereni sa svog prvobitnog mjesta. Dobro su obrađeni, izrađeni su od konglomerata a na njima nisu vidljivi ukrasi. Jedan sljemenak je djelimično prekriven mahovinom, svi su stećci dobro očuvani. Prilikom izgradnje okolnih kuća stećci su uništeni, a pronađen je veliki broj kostiju ispod njih, dok se jedan oveći stećak i dalje nalazi u zemlji.

5.5. Brijest

U mjestu Buzić Mahala (B.Mahala) udaljenom 8km od Visokog, kod izvora Brijest locirana su 2 stećka.⁹⁴ Vrelo Brijest naveo je i Š.Bešlagić ali je ovo mjesto pripisao Buzićima dok se u drugom izvoru svrstava u područje Mokronoga. M.Filipović navodi samo 2 stećka,⁹⁵ dok Š.Bešlagić navodi skupinu od 3 stećka veoma slabe obrade u obliku sanduka sa postoljem.⁹⁶ Odlaskom na teren utvrđeno je prisustvo dva stećka na dva različita posjeda (k.č.308/2, k.č.1926/1), jedan kod izvora/česme koji se nalazi u veoma lošem stanju i drugi koji je udaljen cca 50m.

⁸⁸ Koordinate lokaliteta: 44.041812, 18.135235

⁸⁹ Filipović 2002, 536.

⁹⁰ Bešlagić 1967, 37

⁹¹ Perić 1983, 32-33.

⁹² Ganić 2020, 194.

⁹³ Bešlagić 1967, 20.; 1971, 168.

⁹⁴ Koordinate lokaliteta: 44.042397, 18.119347

⁹⁵ Filipović 2002, 483.

⁹⁶ Bešlagić 1967, 37.; 1971,168.; Perić 1983, 33.; Miletić 1988.,14.22., 15.

Za prvi stećak nije bilo moguće utvrditi oblik jer je oštećen i djelimično ukopan u zemlju dok je drugi u obliku ploče sa postoljem. Ploča sa postoljem jednim dijelom izlazi ka lokalnom putu te je taj dio vidljiv dok se drugi dio nalazi pod zemljom, orijentacija stećka je sjever–jug. Orijentacija kod prvog stećka nije bila moguća zbog toga jer je dislociran i bačen u korito izvora. Oba stećka su napravljena od konglomerata, te nemaju natpise niti ukrase.

5.6. Čimen

U Šošnjama udaljenom 21 km od Visokog evidentirano je na lokalitetu Čimen 18 stećaka.⁹⁷ Lokalitet na kojem se nalaze stećci stanovnici sela nazivaju Čimen ali se u literaturi pojavljuje i pod nazivom Šošnje.⁹⁸ Jedini zapis o ovom lokalitetu imamo iz 1928.godine kod M.Filipovića koji navodi da se pored puta nalazi oveće srednjovjekovno groblje.⁹⁹ Iste podatke prenio je P.Anđelić u *Visoko i okolina kroz historiju I*. Tokom 2018. godine na tri privatne parcele evidentirano je 18 stećaka koji su istraženi od strane tima Zavičajnog muzeja Visoko.¹⁰⁰ Oblike stećaka na ovom lokalitetu je odredio i tim muzeja koji je evidentirao ukupno 18 stećaka i to: 5 sljemenjaka, 6 sljemenjaka sa postoljem, 3 sanduka, 3 sanduka sa postoljem i 3 stećka kojima se nije mogao odrediti oblik zbog većih oštećenja.¹⁰¹ Na osnovu ovih podataka vidljiva je razlika u broju i obliku, gdje je naveden broj od 18 stećaka dok je navedeno 20 oblika stećaka.

Nažalost, trenutno stanje lokaliteta je takvo da se dva stećka nalaze uz lokalni put, jedan veći sanduk se nalazi na jednoj parceli dok se ostalih 15 nalazi na drugoj. Veliki broj stećaka je djelimično oštećen. Izgrađeni su od konglomerata i miljevine, slabe su obrade i na sebi nemaju ukrase niti natpise. Očuvane stećke možemo svrstati u određene oblike, stoga je evidentirano: 5 sljemenjaka, 2 sljemenjaka sa postoljem, 3 sanduka, jedan sanduk sa postoljem koji je oštećen (prepolovljen na dva dijela) dok za ostalih 7 stećaka nije određen oblik. Orijentacija je različita, 12 stećaka orijentisano je sjeverozapad-jugoistok, 2 stećka su istok-zapad, 2 sjever-jug, jedan sjeveroistok-jugozapad i jedan kojem se zbog terena nije mogla odrediti orijentacija. Trenutno su oni obrasli u travi i teže su vidljivi.

⁹⁷ Koordinate lokaliteta: 44.082691, 18.247654

⁹⁸ Anđelić 1984, 191.; Filipović 2002, 553.

⁹⁹ Filipović 2002, 553.

¹⁰⁰ Ganić 2020, 199.

¹⁰¹ Ganić 2020, 199.

5.7. Dimnjak

U Tušnjicima 100m iznad nekropole Kljen/Krečana nalazi se manja nekropola Dimnjak.¹⁰² Pod ovim nazivom nije bio evidentiran lokalitet sve do 2022.godine kada je Zavičajni muzej uradio istraživanje nekropole.¹⁰³ Lokalitet broji 17 stećaka raspoređenih na tri privatna zemljišna posjeda (k.č.609, k.č.615, k.č.593). Stećci su očišćeni, prilikom čega se uklonio površinski dio zemlje koji je otkrio stećke, što je rezultat terenskog istraživanja Zavičajnog muzeja. Vidljivo je da su svi uglavnom utonuli te se zbog toga nekim stećcima nije mogao odrediti oblik ali bitno je naglasiti da postoji mogućnost odstupanja u određivanju oblika zbog utonulosti. Od pronađenih stećaka 11 je u formi sanduka, 5 je neodređeno dok je samo jedan u obliku sljemenjaka. Svi su izrađeni od konglomerata dok je orijentacija različita. Najviše stećaka, tačnije njih 12 je orijentisano istok-zapad, dok je 3 sjeverozapad-jugoistok, jedan sjeveroistok-jugozapad i jedan sjever-jug. Na stećcima nema niti ukrasa niti natpisa. Da je ovo bila veća nekropola govori i to da se nekoliko metara ispod ovog lokaliteta u zemlji vide obrisi jos nekoliko mogućih stećaka te je nekolicina i uništena što potvrđuju odlomljeni dijelovi.

5.8. Dobrinjac

U selu Dobrinje koje je udaljeno od Visokog 11 km nalazi se lokalitet Dobrinjac.¹⁰⁴ Smješten je uz lokalnu cestu Dobrinje-Buzići, a po rasporedu stećaka možemo uvidjeti da je cesta najvjerojatnije presjekla lokalitet i time narušila značajno integritet nekropole. Prvi put lokalitet pominje M.Filipović navodeći da se na ovom lokalitetu uz cestu nalazi nekoliko stećaka.¹⁰⁵ Iste podatke prenijeli su i S.Perić i P.Anđelić,¹⁰⁶ a više podataka o ovom lokalitetu daje Š.Bešlagić. Evidentirao je na lokalitetu 8 stećaka i to 4 sljemenjaka i 4 ploče. Naveo je da su spomenici dobro klesani, ali da su oštećeni.¹⁰⁷ Tom prilikom opisao je i jedini stećak koji je ukrašen na lokalitetu. Stručni tim Muzeja izvršio je terenski pregled lokaliteta tokom 2016.godine i evidentirao je 4 stećka i to: 2 sljemenjaka sa postoljem, jedan sanduk i jedna ploča.¹⁰⁸

¹⁰² Koordinate lokaliteta: 43.958098, 18.117199

¹⁰³ Izvještaj IV, 30. (neobjavljeni podaci)

¹⁰⁴ Koordinate lokaliteta: 44.047166, 18.126944

¹⁰⁵ Filipović 2002, 538.

¹⁰⁶ Perić 1983, 32.; Anđelić 1984, 191.

¹⁰⁷ Bešlagić 1971, 37.

¹⁰⁸ Ganić 2020, 195.

Izlaskom na teren ustanovljeno je da postoji razlika u evidenciji koja je urađena prilikom zadnjih istraživanja na ovom lokalitetu. Na lokalitetu se nalazi 5 stećaka, i to 2 sljemenjaka sa postoljem, 2 sljemenjaka i jedna ploča. Četiri se nalaze iznad ceste na blagom uzvišenju (k.č.298) dok se ploča nalazi 200m ispod njih (k.č.833) i ugrožena je jer se nalazi pored ceste. Stećci su napravljeni od konglomerata a orijentisani su zapad–istok i djelimično su oštećeni. Skoro svi stećci su slabo vidljivi osim ploče i svi su obrasli u visokoj vegetaciji. Na lokalitetu se nalazi i stećak koji je bogato ukrašen, a to je sljemenjak sa postoljem. Stećci su većih dimenzija i dobro su obrađeni. Veliki nedostatak je taj što lokalitet nije označen tako da je teško vidljiv posebno u periodu kada je bujnija vegetacija.

5.9. Donje Moštre¹⁰⁹

Uz lokalni put u Donjem Moštru nalazi se jedan usamljeni stećak, manjih dimenzija na kojem su vidljiva veća oštećenja. Stećak prvi put spominje M.Filipović navodeći da je u pitanju polovina stećka ali i da to nije njegova prvobitna lokacija već da je tu navodno prenešen.¹¹⁰ Na ove podatke referirao se i P.Anđelić.¹¹¹ Ove podatke možemo potvrditi i danas, na području Donjeg Moštra nalazi se polovina stećka, na osnovu visine spomenika mogli smo ustanoviti da je najvjerojatnije u pitanju ploča. Materijal izrade je konglomerat.

5.10. Dolac

Jedan od tri lokaliteta u Tušnjicima jeste i Dolac,¹¹² smješten u šumi zapadno od lokaliteta Kljen/Krečana i Dimnjak. Također kao i Dimnjak i ovaj lokalitet se do sada ne spominje u literaturi pod ovim nazivom a biva otkriven prilikom obilaska terena od strane uposlenika Zavičajnog muzej Visoko kada ga i evidentiraju.¹¹³ Nakon dolaska na lokalitet ustanovljeno je prisustvo 2 dislocirana stećka i to u obliku sljemenjaka sa postoljem, koji su djelimično i utonuli.

¹⁰⁹ Koordinate lokaliteta: 44.027667, 18.142167

¹¹⁰ Filipović 2002, 468.

¹¹¹ Anđelić 1984, 189.

¹¹² Koordinate lokaliteta: 43.958055, 18.113986

¹¹³ Izvještaj IV, 40. (neobjavljeni podaci)

Materijal izrade je konglomerat dok je orijentacija kod oba sjeverozapad-jugoistok. Jedan stećak je jako oštećen te se njegov drugi odbijeni dio nalazi do stećka. Obrada je srednja, oba su prekrivena mahovinom. Stećci nemaju natpise niti motive i teško su pristupačni.

5.11. Dvor

Na području Dvora, koji je udaljen oko 6km od Visokog na putu za Kiseljak, zabilježeno je postojanje stećaka. U vezi lokaliteta na području Dvora i Ginja javlja se problematika oko naziva zbog toga jer Š.Bešlagić lokalitet pod imenom Gorašnica spominje na području Dvora ali i Ginja. Ovom lokalitetu mogli bismo pripisati jedan dio podataka koji Š.Bešlagić navodi da se ispod brežuljka Gorašnica nalazi pet stećaka većih dimenzija.¹¹⁴ Podatke o Dvoru preuzima i P.Anđelić.¹¹⁵ Tokom terenskog obilaska evidentirano je 5 stećaka, 2 u obliku sanduka dok su 3 neodređena sa različitim orijentacijama sjever-zapad, i dva sjeverozapad-jugoistok.¹¹⁶ Materijal od kojeg su napravljeni je konglomerat.

5.12. Grabošić

U selu Džindići sjeverozapadno od Visokog u neposrednoj šumi evidentiran je lokalitet pod imenom Grabošić.¹¹⁷ Na ovom području stećke je prvi evidentirao Š.Bešlagić koji je na terenu uočio 5 stećaka u formi sanduka.¹¹⁸ Iste podatke preuzimaju P.Anđelić, S.Perić i N.Miletić.¹¹⁹ Isti broj stećaka potvrđuje i evidencija Zavičajnog muzeja s tim da je došlo do promjene podatka u smislu oblika stećaka gdje evidentiraju 2 sanduka, jedan stećak u obliku ploče, jedan sljemenjak s postoljem i jedan stećak amorfnog oblika.¹²⁰ U lošem su stanju te su 3 stećka u fazi raspadanja i utonuli su, dok su dva na površini. Orijetacija je ista kod svih 5 stećaka, a ona je zapad-istok.¹²¹

¹¹⁴ Bešlagić 1971, 169.

¹¹⁵ Anđelić 1988, 191.

¹¹⁶ Ganić 2020, 201.

¹¹⁷ Koordinate lokaliteta: 44.072540, 18.054370

¹¹⁸ Bešlagić 1971, 167.

¹¹⁹ Anđelić 1984, 190.; Perić 1983, 31.; Miletić 1988,14.69.,18.

¹²⁰ Ganić 2022, 112-113

¹²¹ Ibid 112-113

5.13. Gorašnica/Glavica

Lokalitet sa stećcima nalazi se na blagom uzvišenju iznad seoskog puta u Ginju.¹²² Prilikom pregleda literature pojavile su se male nedoumice oko njegovog rasprostiranja kao i samog naziva. Naime dva lokaliteta se nazivaju istim imenom *Dvor-Gorašnica/Glavica* i *Ginje – Gorašnica*. U djelu Š.Bešlagića *Stećci centralne Bosne* navodi se da se u zaseoku Gorašnica, na lokalitetu Glavica, u vlasništvu Ibre Džafića nalazi nekropola sa 10 stećaka.¹²³ Također i P.Andelić spominje lokalitet Gorašnica na kojem se nalazi 10 stećaka, a za to brdo se navodno vezala tradicija o postojanju crkve.¹²⁴ Zatim se lokaliteti Gorašnica i Glavica u djelu *Kataloško-topografski pregled* spominju kao dva lokaliteta u mjestu Dvor sa različitim brojem stećaka. Na brežuljku Gorašnica, nedaleko od sela nalazi se nekropola sa 20 stećaka u obliku sanduka; na Glavici ispod brežuljka Gorašnica blizu kuća, nalazi se nekropola sa 5 stećaka u obliku sanduka.¹²⁵ U mjestu Ginje stećci su evidentirani i očišćeni od strane Zavičajnog muzeja Visoko u okviru projekta *Ubikacija, evidentiranje i rekognisciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenosti/očuvanosti*. Tokom 2018. godine na lokalitetu Gorašnica/Glavica stručni tim Muzeja je evidentirao nekropolu sa 15 stećaka, od toga 11 stećaka je obrađeno, dok 4 stećka nisu zbog nepristupačnosti.¹²⁶

Za potrebe pisanja ovog rada evidentirano je 15 stećaka. Navedeni stećci su većih dimenzija, obrada je osrednja a materijal od kojeg su izrađeni je konglomerat. Nemaju ukrase niti natpise a orijentacija im je istok-zapad dok je kod jednog sjever-jug. Preovladavaju stećci u obliku sanduka ali je prisutna i jedna ploča. Jedan od stećaka je ugrožen i postoji mogućnost od njegovog pada.

¹²² Koordinate lokaliteta: 43.944642, 18.199382

¹²³ Bešlagić 1967, 20.

¹²⁴ Andelić 1984, 188.

¹²⁵ Bešlagić 1971, 169.

¹²⁶ Ganić 2020, 200.

5.14. Gorani

U mjestu Gorani udaljenim od Visokog 6km, u gustoj šumi nalazi se istoimena nekropola stećaka koja se rasprostira na dva privatna posjeda (k.č.53, k.č.54).¹²⁷ Ovaj lokalitet predstavlja najveću nekropolu na području grada Visokog. Bitno je navesti i blizinu ove nekropole sa srednjovjekovnim gradom Visokim (1,5km šumskim putem). Uz nekropolu se nalazi i pravoslavno groblje koje više nije u upotrebi. U literaturi se spominje da se odmah iznad sela Gorani, na istoj kosi nalazi velika srednjovjekovna nekropola, obrasla u sitnu šumu.¹²⁸ Iste podatke prenosi i P.Andelić.¹²⁹ U *Arheološkom leksikonu* je pomenut pod brojem 14.67 - Gorani evidentirajući 82 stećka, orijentacije zapad-istok.¹³⁰ Š.Bešlagić je evidentirao uz pravoslavno groblje stećke raspoređene u 4 skupine sa ukupno 82 primjerka u obliku sanduka.¹³¹ Terenski pregled na nekropoli izvršio je stručni tim muzeja Visoko 2016. godine gdje su registrovali 73 spomenika (najveći broj sanduka, ima i ploča i dva sanduka sa postoljem).¹³²

Sadašnje stanje se poklapa sa zadnjim navedenim podacima, te se na nekropoli nalazi 73 stećka. Postoji mogućnost da je veliki broj stećaka pod zemljom jer su utonuli u zemlju. Na terenu je prisutan sanduk sa postoljem koji je otkopan vjerovatno u prethodnim istraživanjima i na osnovu čega se tek mogao odrediti njegov oblik, što znači da postoji mogućnost da postoje odstupanja u određivanju oblika. Većina stećaka je u obliku sanduka dok imamo i ploča, materijal je konglomerat. Stećci su prekriveni mahovinom i dosta su oštećeni. Raspoređeni su u 4 skupine, orijentacija kod većine je istok-zapad, dok ih ima nekoliko i sjever-jug. Nekropola Gorani iako najveća na ovom prostoru neadekvatno je obilježena i teško pristupačna, a veliki broj stećaka je oštećen zbog rastinja koji se nalazi na njima.

¹²⁷ Koordinate lokaliteta: 43.968101, 18.149563

¹²⁸ Filipović 2002, 434.

¹²⁹ Andelić 1984, 192.

¹³⁰ Miletić 1988,18.

¹³¹ Bešlagić 1967, 20.; 1971,169.

¹³² Ganić 2020,192.

5.15. Grebac

Lokalitet Grebac nalazi se na blagom uzvišenju u Poriječanima nedaleko od Visokog (7km).¹³³ U izvorima se Grebac spominje jedino kod Š.Bešlagića gdje se navodi da je na lokalitetu zastupljeno 5 stećaka.¹³⁴ Iste podatke prenio je i S.Perić.¹³⁵ Stećci se nalaze na dvije parcele, jedan stećak se nalazi uz cestu nedaleko od željezničke pruge (k.č.939), dok se ostala četiri nalaze na brežuljku 100 metara iznad njega (k.č.33). Sveukupno na lokalitetu se nalazi 5 stećaka što potvrđuje i navode Š.Bešlagića. Stećci su relativno većih dimenzija, dobro su obrađeni i u dobrom su stanju. Zastupljena su 4 sljemenjaka i jedan sanduk, četiri su izrađena od konglomerata dok je jedan sljemenjak od vapnenca. Stećci su orijentisani sjever-jug, istok-zapad.

5.16. Grebljice

U selu Goduša, zaseoku Rajčići, na blagom uzvišenju uz lokalni put nalazi se nekropola stećaka pod imenom Grebljice.¹³⁶ Autori su na ovom lokalitetu evidentirali 7 stećaka većih dimenzija, orijentacije istok-zapad.¹³⁷ Čišćenje i evidentiranje lokaliteta izvršeno je od strane stručnog tima Zavičajnog muzeja Visoko 2022.godine.¹³⁸ Današnje stanje na lokalitetu se razlikuje u odnosu na starije izvore te se može uočiti da je nekoliko stećaka dislocirano a na lokalitetu je formirana manja deponija smeća. Primjetno je da je jedan stećak u formi ploče devastiran što je rezultat ilegalnog iskopavanja. Na lokalitetu je evidentirano 8 stećaka od kojih je jedan u formi ploče, 5 su sanduci dok kod 2 zbog oštećenja nije moguće utvrditi oblik. Svi su jako oštećeni, izrađeni su od konglomerata, dok je orijentacija različita (3 stećka su orijentisana istok-zapad, dok su 5 sjeveroistok-jugozapad).

¹³³ Koordinate lokaliteta: 44.034170, 18.146973

¹³⁴ U izvorima je uvršten pod naslovom Poriječani, Bešlagić 1967, 37.

¹³⁵ Perić 1983, 32.

¹³⁶ Koordinate lokaliteta: 43.9310741, 18.158627

¹³⁷ Bešlagić 1967, 36.; 1971, 169.; Miletić 1988.,14.101, 20.; Filipović 2002, 423.

¹³⁸ Izvještaj IV, 25. (neobjavljeni podaci)

5.17. Gradsko groblje Visoko¹³⁹

Na području Gradskog groblja Visoko, na dijelu pravoslavnog groblja nalazi se jedan usamljeni stećak. U literaturi do sada nije spomenut niti je evidentiran ovaj spomenik.¹⁴⁰ Utonuo je djelimično u zemlju. Na spomeniku su vidljiva veća oštećenja što onemogućava određivanje oblika. Materijal izrade je konglomerat, dok je čitava površina stećka prekrivena mahovinom i mikroorganizmima.

5.18. Jagneidi kod Slatine¹⁴¹

Prvi put se ovaj lokalitet spominje u *Visočkoj nahiji* gdje se navodi: *Na stećku se nalaze dva udubljenja slična konjskim potkovicama i jedan usek. Pravoslavni vele za udubljenja da su otisci kopita šarca Kraljevića Marka, a usek od njegove sablje. Muslimani sve pripisuju to Aliji Đerzelezu.*¹⁴² Na lokalitetu se nalaze 3 stećka položeni paralelno jedan do drugoga, a zastupljena su 2 sanduka i sanduk sa postoljem. Djelimično su oštećeni, izrađeni su od konglomerata. Orijentisani su sjeveroistok-jugozapad. Lokalitet je 2020.godine očišćen i dokumentovan od strane Zavičajnog muzeja Visoko.¹⁴³

5.19. Kadinjača

U Uvorićima je registrovan lokalitet sa stećcima pod nazivom Kadinjača /Kadinjak.¹⁴⁴ Nekada se tu se nalazila nekropola sa 6 stećaka u obliku sanduka, koja je bila u lošem stanju.¹⁴⁵ Također Kadinjača se spominje u *Arheološkom leksikonu* i tu se svrstava u period kasnog srednjeg vijeka.¹⁴⁶ Na lokalitetu je 2020.godine izvršeno evidentiranje i čišćenje stećaka od strane Zavičajnog muzeja Visoko.¹⁴⁷ Danas se ovdje nalaze samo 2 stećka, ugroženi su i u lošem stanju te su upotpunosti utonuli u zemlju.

¹³⁹ Koordinate lokaliteta: 43.976857, 18.186347

¹⁴⁰ Spomenik je prijavila Nejl Burko, dok je evidenciju izvršila Dženeta Lepić

¹⁴¹ Koordinate lokaliteta: 44.039278, 18.077167

¹⁴² Filipović 2002, 494.

¹⁴³ Izvještaj III, 32.

¹⁴⁴ Koordinate lokaliteta: 44.020079, 18.187279

¹⁴⁵ Bešlagić 1971, 168.; Perić 1983, 33.

¹⁴⁶ Miletić 1988, 21.

¹⁴⁷ Izvještaj III, 34.

Upotpunosti su utonuli te se ne može se odrediti tačna tipologija oblika stećaka. Orijentisani su istok–zapad. Zbog same pozicije stećaka ovom lokalitetu prijeti uništenje jer svakodnevno preko njih prelazi veliki broj vozila.

5.20. Kraljevac¹⁴⁸

Na području Kraljevca, tačnije u haremu Kraljevačke džamije nalazi se jedan stećak. Stećak je manjih dimenzija, a prve podatke o njemu iznosi P. Anđelić. On navodi da je spomenik imao određenu funkciju, preciznije da je služio kao kamen mejtaš.¹⁴⁹ Spomenik je manjih dimenzija sa vidljivim oštećenjima. Materijal izrade je krečnjak.

5.21. Klisa¹⁵⁰

Pod nazivom Visoko evidentirana je nekropola stećaka od strane Š. Bešlagića koji je naveo da se na putu prema starom gradu Visoki u bašti Samardžića nalazi sedam stećaka, veoma slabe forme kao i strukture, te da su dislocirani.¹⁵¹ Lokalitet spominje i S. Perić navodeći da se u blizni crkve sv. Prokopija nalazi veća nekropola stećaka.¹⁵² Iste podatke preuzima i N. Miletić koja ih navodi u *Arheološkom leksikonu Bosne i Hercegovine* pod rednim brojem 14.138.¹⁵³ Zavičajni muzej u Visokom prilikom provjere lokaliteta pronalazi 11 stećaka što predstavlja veći broj nego što se nalazi u starijoj literaturi.¹⁵⁴ Evidentirano je šest sanduka i pet stećaka kod kojih se nije mogao odrediti oblik. Svi su izrađeni od konglomerata. Veoma su oštećeni i prekriveni mahovinom, većina je dislocirana što može biti posljedica nagiba terena na kojem se nalaze.

¹⁴⁸ Koordinate lokaliteta: 43.987473, 18.177411

¹⁴⁹ Anđelić 1984, 189.

¹⁵⁰ Koordinate lokaliteta: 43.981782, 18.181780

¹⁵¹ Bešlagić 1967, 35.; 1971, 168.

¹⁵² Perić 1983, 30.

¹⁵³ Miletić 1988, 22.

¹⁵⁴ Ganić 2020, 198.

5.22. Kljen/Krečana

U selu Tušnjići udaljenom 13 km jugozapadno od Visokog nalazi se nekropola sa 67 stećaka.¹⁵⁵ Nekropolu spominje Š.Bešlagić pod nazivom Tušnjići gdje navodi da se u šumici Hamde Junuzovića nalazi nekropola sa 69 stećaka (6 sljemenjaka i 63 sanduka).¹⁵⁶ Iste podatke prenio je i S.Perić¹⁵⁷ kao i P.Anđelić koji navodi da se stećci nalaze u Lukama pod selom.¹⁵⁸ Pod nazivom Kljen/Krečana lokalitet se navodi u *Radovima Zavičajnog muzeja Visoko : u zaseoku Kljen, udaljenom od lokalnog puta cca 200m, u šumarku na blagom uzvišenju, na lokalitetu Krečana, nalazi se veća nekropola stećaka.*¹⁵⁹

Nekropola se nalazi na dvije privatne parcele, lokalitet presjeca put tako da se čini kao da se lokalitet sastoji iz tri dijela. Na nekropoli je zastupljeno 67 stećaka, na jednom dijelu se nalazi 46, dok na drugom 21 stećak. Veliki broj stećaka je utonuo i postoji mogućnost u greškama prilikom određivanja kako broja tako i oblika stećaka. Š.Bešlagić je naveo da su zastupljeni sljemenjaci i sanduci ali revizijom terena pronađeni su i drugi oblici. Na lokalitetu se nalaze sanduci, sljemenjaci, sljemenjaci s postoljem, sljemenjak sa duplim postoljem i ploče. Dobro su očuvani, orijentacija je različita, stećci su relativno većih dimenzija. Revizijom terena pronađen je stećak sa ukrasom, koji do sada nije spomenut u literaturi, u pitanju je sljemenjak sa postoljem na kojem imamo prikaz polumjeseca i tri jabuke. Uništavanju terena prijete i krečana koja se nalazi uz lokalitet kao i deponija smeća.

5.23. Lopata/Zbilje

Lokalitet je smješten u muslimanskom greblju i broji 4 stećka.¹⁶⁰ U djelu *Stećci centralne Bosne* navodi se da su na lokalitetu 4 stećka u obliku sanduka. Danas su vidljiva 3 stećka zbog toga jer je jedan stećak ponovo prekriven zemljom. Svi su orijentisani sjever-jug, a od oblika zastupljen je jedan sljemenjak, ploče i sanduk. Obrada i očuvanost su slabi a materijal je konglomerat i vapnenac.

¹⁵⁵ Koordinate lokaliteta: 43.959596, 18.1190883

¹⁵⁶ Bešlagić 1971, 169.

¹⁵⁷ Perić 1983, 34.

¹⁵⁸ Anđelić 1984, 192.

¹⁵⁹ Ganić 2020, 189.

¹⁶⁰ Koordinate lokaliteta: 43.974078, 18.192165

5.24. Polje (Gradina)

Na regionalnom putu Visoko – Kiseljak, sa lijeve strane u naselju Podgorani, evidentirana je nekropola Polje.¹⁶¹ Prvi autor koji spominje ovaj lokalitet jeste M.Filipović 1928.godine kada navodi da se u Goranima pored velike nekropole nalazi još jedna i to u Polju pored Fojnice.¹⁶² Stručni tim Zavičajnog muzeja 1983.godine ovaj lokalitet uvodi u studiju *Kulturno-historijsko naslijeđe za područje opštine Visoko* i to pod nazivom Gorani,¹⁶³ te iste godine sa lokaliteta premještaju tri stećka i postavljaju ih na plato ispred Zavičajnog muzeja.¹⁶⁴ Iste podatke prenosi S.Perić¹⁶⁵ i P.Anđelić.¹⁶⁶ Uposlenici Muzeja godine 2018. na terenu bilježe 21 stećak.¹⁶⁷ Lokalitet je danas u veoma lošem stanju, obrastao je u šumi dok nekolicini stećaka zbog nagiba tla prijeti urušenje.

Lokalitet se nalazi na dva posjeda, na kojim se nalazi 18 stećaka, a kada uvrstimo stećke koji su pomjereni, tačnije premješteni u grad lokalitet broji 21 stećak. Što se tiče oblika variraju različiti oblici, najveći broj stećaka je ostao neodređen (14 stećaka) zbog toga jer su utonuli u zemlju i nemoguće je odrediti oblik.¹⁶⁸ Zatim su prisutna 4 stećka u obliku sanduka te 2 sljemenjaka,¹⁶⁹ i po jedan primjerak ploče i sljemenjaka sa postoljem. Izrađeni su od konglomerata i krečnjaka, većih su dimenzija i jako su u degradiranom stanju. Stećci koji se danas nalaze na lokalitetu nemaju natpise niti ukrase ali stećci koji su pomjereni su ukrašeni i to plastičnim trostrukim krstom i polumjesecom o kojem će biti opširnije u dijelu o ukrasnim motivima na stećcima.

¹⁶¹ Koordinate lokaliteta: 43.955795, 18.167503

¹⁶² Filipović 2002, 434.

¹⁶³ Perić 1983, 34.

¹⁶⁴ Ganić 2020, 202-203

¹⁶⁵ Perić 1983, 34.

¹⁶⁶ Anđelić 1984, 192.

¹⁶⁷ Ganić 2020, 202-203.

¹⁶⁸ Pet stećaka se nalazi u ograđenom privatnom posjedu tako da smo i taj broj uvrstali u neodređen zbog toga jer nije bilo moguće pristupiti evidentiranju.

¹⁶⁹ Dva sljemenjaka su dislocirana i danas se nalaze na platou ispred Zavičajnog muzeja Visoko, dok se sanduk sa ukrasom nalazi iza zgrade muzeja. Važno je istaći da je stećak postavljen bočno (greškom) stoga nije moguće utvrditi o kakvom je tačno ukrasu riječ.

5.25. Pertac¹⁷⁰

Na području Pertca nalazi se Bujrum česma čije je korito izrađeno od stećka. Prvi i jedini podatci o stećku zabilježeni su kod P.Andelića.¹⁷¹ Podaci se mogu potvrditi i danas, stećak je i dan danas u upotrebi korita za česmu. Unutrašnjost je uništena što je posljedica izrade korita, većih je dimenzija. Materijal izrade je krečnjak.

5.26. Podvinci

U selu Podvinci u haremu Djevojačke džamije nalazi se nekropola od 17 stećaka.¹⁷² Ovaj lokalitet spominje M.Filipović : *Kod današnje džamije nalazi se i staro "grčko groblje" i današnje muslimansko.*¹⁷³ Na iste podatke referirao se i P.Andelić.¹⁷⁴ Spominje se također i u *Arheološkom leksikonu* gdje je naveden pod brojem 14.193 naziva Podvinjci pri čemu se određuje u kasni srednji vijek.¹⁷⁵ U projektu Zavičajnog muzeja Visoko lokalitet je 2020.godine evidentiran i očišćen, a na lokalitetu je postavljena informaciona tabla.¹⁷⁶ U haremu se nalazi 16 stećaka dok je jedan udaljen oko 25 metara od ostalih. Veliki je broj oštećenih stećaka što je posljedica njihovog pomjeranja sa njihove prvobitne lokacije koja se vršila prilikom izgradnje ceste. Danas je njihova orijentacija istok-zapad i stoje pravolinijski, a materijal od kojeg su izrađeni je konglomerat. Što se tiče oblika stećaka na ovom lokalitetu prisutno su 4 sljemenjaka, 1 sljemenak sa postoljem, 3 sanduka i jedna ploča dok je ostale zbog oštećenja teško odrediti. Na stećcima nisu prisutni motivi niti natpisi.

¹⁷⁰ Koordinate lokaliteta: 43.982639, 18.180691

¹⁷¹ Andelić 1984, 189

¹⁷² Koordinate lokaliteta: 44.060411, 18.236265

¹⁷³ Filipović 2002, 549.

¹⁷⁴ Andelić 1984, 190.

¹⁷⁵ Perić 1988, 26.

¹⁷⁶ Izvještaj III, 9-10.

5.27. Pravoslavno groblje/Zbilje¹⁷⁷

U pravoslavnom groblju na Zbilju nalazi se jedan stećak koji je utonuo u zemlju. Prvi put lokalitet spominje Š.Bešlagić navodeći da se na lokalitetu nalaze 4 stećka. Iste podatke prenio je i S.Perić.¹⁷⁸ Danas je taj broj dosta manji i na ovom mjestu se nalazi samo jedan stećak koji se nalazi u sjevernom dijelu groblja. Utonuo je u zemlju te se ne može odrediti njegov oblik. Orijentacija mu je sjeveroistok-jugozapad, dok je materijal izrade konglomerat.

5.28. Slatina

Slatina¹⁷⁹ je jedan od dva lokaliteta koja se nalazi u selu Radovlja udaljenih 11 km od Visokog. Lokalitet prvi put spominje M.Filipović navodeći da se pored puta za Kaliće nalazi veći broj razorenih stećaka na dužini od 100 metara.¹⁸⁰ Kasnije se u literaturi navodi lokalitet pod nazivom Maurovići i to da se na raskršću puteva za Slatinu i Kondžilo nalazi nekropola sa 13 stećaka.¹⁸¹ Prilikom terenskog pregleda terena od strane Zavičajnog muzeja Visoko ustanovljeno je 17 stećaka da bi kasnije prilikom istraživanja taj broj promijenio. Tokom 2017.godine Zavičajni muzej u Visokom je realizirao projekat *Sanacija nekropole stećaka u MZ Radovlja* i tom prilikom otkriveno je 20 stećaka.¹⁸² Lokalitet se nalazi uz lokalni put koji je razlog samog presjecanja. Stećci se nalaze na tri privatne parcele (k.č.579, k.č.580/2, k.č.580/4), a nekoliko njih je utonulo u zemlju. Na lokalitetu je evidentirano 20 stećaka i to 7 ploča, 5 sanduka, 5 sanduka sa postoljem, jedan sljemenjak sa postoljem, jedan sljemenjak i jedan kojem se zbog oštećenja ne može odrediti oblik. Stećci su orijentisani istok-zapad, a izrađeni su od konglomerata. Na stećcima nema natpisa niti motiva ali je na pojedinim stećcima vidljivo oštećenje nastalo pod uticajem čovjeka. Stećci koji su bili ugroženi od pada i obrušavanja na cestu su sanirani i ispod njih je izrađen zid od kamena. Stećci su u relativno dobrom stanju.

¹⁷⁷ Koordinate lokaliteta: 43.970359, 18.189728

¹⁷⁸ Bešlagić 1967, 36.; Perić 1983, 33-34.

¹⁷⁹ Koordinate lokaliteta: 44.037258, 18.079480

¹⁸⁰ Filipović 2002, 494.

¹⁸¹ Bešlagić 1967, 36.

¹⁸² Ganić 2020, 193.

5.29. Strane-Repni Do

U Maurovićima, nedaleko od Radovlja, u manjoj šumi na uzvišenju udaljenom 300 m od lokalne ceste nalazi se lokalitet Strane-Repni Do.¹⁸³ Prvi put se spominje kod M.Filipovića koji navodi da se na njivi Strana nalazilo nekoliko grčkih grobova.¹⁸⁴ Š.Bešlagić navodi da se na njivi Strana, na putu Maurovići-Mokronozi nalazi nekropola sa 5 stećaka, slabije obrade.¹⁸⁵ Iste podatke prenosi i S.Perić.¹⁸⁶ Lokalitet je istražen 2020.godine od strane Zavičajnog muzeja Visoko.¹⁸⁷ Na lokalitetu je danas zastupljeno 10 stećaka koji su podijeljeni u dvije skupine, a rasprostiru se na tri zemljišna posjeda (k.č.2161, k.č.2309, k.č.3672). Tri stećka su u južnom dijelu lokaliteta i 7 u sjevernom dijelu u šumi. Stećci su u obliku sanduka i orijentisani su sjeverozapad-jugoistok dok su dva orijentisana zapad-istok. Relativno su većih dimenzija, nemaju niti natpisa niti ukrasnih motiva. Datiraju u period kasnog srednjeg vijeka (13-15 stoljeće).¹⁸⁸

5.30. Zagorice

Na području pravoslavnog groblja u Zagoricama nalazi se lokalitet sa dva stećka.¹⁸⁹ Što se tiče oblika u pitanju su dva sljemenjaka sa postoljem izrađeni od konglomerata, te su orijentisani zapad-istok. Stećci su obrasli u šumi i na njima su vidljiva veća oštećenja. Prvi pomen stećaka na području Zagorica izdvajamo od strane M.Filipovića ali on navodi kako se na lokalitetu Medinovac kod starog muslimanskog groblja nalaze dva stećka,¹⁹⁰ što nam otvara mogućnost da postoji možda još neki lokalitet stećaka u Zagoricama ali na području muslimanskog groblja. Pored M.Filipovića u Zagoricama u pravoslavnom groblju S.Perić je evidentirao 4 stećka,¹⁹¹ dok je stručni tim muzeja 2016.godine konstatirao da se ovdje nalaze dva stećka.¹⁹²

¹⁸³ Koordinate lokaliteta: 44.031605, 18.093086

¹⁸⁴ Filipović 2002, 488.

¹⁸⁵ Bešlagić 1967, 20.

¹⁸⁶ Perić 1983, 33.

¹⁸⁷ Izvještaj III, 23.

¹⁸⁸ Miletić 1988, 26.

¹⁸⁹ Koordinate lokaliteta: 43.949781, 18.133847

¹⁹⁰ Filipović 2002, 430.

¹⁹¹ Perić 1983, 35.; 1988, 14.240., 28.

¹⁹² Ganić 2020, 190.

5.31. Zidine(Mili)¹⁹³

Lokalitet Zidine nalazi se u Arnautovićima uz područje nacionalnog spomenika *Mili-Krunidbena i grobna crkva bosanskih kraljeva, Arnautovići, općina Visoko*.¹⁹⁴ Na području Visokog ovo je jedan od lokaliteta na kojem su vršena arheološka istraživanja grobova ispod stećaka. Pored velike nekropole koja se nalazila na ovom području otkriveni su i ostaci crkve. Najviše je bilo stećaka u obliku ploča, a bilo je i nešto sanduka. Zabilježeno je postojanje jednog sljemenjaka s postoljem.¹⁹⁵ Znatan broj stećaka je uništen prvenstveno izgradnjom okolnih kuća, pruge kao i ceste koja je ovaj veoma važan arheološki lokalitet presjekla na pola. Dijelovi grobnih ili nadgrobnih ploča mjestimično se zapažaju u temeljima seoskih kuća i gospodarskih zgrada.¹⁹⁶ Trenutno na lokalitetu se nalaze samo tri stećka.

5.32. Zgonovi

U Gračanici, u mjestu Malo Čajno, nalazi se lokalitet Zgonovi¹⁹⁷ koji je još 1946.godine istražen. Tom prilikom pronađena je ploča kaznaca Nespine na kojem se nalazi epitaf kao i reljefni prikaz borbe čovjeka sa veprom. Sam nadgrobnji spomenik Nespine može predstavljati i nadgrobnju ploču koja je mogla biti postavljena na njegov mauzolej.¹⁹⁸ Zatim 1958. godine pod jednim stećkom na ovom mjestu pronađen je par pozlaćenih naušnica koje se mogu datirati u 12-13 stoljeće. Na lokalitetu Zgonovi, na mjestu gdje je i pravoslavno groblje, nalazi se nekropola sa 11 stećaka.¹⁹⁹ Tim Zavičajnog muzeja Visoko je izvršio pregled 2016.godine i evidentirao 4 stećka na lokalitetu.²⁰⁰

Obilaskom potvrdili smo podatke Muzeja. Četiri stećka su u lošem stanju i veoma oštećeni. Pregledom terena ustanovljena su 4 stećka: 2 sanduka i 2 ploče. Jedna ploča je u dosta lošem stanju, oštećena je kao i jedan sanduk. Orijentacija stećaka je istok-zapad i izrađeni su od konglomerata i miljevine. Veoma su slabe obrade, nemaju ukrasa niti natpisa.

¹⁹³ Koordinate lokaliteta: 44.008587, 18.169920

¹⁹⁴ http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=1341 (Pristupljeno:10.04.2023.)

¹⁹⁵ Bujak 2018, 663.

¹⁹⁶ Anđelić 1980, 209.

¹⁹⁷ Koordinate lokaliteta: 44.038089, 18.211405

¹⁹⁸ Bujak 2018, 235.

¹⁹⁹ Bešlagić 1971, 168; 1967, 20; 2004, 40

²⁰⁰ Ganić 2020, 198.

5.33. Prijezani oblik stećaka

Pad Bosne 1463. i dolazak Osmanlija na ova područja označava početak novog doba. Pod tim uticajem dolazi i do promjene u sahranjivanju umrlih. Period „prelaza“ naravno nije bio ekspeditivan i taj period trajanja sredovjekovne kulture trajao je duže. Tu promjenu možemo uočiti i na nadgrobnim spomenicima koji obuhvataju period od 15.stoljeća do sredine 17.stoljeća kada dolazi do spajanja obe kulture. Novi spomenici odlikovali su se jednostavnošću u izradi sa primjesama klesarskih uticaja srednjovjekovne kulture u Bosni, te duh sredovjekovne Bosne nastaje živjeti i dolaskom Osmanlija.²⁰¹ Da su stojeći stećci-stubovi nastali pod uticajem nišana pretpostavlja Š.Bešlagić koji egzistenciju uspravnih stećaka datira u sam kraj srednjeg vijeka kao i veoma malu zastupljenost uspravnih stećaka sa svega 2,626 primjeraka (4,0%).²⁰² To nisu bili klasični nišani koje poznajemo danas niti tipični uspravni stećci jer su ovi tipovi manjih dimenzija. Na njima su i dalje preovladavali motivi koji su se klesali na stećcima, da li to bile figuralne ili nefiguralne predstave.

Primjerak stećaka prijelaznog tipa na području grada Visokog do sada imamo zastupljeno samo na jednom lokalitetu. U pitanju je područje Zagorica. Zbog činjenice da već imamo lokalitet stećaka pod nazivom Zagorice, lokalitet će biti evidentiran pod imenom Zagorice II zbog toga jer u literaturi do danas nisu obrađeni ovi spomenici. Lokalitet se nalazi u gustoj šumi nedaleko od pravoslavnog groblja na kojem se nalaze 2 stećka. Evidentirana su 2 stećka prijezane forme i 3 nišana.

²⁰¹ Klinčević 2021, 13.

²⁰² Bešlagić 1971.b, 28-29.; 1978, 14.

Kada proučimo stariju literaturu možemo uočiti da jedino M.Filipović spominje da se na Medinovcu, gdje je staro muslimansko groblje nalaze 2 stećka.²⁰³ Na osnovu toga postoji mogućnost da je on opisao ovaj lokalitet a ne Zagorice²⁰⁴ kako to smatraju iz Zavičajnog muzeja.²⁰⁵ Spomenici su različito orijentisani, jedan nišan je dislociran, bez natpisa dok dva spomenika/stećka imaju ukrase. Pomenuta 3 nišana su tipičnog četverougaoanog oblika sa završetkom (glavom) na dvije vode dok stećci imaju oblik uspravne ploče s ravnim završetkom s tim da su kod oba gornji dijelovi uništeni te prekriveni mahovinom. Također je bitno navesti da čeone strane stećka nisu bile pod pravim uglom već su zaobljene. Na jednom stećku imamo prikaz polumjeseca većih dimenzija dok su na drugom bili prikazi polujabuka (dvije sa bočne strane koje su jako uništene i jedna na prednjem dijelu spomenika). Oba oblika sa svim njihovim osnovnim informacijama biti će predstavljena u katalogu rada.

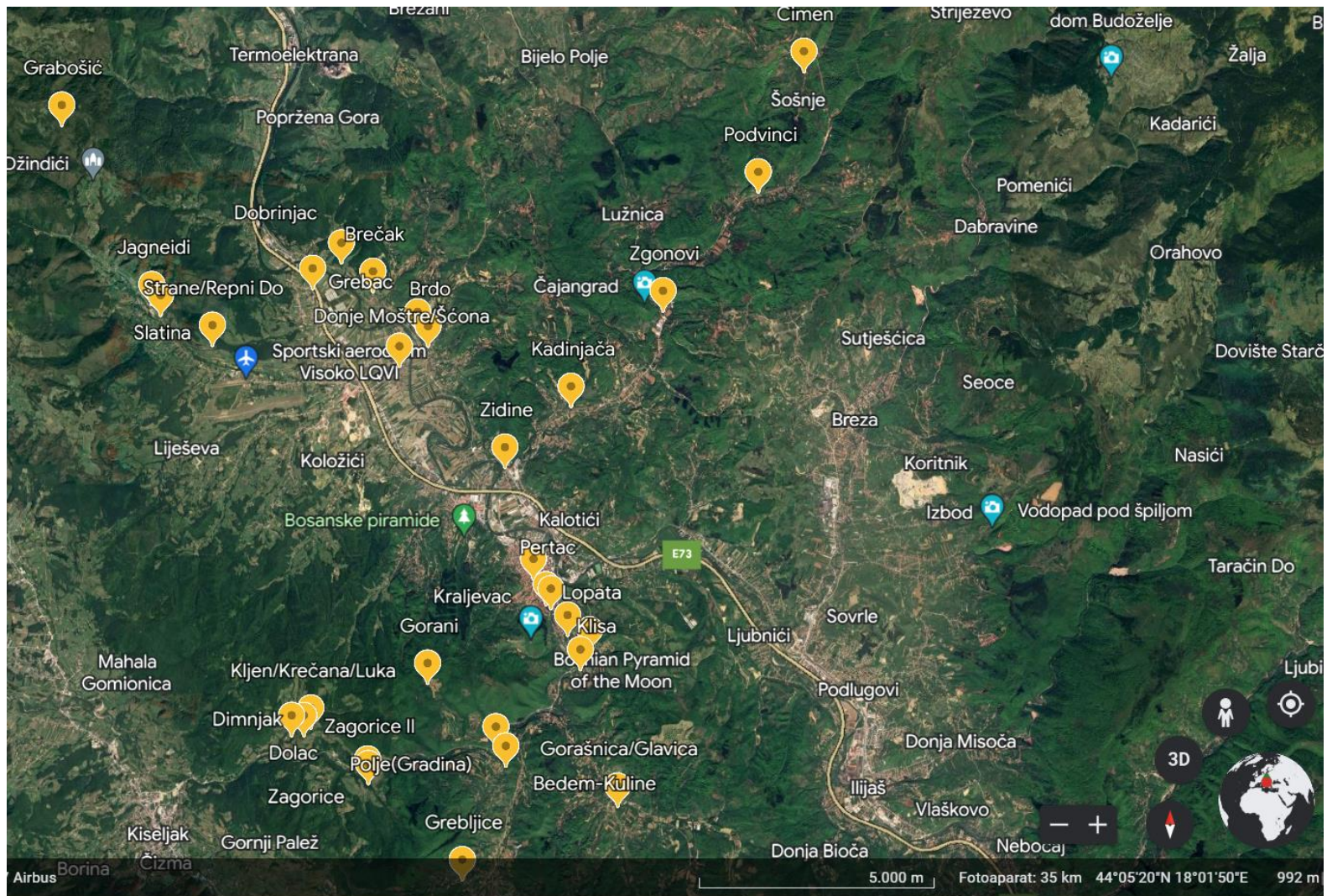

Slika 1: Pogled na lokalitet gdje su vidljivi stećci i nišani (foto:Dženeta Lepić)

²⁰³ Filipović 2002, 430.

²⁰⁴ Na lokalitetu se također nalaze dva stećka ali je ovaj lokalitet smješten u pravoslavnom groblju.

²⁰⁵ Ganić 2020, 190.

Slika 2: Topografski pregled lokaliteta((napomena:Dvor nije označen zbog nepozante lokacije lokaliteta) izradila:Dženeta Lepić pomoću Google Earth platforme)

Tabela 1: Pregled brojnog stanja obrađenih stećaka na lokalitetima prema objavljenoj literaturi

Naziv lokaliteta	M.Filipović <i>Visočka nahija</i>	Š.Bešlagić <i>Stećci centralne Bosne</i>	Š.Bešlagić <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>	P.Anđelić <i>u: Visoko i okolina kroz historiju I</i>	S.Perić <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>	<i>Arheološki leksikon</i>	N.Šahinović E.Bujak	Đ.Ganić <i>Radovi Zavičajnog muzeja Visoko</i>	Dženeta Lepić
Bedem-Kuline	-	-	-	-	-	1	N.Šahinović- 1	1	1
Brdo	-	4	4	-	4	4	-	5	5
Brečak	30	27	27	-	27	-	-	3	3
Brijest	2	3	3	-	3	3	-	2	2
Čimen	<i>oveće sr.groblje</i>	-	-	<i>oveće sr.groblje</i>	-	-	-	18	18
Dimnjak	-	-	-	-	-	-	-	17	17
Dobrinjac	<i>nekoliko stećaka</i>	-	8	8	8	8	-	4	5
Donje Moštre	1	-	-	1	-	-	-	-	1
Dolac	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Dvor	-	-	5	5	-	-	-	5	5
Grabošić	-	-	5	-	5	5	-	5	5
Gorašnica	-	10	5	10	10	20	-	15	15
Gorani	-	82	82	82	-	82	-	73	73
Grebac	-	5	-	-	5	5	-	5	5
Grebljice	-	7	-	-	-	7	-	8	8
Gradsko groblje Visoko	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Jagneidi	<i>nekoliko stećaka</i>	-	-	-	-	-	-	3	3
Kadinjača	-	-	6	-	6	6	-	2	2
Kraljevac	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Klisa	-	7	7	-	<i>veća nekropola</i>	-	-	11	11
Kljen/Krečana	<i>sr.groblje</i>	-	69	69	69	69	-	67	67
Lopata-Zbilje	-	4	-	-	-	-	-	4	4
Polje	<i>veća nekropola</i>	-	-	<i>veća nekropola</i>	21	-	-	21	21
Pertac	-	-	-	1	-	-	-	-	1
Podvinci	<i>staro groblje</i>	-	-	<i>staro groblje</i>	-	17	-	17	17
Pravoslavno groblje-Zbilje	-	4	-	-	4	4	-	1	1

Slatina	<i>razoreni stećci</i>	13	-	-	-	-	-	20	20
Strane- Repni Do	<i>nekoliko stećaka</i>	5	-	-	5	-	5	10	10
Zagorice	2	-	-	-	2	4	-	2	2
Zidine	-	-	-	-	-	-	E.Bujak -3	-	3
Zgonovi	-	11	11	11	-	11	-	4	4
Zagorice II	-	-	-	-	-	-	-	-	2

6. Osnovne karakteristike stećaka na nekropolama

6.1. Broj i oblici stećaka

Na 32 lokaliteta nalazi se ukupno 336 stećaka, pri čemu u ovaj broj računamo i lokalitet na kojem se nalaze dva stećka prijelaznog tipa. Broj se dosta razlikuje u odnosu na stariju literaturu zbog toga jer su mnogi lokaliteti uništeni, a jedan od primjera je lokalitet Poređe koje je uništeno prilikom izgradnje stambene zgrade. Zatim u literaturi je evidentiran lokalitet Topuzovo polje-Čakina njiva na kojem nažalost danas nemamo prisustvo niti jednog stećka. Smanjeni broj stećaka ukazuje na uništavanje nekropola što je uticalo i na smanjeni broj koji se danas nalazi na lokalitetima. Jedan od većih problema na lokalitetima je utonulost stećaka što može uticati na broj koji se tom prilikom evidentirao. Generalno na svim lokalitetima imamo prisustvo utonulosti stećaka što otežava kako određivanje oblika tako i broja. Taj problem najbolje pokazuje lokalitet Dimnjak čiji su stećci utonuli u zemlju te se konačno stanje dobilo tek nakon skidanja površinskog sloja zemlje od strane stručnog tima Zavičajnog muzeja Visoko. Slično stanje pri određivanju broja imamo i na lokalitetima Polje-Gradina, Gorani te Kljen/Krečana gdje imamo slabo vidljive stećke koji su jako utonuli.

Jedna od karakteristika stećaka pored reljefnih motiva je svakako i oblik u kojem je stećak isklesan, čija je metamorfoza trajala stoljećima stvarajući nove oblike raznih dimenzija. Za određivanje oblika stećaka u radu korištena je klasifikacija od Š.Bešlagića, koja prvenstveno podrazumijeva podjelu na ležeće i stojeće stećke. U ležeće spadaju ploče, sanduci i sljemenjaci dok je u stojeće svrstao stubove i krstače.²⁰⁶ U pogledu oblika stećaka na svih 32 lokaliteta danas se nalazi 336 stećaka, a podijeljeni su u stojeće i ležeće. U stojeće u varijantu stupa smo svrstali 2 stećka sa lokaliteta Zagrstice II zbog toga jer oni predstavljaju prijaznu formu iz stećaka u nišan, a zadržali su oblik pravilnog paralelopipeda pri čemu su im čeonu stranu zaravnate. Oni predstavljaju do sada jedine primjerke stojećih stećaka na području Visokog. Ostalih 334 spada u ležeće stećke, njihov broj prema podjelama je različit pri čemu imamo sanduke (188), sljemenjake (44), ploče (41) te stećke kojim nažalost zbog lošeg stanja nije bilo moguće utvrditi oblik te su svrstani u neodređeno (61).

²⁰⁶ Bešlagić 1971.b, 23. ; 1982, 80.

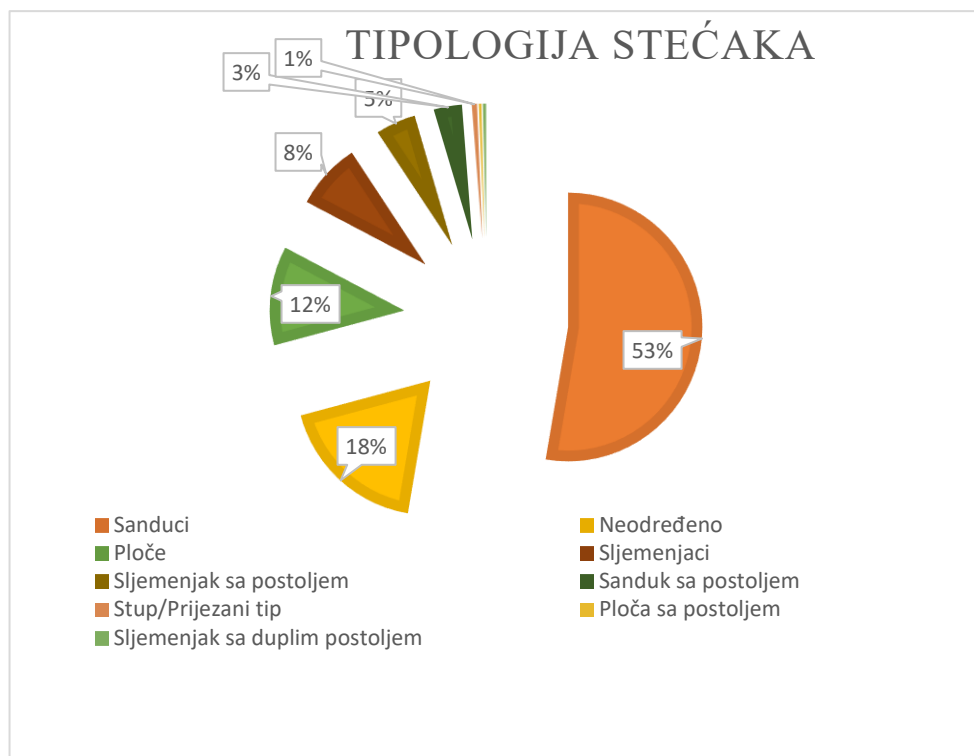
Kao najbrojnije oblike na lokalitetima u Visokom ubrajamo sanduke sa brojem od 188 primjerka. U ovaj oblik svrastali smo sve stečke više od 30cm visine, oblika pravouglog paralelopipeda. Zastupljeni su veći i manji sanduci, a prisutni su i primjerci sanduka sa postoljem. Š. Bešlagić navodi kako su sanduci i sanduci sa postoljem bili među najomiljenijim oblikom koji se klesao što potvrđuje i broj koji je prisutan u Visokom. Oblike sanduka imamo zastupljeno u broju od 177 stećaka, dok sanduke sa postoljem imamo u 11 primjeraka. Najveći broj sanduka zabilježen je na Goranima (50), Kljen/Krečani (59) dok su na ostalim zastupljeni u manjem broju Dimnjak (11), Strane/RepniDo (10), Ginje (8), Klisa (6), Slatina (5), Grebljice (5), Podgorani (4), Čimen (3), Podvinci (3), Grabošić (2), Dvor (2), Jagneidi (2), Zgonovi (2) te po jedan primjerak na Grebcu, Milima, Lopatama, Pertcu i Kraljevcu. Sanduci sa postoljem imaju iste fizičke karakteristike kao sanduci s tim što oni na dnu imaju i postolja koji mogu imati jedan ili više njih. U Visokom je prisutno 11 stećaka sa postoljem, najveći broj na Slatini (5) i Goranima (2) dok su sa jednim primjerkom zastupljeni na Brečaku, Čimenu, Jagneidima i Brdu. Generalno gledajući većih su dimenzija i srednje su obrade sa većom degradacijom.

Nakon sanduka sljedeći po brojnosti su sljemenjaci, sa brojem od 44 sljemenjaka. Oblik je sličan sanduku s tim što kod sljemenjaka gornja strana završava u obliku sljemena nalik krovu, a visina je promjenljiva. Nekada je u pitanju manji dok je na nekim veoma visoki krov. Oni su također kao i sanduci mogli imati svoja postolja, tačnije više njih. U Visokom nisu uočeni sljemenjaci većih dimenzija. Uglavnom preovladavaju manji. Pored običnih sljemenjaka zastupljene su i druge varijante ovog tipa a to su sljemenjaci sa postoljem i sljemenjaci sa duplim postoljem. Sljemenjake imamo evidentirane na sljedećim lokacijama: Kljen/Krečana (6), Čimen (5), Podvinci (4), Grebac (3), Dobrinjac (2), Podgorani/Muzej (2)²⁰⁷ te po jedan primjerak na Brečaku, Zidini, Slatini, Lopatama, Dimnjaku. Primjere sljemenjaka sa postoljem imamo evidentirano u broju od 16 stećaka. Evidentirani su na Čimenu (2), Dobrinjcu (2), Dolcu (2) i Zagoricama (2) te po jedan primjerak Brečaku, Grebcu, Grabošiću, Kljenu/Krečani, Podvincima, Slatini, Brdu i Podgoranima. Svi primjerci su izrađeni od jednog kamena, manjih su dimenzija i srednje obrade, i na svim su vidljiva velika oštećenja.

²⁰⁷ Njihova prvobitna lokacija je bio lokalitet Podgorani, ali su premješteni na plato ispred Zavičajnog muzeja u Visokom.

U Visokom je zabilježen i jedan sljemenjak sa duplim postoljem koji je također izrađen od jednog kamena a zabilježen je na lokalitetu Kljen/Krečana. Zanimljiva činjenica je ta da su ukrasni motivi do sada jedino zabilježeni na sljemenjacima.

Oblik ležećih stećaka koji zauzima najmanji procenat zastupljenosti na lokalitetima u Visokom su ploče. Zastupljen je 41 primjerak u čijem broju razlikujemo ploče i ploče sa postoljem. U ploče ubrajamo sve stećke do 30cm visine sa oblikom pravouglog paralelopipeda. Najveći broj ploča je prisutno u Goranima (21) i Slatini (7) dok su po dva primjerka zabilježena na Lopatama i Zgonovima te po jedan primjerak na Dobrinjcu, Ginju, Zidinama, Podvincima, Grebljicama, Grabošiću, Podgoranima i Donjem Moštru. Kao jedna od vrsta ploča javlja se i ploča sa postoljem koja je jedino do sada evidentirana na lokalitetu Brijest. Sve zabilježene ploče nemaju ukrase niti natpise i srednje su obrade za većim oštećenjima. Sve su imale visinu ispod 30cm, dok je oko ploče na Grebljicama autor imao nedoumice zbog toga jer je visina iznosila 30cm, zbog čega je ipak svrstana u oblik ploče.

Slika 3: Procentualna zastupljenost tipova stećaka na lokalitetima

Također važno je spomenuti da se po pitanju *Ploče kaznaca Nespine* sukobe mišljenja oko toga da li navedenu ploču treba svrstati u stećak ili ne. Š.Bešlagić navodi da ploča koja je direktno položena na raku ili zemlju, te ploče koje su bile dio nekih konstrukcija/mauzoleja ne treba ubrajati u stećke.²⁰⁸ Ova ploča biti će posebno obrađena.

Uspravne stećke u obliku stupova imamo zabilježene u dva primjerka s tim da oni predstavljaju prijelazni tip iz stećka u nišane. Oni po svojim fizičkim osobinama jako podsjećaju na nišane, a na sebi sadrže ukrasne motive dok je natpis odsutan. Dva evidentirana oblika nalaze se na lokalitetu Zagorice II nedaleko od lokaliteta sa stećcima. U neposrednoj blizini ovih oblika nalaze se i nišani većih dimenzija. Spomenici su jako oštećeni, posebno njihovi vrhovi. Strane su dobro obrađene kao i reljefni ukrasi na njima.

Pored svih obrađenih stećaka kojim se odredio oblik postoji i veliki broj onih nad kojima nije bilo moguće izvršiti klasifikaciju, tačnije na 16 lokaliteta imamo primjerke stećaka kojima zbog velike oštećenosti nije bilo moguće odrediti oblik. Na tim lokalitetima evidentiran je 61 stećak koje smo svrstali u neodređeno.

²⁰⁸ Bešlagić 1982, 80-82.; 1985, 219.

Tabela 2: Prikaz tipologije stećaka prema lokalitetima

Naziv lokaliteta	Ploča	Ploča sa postoljem	Sanduk	Sanduk sa postoljem	Sljemenjak	Sljemenjak sa postoljem	Sljemenjak sa duplim postoljem	Neodređeno	Prijelazni tip	Ukupan broj stećaka
Bedem-Kuline	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Brdo	-	-	-	1	-	1	-	3	-	5
Brečak	-	-	-	1	1	1	-	-	-	3
Brijest	-	1	-	-	-	-	-	1	-	2
Čimen	-	-	3	1	5	2	-	7	-	18
Dimnjak	-	-	11	-	1	-	-	5	-	17
Dobrinjac	1	-	-	-	2	2	-	-	-	5
Donje Moštre	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Dolac	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Dvor	-	-	2	-	-	-	-	3	-	5
Grabošić	1	-	2	-	-	1	-	1	-	5
Gorašnica	1	-	8	-	-	-	-	6	-	15
Gorani	21	-	50	2	-	-	-	-	-	73
Grebac	-	-	1	-	3	1	-	-	-	5
Grebljice	1	-	5	-	-	-	-	2	-	8
Gradsko groblje Visoko	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Jagneidi	-	-	2	1	-	-	-	-	-	3
Kadinjača	-	-	-	-	-	-	-	2	-	2
Kraljevac	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Klisa	-	-	6	-	-	-	-	5	-	11
Kljen/Krečana	-	-	59	-	6	1	1	-	-	67
Lopata-Zbilje	2	-	1	-	1	-	-	-	-	4
Polje	1	-	4	-	2	1	-	14	-	21
Pertac	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
Podvinci	1	-	3	-	4	1	-	8	-	17
Pravoslavno groblje-Zbilje	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Slatina	7	-	5	5	1	1	-	1	-	20
Strane-Repni Do	-	-	10	-	-	-	-	-	-	10
Zagorice	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2
Zidine	1	-	1	-	1	-	-	-	-	3
Zgonovi	2	-	2	-	-	-	-	-	-	4
Zagorice II	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
Ukupan broj	40	1	177	11	27	16	1	61	2	336

6.2. Stanje očuvanosti/oštećenosti

Kada promatramo cjelokupno stanje svih lokaliteta i njihov stepen oštećenosti /očuvanosti može se uvidjeti da je nivo oštećenosti veliki dok je očuvanost veoma niska. Na to naravno uticali su mnogi faktor, najveći jeste uticaj čovjeka sa primjerima vandalizma nad lokalitetima pri čemu ih pljačkaju, zatim uništavajući mašinama, stvaranjem deponija, formiranjem krečana kao i uništavanjem čitavog lokaliteta izgradnjom stambene infrastrukture. Konkretno na lokalitetu Grebljice ispod ploče vidljivi su tragovi pljačkanja grobova, dok je na lokalitetu Brdo veliki sanduk oštećen padom niz obližnje brdo, a prouzrokovano je utjecajem mašina. Na lokalitetu Slatina na jednom sljemenjaku također je uočeno uništavanje gdje su uklesani brojni natpisi. Kao još jedna od posljedica uništavanja od strane čovjeka jeste udubljivanje stećka od kojeg je napravljeno korito za česmu u naselju Pertac. U pitanju je česma koju stanovnici nazivaju *Bujrum česma*.

Kao jedan od većih problema također je i slabo vođenje brige o lokalitetima, pa su zbog toga obrasli u veliko i sitnje rastinje što stvara veoma težak pristup stećcima, poput lokaliteta Čimen, Podgorani, Grebljice, Dimnjak i Grajani. Lokaliteti su jako zapušteni dok je kao posljedica prirode primjetna velika utonulost stećaka.

Uočeno je 7 lokaliteta na kojima je prisutno djelimično dislociranje spomenika dok je na lokalitetu Podvinac u pitanju pomjeranje čitavog lokaliteta koji je smješten u haremu Djevojačke džamije. Ovo sigurno neće biti posljednji slučajevi zbog toga jer svaki dan prisustvujemo velikoj degradaciji kako ovih spomenika tako i drugih.

Iako su generalno lokaliteti u jako lošem stanju prilikom evidentiranja stećaka od strane uposlenika muzeja lokaliteti Grebljice, Brijest i Dimnjak su očišćeni te je skinut površinski sloj zemlje sa stećaka. Nažalost to nije efikasno jer nakon nekoliko mjeseci stanje ponovo postaje isto. Prilikom dolaska na Grebljice uočeno je ponovno formiranje deponije koja je bila sanirana tokom zadnjih istraživanja.

6.3. Ukrasni motivi na stećcima

Zahvaljujući svojim dekoracijama stećci su privlačili pažnju mnogih putopisaca, naučnika na osnovu čijih natpisa saznajemo zanimljive podatke o njima. Razlikujemo nekoliko vrsta motiva koje možemo pronaći na stećcima, u pitanju su geometrijski, arhitektonski, astralni kao i biljni i životinjski motivi. Motivi koji su pretežito zastupljeni svakako jesu i bordure, različita udubljenja, spirale, krstovi, oruđe, oružje, lov, kolo, ljudske figure i slično.

Do danas ukrašeni stećci evidentirani su na sljedećim lokalitetima: Dobrinjac, Kljen/Krečana, Polje i Zagorice II. U pitanju su svega 4 stećka (2 sljemenjaka i 2 sljemenjaka sa postoljem) kao i 2 stupa/spomenika prijelazne forme. Od motiva koji se nalaze na stećcima u Visokom razlikujemo astralne motive u koji spada prikaz polumjeseca, zatim biljne u koje spadaju rozete, udubljenja u vidu polujabuka, bordure, krstovi i dvostruke spirale. Najreprezentativniji i najukrašeniji stećak u Visokom svakako jeste sljemenjak sa postoljem sa lokaliteta Dobrinjac koji na sebi ima 4 veoma raskošna ukrasna motiva, u pitanju su dvostruke spirale, polujabuke, bordure i rozete.

Najbrojniji motiv jesu dvostruke spirale koje se nalaze na stećku na lokalitetu Dobrinjac. Spirale spadaju u jedan od osnovnih ukrasnih elemenata koji su zastupljeni na stećcima. U pitanju je dvojna simetrična spirala kod koje svaka spirala “izrasta” iz svoje stabljike. Prema M.Wenzel dvostruke spirale imaju povezanost sa ženskom plodnošću kao i to da su one neka vrsta povezanošću zagrebnog života pokojnika i njegovo ponovno rađanje,²⁰⁹ također su mogle predstavljati i simbol vječnosti – bez početka i kraja.²¹⁰

Različita udubljenja kao i ispupčenja na stećcima brojan je motiv sa kojim se možemo susresti a takav primjer je i prikaz polujabuka. Ovaj motiv zastupljen je na 3 lokaliteta i to sa po 4 primjerka polujabuka na lokalitetu Kljen/Krečana koje se nalaze na bočnoj strani stećka, 3 na lokalitetu Zagorice II koje su evidentirane na čeonim stranama i jedna na bočnoj strani, te po 2 primjerka na stećku na Dobrinjcu koje se nalaze na krovnim ploham, na ovom primjerku polujabuke sadrže manje produžetke.

²⁰⁹ Wenzel 1965, 180.

²¹⁰ Bujak 2018, 181.

Motivi su manjih dimenzija cca 5cm s tim da su primjetne i dvije koje su djelimično oštećene. Ovaj motiv također je veoma zastupljen na stećcima, a mogao se javiti u nekoliko varijanti, kao samostalan ili u kombinaciji sa ostalim sa nekim podvarijantama. Prisutna je kombinacija polujabuka i polumjeseca na lokalitetu Kljen/Krečana. O njihovim pojavama i značenju mnogi autori su iznosili različita mišljenja, Đ.Mazalić smatra da je motiv nastao pod uticajem muslimanskih nišana, V.Čurčić da označavaju vojnike koji su rukovali sa topovima, zatim su tu mišljenja da polujabuke imaju svjetovnu simboliku kao i da one možda predstavljaju rane koje su junaci dobili u borbama dok su neki i mišljenja da se one mogu smatrati i predstavom sunca.²¹¹

Bordure su se na stećcima uglavnom javljale kao rubni ukrasi ili kao okvirni ukras neke grupe motiva ili figuralne scene. Njihove varijante su mogle biti različite od prikaza talasaste linije kombinovana sa trolistom, u vidu krugova sastavljenih od rozeta i krugova ili kao bordure nastale od paralelnih linija.²¹² Bordure se mogu pojavljivati i u vidu plastičnih traka koje imaju funkciju ojačavanja ivica spomenika. Sličnu funkciju ima i bordura tipa tordirane vrpce koja predstavlja najučestaliji motiv na stećcima.²¹³ U Visokom imamo prisutnu borduru u vidu tordirane vrpce samo na jednom stećku (Dobrinjac), ornament se nalazi uz vertikalne i krovne ivice krovnih ploha, dužina bordure iznosi 150 cm. Pored ivica ornamenta se nalazi i na središnjem dijelu krovnih ploha stećka u širini od 100 cm. Bordure na stećku su dobro očuvane i veoma dobro isklesane.

Od skupine astralnih motiva na području Visokog imamo zastupljen samo motiv polumjeseca i to na tri lokaliteta: Podgorani, Zagorice II, Kljen/Krečana. Porijeklo ovog motiva mnogi povezuju sa vjerskim simbolima, dok se isto tako povezuju i sa staroslavenskom religijom uz tvrdnje da su to tipični slavenski simboli što nije prihvatljivo tumačenje.²¹⁴ Može se pojavljivati u više varijanti. Najbrojnija je ona u kojoj se prikazuje kao obični polumjesec, također oni su mogli završavati u vidu kružića ili rozeta.²¹⁵ Ornament polumjeseca se mogao naći samostalno ili u kombinaciji sa drugim motivima. Na spomeniku sa Zagorica II polumjesec se nalazi samostalno pozicioniran na središnji dio spomenika. Dimenzije ornamenta su 27 cm.

²¹¹ Bešlagić 1982, 175.

²¹² Wenzel 1965, 31-32.

²¹³ Bujak 2018, 213.

²¹⁴ Imamović 1995, 6-7.; Wenzel 1965, 146.

²¹⁵ Bujak 2018, 169.

Kao i na prethodnom spomeniku, na stećku sa lokaliteta Podgorani polumjesec je prikazan kao samostalan ornament a nalazi se na čeonj strani stećka pri samom dnu. Dimenzije ovog motiva iznose 37,5 cm. U kombinaciji sa drugim ornamentom (polujabukama) na lokalitetu Kljen/Krečana nalazi se prikaz polumjeseca manjih dimenzija 7 cm. Ornament se nalazi na centralnom dijelu krovne plohe sljemenjaka.

Ornament koji svojom predstavom podsjeća na cvijet jeste prikaz rozete. Mogla je biti različitog oblika od najjednostavnijih poput rozete u kojoj su četiri zrake upisane u krug, kao i one koje su izvedene u vidu latica, i različitih složenih oblika.²¹⁶ Autori su bili raznih mišljenja po pitanju simboliziranja ovog ornamenta poput toga da one simboliziraju sunce, zatim da predstavljaju ružu zbog toga jer je ruža kod Rimljana bila simbol smrti, ili da je preuzeta od Slavena.²¹⁷ Rozeta koja se nalazi na sljemenjaku sa Dobrinjca je manjih dimenzija i nalazi se u dva primjerka, nalazi se na središnjem dijelu čeonih strana sljemenjaka. Svaka rozeta sastoji se od po 8 latica i središnjim kružićem. Dimenzija jedne rozete jeste 5 cm dok je druga djelimično oštećena.

Simbol križa je najčešći ornament na stećcima koji se može javljati u nekoliko varijanti poput križa sa jednakim krakovima, u vidu latinskog križa, Andrijinog križa, antropomorfnog oblika i slično.²¹⁸ Na jednom stećku sa Podgorana nalazi se ornament trostrukog krsta.²¹⁹ Danas se taj stećak nalazi na platou Zavičajnog muzeja ali zbog njegove pozicije, tačnije čeone strane koja se nalazi uz objekat muzeja te zbog toga nemamo uvid na izgled ornamenta. Zavičajni muzej nije imao fotodokumentovan stećak pa iz tih razloga nemamo opširniji opis ovog ornamenta.

²¹⁶ Wenzel 1965, 145.

²¹⁷ Bujak 2018, 182.

²¹⁸ Ibid 165.

²¹⁹ Ganić 2020, 203

7. Istraživanje grobova pod stećcima

7.1. Zidine u Arnautovićima

Istraživanja na lokalitetu Mili na kojem je evidentirana i nekropola Zidine vršena su u nekoliko kampanji prilikom čega su otkrivena veoma impozantna otkrića. U fokusu ovog kratkog pregleda biće istraživanje grobova ispod stećaka ali bitno je prvenstveno navesti tok samog istraživanja i materijalne kulture koja je otkrivena. Među prvim istraživačima koji su vodili istraživanje jeste Carl Patsch koji u godišnjem izvješću spominje iskopavanje na ovom lokalitetu 1909/1910.godine prilikom čega su otkriveni zidovi dvije crkve što je za autora predstavljalo novo otkriće zbog toga jer je lokalitet svrstao prvobitno u antički period.²²⁰ Nažalost mnogobrojni vrijedan grobni inventar je uništen zbog neadekvatnog deponovanja, također C.Patsch nikada nije niti objavio izvještaj sa ovog iskopavanja što je stvorilo duboku prazninu u daljem istraživanju ovog vrijednog lokaliteta. Da je ovo nemarno vođeno od strane uvaženog C.Patscha kao i cjelokupno ophođenje prema lokalitetu tokom istraživanja smatrao je i Ibrahim Pašić koji je uz mnogo teza opravdao svoje mišljenje.²²¹ Pavao Anđelić bavio se istraživanjem grobova na ovom lokalitetu gdje utvrđuje postojanje grobova bosanskih kraljeva, te te tvrdnje potkrijepljuje ostacima brokata koji je pronađen 1909-1910.godine.²²² Pored crkvene arhitekture pronađen je veliki broj grobova uz dijelove crkve, tačnije tokom prvih istraživanja otkriveno je 93 groba (u užoj apsidi 2, u koru 2, u sakristiji 6, u starijoj crkvi 12, u preostalom dijelu crkvene lađe 10 te u južnom predvorju crkve 49).²²³ Sljedeća arheološka istraživanja organizirana su 1967.godine od strane Zavičajnog muzeja u Visokom prilikom čega je istraženo 9 grobova.²²⁴ Od 1976. sve do 1979.godine izvršilo se nekoliko dodatnih iskopavanja prilikom čega se otkrilo još 5 grobova.²²⁵ Nekoliko godina kasnije od strane Slaviše Perića i Svetozara Pudarića obavljeno je zaštitno iskopavanje kada je također pronađeno još 58 grobova.²²⁶

²²⁰ Patsch 1909, 607.

²²¹ Pašić 2009, 15-33.

²²² Anđelić 1962, 165-166.

²²³ Anđelić 1979, 209.;1984, 217.

²²⁴ Anđelić 1979, 209.

²²⁵ Anđelić 1979, 209.

²²⁶ Kaljanac, Hadžihasanović 2020, 141.

Posljednja istraživanja na ovom lokalitetu su izvršena 2018.godine od strane Zvičajnog muzeja Visoko, GeoAVAS d.o.o. i Instituta za arheologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, i prilikom tog istraživanja otkriveno je 5 grobova.²²⁷

Slika 4: Stećci nad grobovima tokom iskopavanja 1967.godine (preuzeto od Anđelić,1979., 210.)

Otkrivanjem crkvene arhitekture otkrila se i velika nekropola koja je brojala preko 170 stećaka, a kao što je pomenuto mnogi grobovi su se također nalazili u crkvi kao i oko nje. Istraživanje grobova pod stećcima je omogućilo sagledavanje vrijedne materijalne kulture kao i uvid u način sahranjivanja na ovom lokalitetu. Nadgrobni spomenici nisu raznovrsni po pitanju oblika, najveći broj spomenika su bili u obliku ploča i sljemenjaka, a bili su izrađeni od muljike/lapora. Što se tiče konstrukcije rake u kojoj je bio položen pokojnik zabilježeno je nekoliko varijanti, u velikom broju to su ploče kojima se su se pravili improvizirani sanduci u koji je pokojnik položen kao i ukop neposredno u zemlji bez ikakve grobne konstrukcije, dok su pronađeni dokazi koji potvrđuju i sahranjivanje u drvenim sanducima (ostaci željeznih klinova).²²⁸ Iskopavanjem također je utvrđeno da su na lokalitetu postojale tri ili četiri zidane grobnice među kojima je i kraljevska grobnica iznad koje se nalazio stećak sljemenjak.

²²⁷ Kaljanac, Hadžihasanović 2020, 130-185.

²²⁸ Anđelić 1984, 217-218.

Slika 5: Sadašnje stanje lokaliteta Mili u Arnautovićima (foto: Dženeta Lepić)

Antropološki ostaci su veoma oskudni, pronađen je samo jedan čitav skelet dok su ostali u oštećenom stanju, ispreturani te se na osnovu sačuvanih skeletnih ostataka nije mogla utvrditi okvirna starost. Naučnici su odredili da je aktivno pokopavanje na ovom području bilo u drugoj polovini XIV i u prvoj polovini XV stoljeća.²²⁹

Tokom prvih godina iskopavanja pronađen je najveći broj nalaza u grobovima dok će se narednih godina taj broj smanjiti. Arheološki nalazi su bili mnogobrojni a u pitanju su zlatne, srebrene, bronazne naušnice, ostaci brokatne tkanine, dijademe, ulomci stakla, brončana dugmad, prstenje, naušnice, novčići i slično. Jedan od problema po pitanju arheološkog materijala sa ovog lokaliteta predstavlja i njihovo neadekvatno označavanje kao i pohranjivanje u depoe Zemaljskog muzeja u Sarajevu gdje čak dolazi i do miješanja sa nalazima sa lokaliteta u Mogorjelu.²³⁰

²²⁹ Andelić 1979, 212.; 1984., 219-220.

²³⁰ Andelić 1979, 158-187.

Možda jedan od problema nemarnog odnosa prema materijalu leži u tome jer su arheolozi-voditelji tadašnjih istraživanja (u ovom slučaju C.Patsch) bili van lokaliteta te su angažirali osobe koje nisu dovoljno upoznate sa arheološkim radovima, jedan od primjera je Mustafa Salihagić²³¹ koji nije naveo podatke o pronađenim nalazima dok su oni koji su bili evidentirani veoma nestručno obilježeni, primjer su svakako ostaci brokata koji su tek nakon nekoliko godina pronađeni u depou muzeja u komadu zemlje sa veoma kratkom bilješkom.

Među značajnijim nalazima svakako su ostaci brokata na kojem su se nalazili motivi grba sa štitom, krunom i perjanicom kao i konture štita sa ljijanima izvezeni zlatnim nitima brokata, a na osnovu heraldičkog obilježja, ovaj grb se može pripisati Tvrtku I.²³² Zatim su tu ostaci dijademe na čijim su pločicama bili iskucani ornamenti rozeta, mnoštvo puceta i ulomaka srednjovjekovnog stakla.²³³

Slika 6: Ostaci brokata pronađeni u grobu kralja Tvrtka I Kotromanića (preuzeto iz: Bujak 2018, 212.)

²³¹ Andelić 1962, 165-167.

²³² Andelić 1984, 223-225.

²³³ Ibid 225-228.

Veoma vrijedni nalazi svakako jeste i prstenje gdje imamo prisustvo zlatnih, srebrenih kao i prstenja pečtnjaka. Jedan od onih koji se posebno ističu svakako jeste i zlatni prsten sa ukrasom plastične pletenice i krune elipsaste osnove u čijoj se unutrašnjosti nalazi gorski kristal, koji je najvjerojatnije pripadao Tvrtku I.²³⁴ Dva prstena pečtnjaka posebno su zanimljiva, u pitanju je prsten koji pripadao nekome iz roda Pribinića što dokazuje reljefni prikaz na prstenu kao i pečatni prsten sa likom jednog od bosanskih kraljeva.²³⁵ Sav arheološki materijal koji je pronađen tokom istraživanja na Milima je deponovan u Zemaljski muzej u Sarajevu dok se nekoliko nalaza nalazi i u stalnoj postavci na odjeljenju srednjeg vijeka.

Nekropola Zidine obuhvatala je veliki prostor unutar i van crkve. Nažalost tokom godina stećci na ovom lokalitetu su uništavani od strane lokalnog stanovništva što su pokazali primjeri u kojem su stećci korišteni kao sekundarno sredstvo ugradnjom stećaka u stambene i druge objekte. Danas je stanje veoma poražavajuće zbog toga jer lokalitet koji je brojao preko 170 stećaka danas broji svega 3 stećka od kojih je jedan sljemenjak jako oštećen.

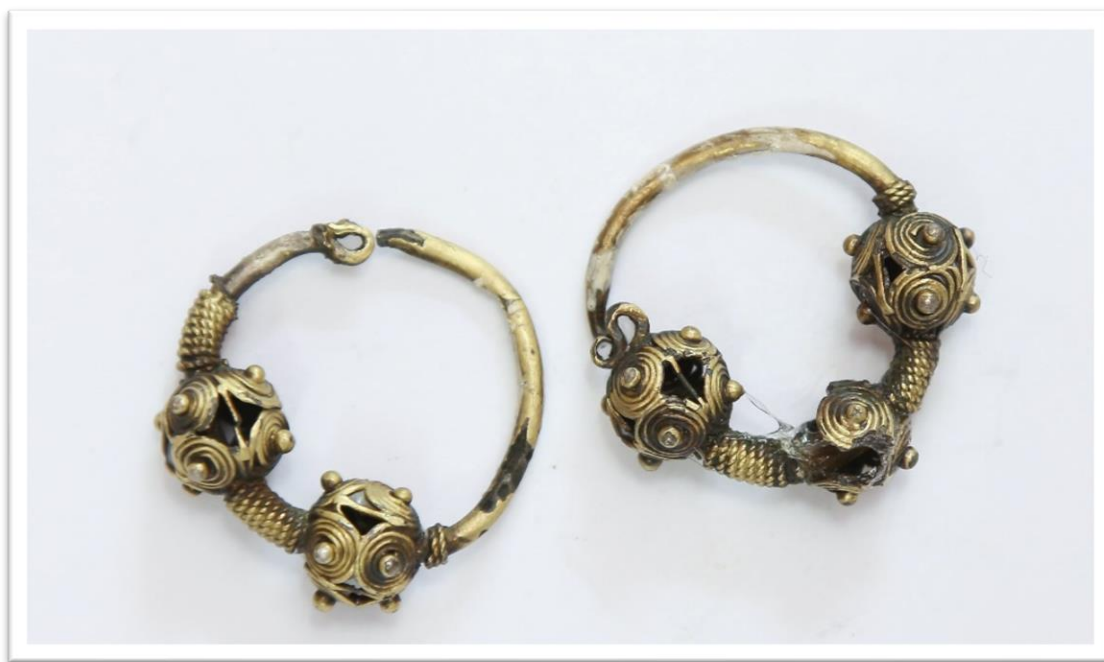
Slika 7: Prstenje iz grobnice kralja Tvrtka I Kotromanića (preuzeto sa : <https://vikici.ba/o-bosanskim-steccima-trideset-i-jedna-ona-na-grobu/>)

²³⁴ Andelić 1984, 228.

²³⁵ Ibid 239-230.

7.2. Zgonovi u Gračanici

Manje istraživanje izvršeno je i na Zgonovima u Malom Čajnu u Gračanici, nažalost nemamo niti izvještaj niti članak koji bi nam pružio detaljnije informacije o ovom iskopavanju. Naime, Irma Čremošnik navodi kako su tokom istraživanja 1953.godine ispod jednog stečka na nekropoli pronađene dvije pozlaćene naušnice.²³⁶ Iste podatke pruža i Pavao Anđelić u knjizi *Visoko i okolina kroz historiju I*, s tim da se kod njega razlikuje godina otkrića gdje navodi 1958. godinu. Ističe kako je ispod jednog stečka pronađen par pozlaćenih naušnica sa po tri jagode izrađene u tehnici filigrana i granulacije. Anđelić navodi kako je *ovaj tip naušnica karakterističan za tzv. dalmatinsko – hrvatski kulturni krug XI – XII stoljeća, ali se susreće i na širim prostorima i u kasnijim vremenima, posebno u XII i XIII stoljeću.*²³⁷ Nalazi sa nekropole Zgonovi te blizina srednjovjekovne utvrde Čangrad ukazuju na važnost tog prostora u srednjovjekovnom periodu. Pozlaćene naušnice su dio arheološke zbirke i čuvaju se u Zavičajnom muzeju Visoko.

Slika 8: Pozlaćene naušnice iz groba pod stečkom sa lokaliteta Zgonovi u Gračanici (preuzeto sa:

<https://www.facebook.com/ZavicajnimuzejVisoko/photos/a.1166610656849270/1251593685>

²³⁶ Čremošnik 1953, 4.

²³⁷ Anđelić 1984, 274.; Anđelić 1988, 28.

8. Ploča kaznaca Nespine

Natpisi predstavljaju značajnu i zanimljivu pojavu na stećcima. Uklesavanjem epitafa na stećke ostavljani su dugovječni podaci o pokojniku, njegovom životu kao i statusu. Bilo da su natpisi bili kratki ili dugi, zajedno sa stećkom su činili jedan sklop koji je za izučavanje prošlosti veoma važan. Od pojavljivanja natpisa došlo je do mnogih promjena. Dok se do kraja XIV stoljeća obični epitaf sastojao iz dva dijela, starijeg kao zabilješke o identitetu s imenom zanimanjem, datumom rođenja ili pohvalom, u XV stoljeću pojavljuju molitve Bogu za dušu preminulog.²³⁸ Natpisi se mogu svrstati u nekoliko kategorija kao što su natpisi koji govore o društvenom životu, političkoj funkciji pokojnika, natpisi o uzroku smrti, natpisi o porodičnim vezama i slično. Uz osnovne podatke o pokojniku česte su bile i poruke živim ljudima, poput molbi da ne razaraju njihove grobove kao i moguće kazne ako nešto tako izvrše.²³⁹ Rasprostiranje stećaka sa epitafima ne možemo tačno ograničiti na određeno područje. Oni su zastupljeni na čitavoj teritoriji rasprostiranja stećaka, a danas je poznato oko 400 epitafa. Taj broj nije konačan tako da postoji mogućnost pojave novih.²⁴⁰

Jedan od primjera epitafa na nadgrobnom spomeniku jeste pronalazak ploče kaznaca Nespine na lokalitetu Zgonovi u Malom Čajnu u Gračanici 1946.godine. Pronađena je prilikom krčenja šikare radi gradnje kapele. Ante Kučan ispred Državnog muzeja izlazi na teren te bilježi zatečeno stanje a zajedno sa Jovom Vukovićem objavljuje članak pod nazivom *Jedan stari bosanski nadgrobni spomenik i natpis* 1948.godine.²⁴¹ Ovaj članak predstavlja prvi pomen ove ploče kao i natpisa i likovnog prikaza, a nakon ovoga ovaj spomenik će biti tema istraživanja mnogih autora. Ova ploča posebno je značajna zbog toga jer je pored natpisa prisutan i likovni prikaz, scena lova. Prvu intepretaciju navedenog teksta dao je Jovo Vuković navodeći kako sa sigurnošću ne može potvrditi tačnost njegovog prevoda. Natpis se sastoji iz 7 redova.

²³⁸ Lovrenović 2009, 92.

²³⁹ Imamović 1995, 10.

²⁴⁰ Bujak 2018, 235.

²⁴¹ Vuković, Kučan 1947, 51-68.

Slika 9: Ploča kaznca Nespine (Preuzeto iz Milošević 2012, 188.)

Stručna mišljenja o ovom spomeniku dali su mnogi naučnici: Jovo Vuković, Ante Kučan, Aleksandar Solovjev, Jovan Kovačević, Marko Vego, Šefik Bešlagić, Pavao Anđelić, Ante Milošević, Edin Bujak i Mehmed Kardaš.

J.Vuković dao je sljedeći način čitanja: ²⁴²

Transliteracija :

Ⲫ (Н)МЕ ВЕЛЫКО(Г) КАЗНЬЧА НЕСЬПНН(Ч Е) БРАТА ПОЗНАЧ БЪЛОИЧ
 КАЗНА(УН)ЧА НЕСЬПННⲪ (ⲪС)² СВОГ ГОСПОДННЧ Н ОС(Т)ЧВН СЕБЪ МЪСТО
 ПОЛЪГЪ СВОЕГ ГОСПОДННЧ.*)

Transkripcija:

U ime velikoga kaznaca Nespina, njena (svoga) brata, pozida (misli se na dio grobnice ili poseban grob blizu drugih) kaznačica Bjeloka (Bjeloča ili Bjeloča) Nespinu uz (grob, dio grobnice ranije zidan) svoga gospodina i ostavi sebi mjesto pored svoga gospodina.

²⁴² Vuković, Kučan 1947, 53.; Kovačević 1960/61, 317.; Vego 1970, 59.

Prema njegovom mišljenju ploča je dio grobnice koja je podignuta kaznacu Nespini a pored koga je ukopana još i njegova sestra Bjeloka a žena gospodina kome ime nije spomenuto. Zatim navodi kako je njen muž-gospodin također imao titulu kaznaca, a to J.Vuković opravdava titulom koja stoji ispred imena Bjeloke *kaznačica*.²⁴³ J.Vuković je u članku dao veoma detaljnu analizu teksta te se po njemu veliki broj slova upućuje na stariji period, slovo A sa kružnim dijelom prvi vrhu, bez uglastih poteza, zatim slovo U i jat te Z i V.²⁴⁴

Nakon ove intepretacije čitanja natpisa ovoj analizi je pristupio i Aleksandar Solovjev u svom članku pod nazivom *O natpisu na grobu velikog kaznaca Nespine*.²⁴⁵ On je dao svoju intepretaciju natpisa sa određenim korekcijama u odnosu na prevod J.Vukovića, gdje smatra da ne postoje dva kaznaca i da je u pitanju samo jedan kao i da grob podiže pokojnikova supruga Bjeloka u ime Nespininog brata kao i da Bjeloka ostavlja mjesto u grobu za sebe.²⁴⁶ Ovim tumačenjem dolazi do potpuno novog načina gledanja na ovaj natpis zbog toga jer uvidom na raniju intepretaciju sada dolazi do potpuno drugačijeg mišljenja autora. O fonetici i morfologiji natpisa bavio se i M.Kardaš u svojoj knjizi *Jezik i grafija srednjovjekovne bosanske epigrafike*.²⁴⁷

M.Vego je dao sljedeći način čitanja:

Transliteracija:

У МЕ ВЕЛКО [ГД] КАЗНАЦА
 НЕСЬПИНЕ БРЪТ
 ПОЗНАД БЪЛОК Д КАЗНАЦА
 НЕСЬПИНУ СВОРД ПО
 СПОДННД Н ОС [Т] ДВН СЕВЪ М
 СТО ПО
 ЛЬГЪ С
 ВОЕГД ГОС
 ПОДННД

²⁴³ Vuković, Kučan 1947, 53.

²⁴⁴ Vuković, Kučan 1947, 54-56.; Bešlagić 1967, 95.

²⁴⁵ Solovjev 1948, 235-238.

²⁴⁶ Ibid 235-238.

²⁴⁷ Kardaš 2015.

Transkripcija:²⁴⁸

I način

U (i)me br̂ta vel̂ko(ga) kazn̂ca
Neŝpine pozida Bjeloka (žena Nespina)
kazn̂ca Neŝpinu,svoga
gospodina i os(t)avi sebi mjesto
pol̂ĝ svojega gospodina

II način

U (i)me velikoga kazn̂ca Neŝpine
pozida Bjeloka (Biloka,Beloka)
(brat Nespina) br̂ta kazn̂ca Neŝpinu
svoga gospodina i ostavi sebi mjesto
pôĝ (=pored) svojega gospodina

A.Solovjev je dao sljedeći način čitanja:

Transliteracija:

У [н]ме велько[гд] кдзньцд
несьпинн[е] брдтд позндд
бѣлокд кдзндцд несьпину
свогд господинд и ос[т]двн
себѣ мѣсто польгѣ своегд
господинд

Transkripcija: ²⁴⁹

U ime brata velikog kaznaca Nespine,sahrani Bjeloča kaznaca Nespinu svoga gospodina i ostavi sebi mesto pored svog gospodina

Š.Bešlagić je dao sljedeći način čitanja:²⁵⁰

Transkripcija:

U (i)me veliko(ga) kazn̂ca Nespine,brata,pozida Bjeloka kazn̂ca Nespinu,svoga gospodina i os(t)avi sebi mjesto pol̂ĝ svoega gospodina

²⁴⁸ Vego 1970, 59.

²⁴⁹ Solovjev 1948, 237.; Vego 1970, 59.

²⁵⁰ Bešlagić 1967, 95.

E.Bujak je dao sljedeći način čitanja:²⁵¹

Transkripcija:

U ime velikoga kaznaca Nespine brata, pozida Bjeloka kaznaca Nespinu svog gospodina i ostavi sebi mjesto polag svojega gospodina

U natpisu se spominju dva imena i to ime Nespina i Bjeloka. Ko je bio zapravo kaznac Nespina je veoma zanimljivo pitanje a na osnovu njegove funkcije koja je postavljena prije imena saznajemo da je imao visoki rang u periodu srednjovjekovne Bosne. Titula kaznaca u periodu srednjeg vijeka bila je veoma važna i predstavljala je velike dostojanstvenike, ljude koji su imali veoma visok rang u upravnoj ali i dvorskoj hijerarhiji, a dio koji navodi *velikoga kaznaca* govori da je pokojnik iz kruga dvorskih dostojanstvenika najvjerovatnije ministar finansija.²⁵² Funkcija kaznaca bila je veoma dragocjena u tom periodu i veoma cijenjena od strane drugih državnih funkcija u srednjovjekovnom periodu. Neposredni zadatak pored održavanja novčanog sistema u državi bilo je i prikupljanje državnih prihoda u naturi ili u novcu, radili su na različitim teritorijalno ograničenim područjima a u XV stoljeću su poznata tri kaznaca usorski, humski i bosanski, te se za bosanskog smatra da je upravo Nespina bio taj kaznac.²⁵³ Druga ličnost koja se spominje u natpisu jeste Bjeloka, žena kaznaca Nespine koja podiže grob u ime Nespinoz brata i ostavlja sebi mjesto pored njega. Osim ovih podataka koje saznajemo iz teksta o Bjeloki nema drugih informacija u literaturi. Ime je veoma rijetko te je izvedeno iz osnovnih jezičkih zakona Bjeloka-Bjelocha, Bjeoka.²⁵⁴ Š.Bešlagić napominje kako je ovo ime pomenuto još jednom na stećku iz Kalinovika gdje se na natpisu pominje krstjanica Bjeloka.²⁵⁵

²⁵¹ Bujak 2018, 235.

²⁵² Vuković, Kučan 1947, 53.

²⁵³ Anđelić 1984, 273.

²⁵⁴ Ibid 273.

²⁵⁵ Bešlagić 1967, 96.; 1962, 95. / ASE LEŽI GOSPODA (B)EOKA KRSTJANICOM KĆI PRIBISAVA KOSAČ(E) A PISA VUKA (ŠIN)

Ploča je bila napuknuta na dva dijela, a napuknuće vjerovatno potiče od urušenja grobnice i pada ploče na tlo. Materijal od kojeg je napravljena jeste lapor sa dužinom od 2,10 cm, širinom 1,06 cm, debljinom od 7-10 cm.²⁵⁶ J.Vuković smatra da se ploča treba datirati u XII stoljeće dok su naučnici više naklonjeni dataciji da spada u XIII ili XIV stoljeće. Iste godine kada je pronađena, ploča je prenešena u Zemaljski muzej u Sarajevu i danas se nalazi u stalnoj postavci na odjelu srednjeg perioda.

Posebno veliku pažnju naučnika zauzeo je likovni prikaz na ploči gdje je prikazana scena lova, na kojem su prikazani čovjek-lovac, tri lovačka psa i jedan vepar. Na reljefnom prikazu vidljivi su tragovi klesarskog alata, te su figure životinja ali i i lovca veoma loše isklesane. Prvi i veoma detaljan opis reljefa predstavlja A.Kučan te ga prenosimo u cjelosti: *Reljef koji je dosta duboko, ali posve primitivno urezan predočuje lov. Lovac u nezgrapnim proporcijama s kratkim nogama u dugim rukama drži lovačko koplje. Na nogama lovca u šiljate plitke cipele. Ruke su mu obadvije lijeve, a ona koja bi trebala biti desna omotana je preko lakta kaišem. Tijelo široko i zdepsto, na kome nema reljefnih zareza odjeće. Glava je u anfasu s vrlo loše izrađenim ušima i nosom, s krupnim očima, šiljatom bradom i natrag počesljanom kosom. Pored lovca u vrlo lošoj plastici prikazana dva lovačka psa s kaišem oko vrata, a pred njima krupan divlji krmak (vepar) koji je oborio pod svoje noge trećeg psa.*²⁵⁷ Autor se bazirao na sam opis reljefa, zapravo onoga što je bilo vidljivo dok se u detaljniju analizu likovnih prikaza, njihove simbolike nije osvrtao. Da li je to bio prikaz smrti Nespine ili isključivo motiv koji je klesao na nadgrobni spomenik nije poznato ali nekoliko godina nakon objavljivanja ovoga spomenika pokušalo se svrstati u određene vremenske prikaze. Jedan od autora koji je tražio precizniji odgovor jeste J.Kovačević koji u svom članku pod nazivom *Nadgrobni natpis i reljef kaznaca Nespine*²⁵⁸ smatra da su ovi prikazi nastali pod utjecajem ranoromaničke umjetnosti zapadne Evrope, te implicira povezanost ovog reljefa sa onim iz Tuluze, Akhnasa, Penatla, Akvileje dok navodi da simboliku ubijanja veptra na reljefu se treba tražiti u hrišćanskoj simbolici gdje u jevanđeljeju po Mateju (8,31-32) i Luki (8,33) te da ubijanjem veptra ubija vruga ili zloduha.²⁵⁹

²⁵⁶ Vuković, Kučan 1947, 51.; Anđelić 1984, 272.

²⁵⁷ Vuković, Kučan 1947, 51-52.; Anđelić 1984, 272.

²⁵⁸ Kovačević 1960/61, 317-322.

²⁵⁹ Ibid 318-321.

Reljefni prikaz je također u svom neprikosnovenom djelu spomenula i Marian Wenzel.²⁶⁰ Kao što je već pomenuto na prikazu je vidljiva upotreba klesarskih nazubljenih alatki (čekić i dlijeto) a ono što je zanimljivo jeste da upotreba tog alata nije bila prisutna u periodu srednjeg vijeka dok se takav način ukrašavanja kamenih nadgrobnih spomenika veže za antiku i kasnorimski period čak i period ranog srednjeg vijeka.²⁶¹ Na osnovu reljefnog prikaza i natpisa A.Milošević smatra da je reljefni prikaz nastao dosta ranije u VIII stoljeću (moguće da je bila dio dekoracije) te da je naknadno vjerovatno nakon smrti kaznaca Nespine ploča postala funeralnog karaktera kada dolazi do klesanja natpisa u ploču, navodeći da se natpis može datirati u XII ili XIII stoljeće.²⁶² Ovu scenu lova Š.Bešlagić je povezo sa nekoliko sličnih scena kojih je pronašao na prostoru centralne Bosne, u pitanju je stećak iz Donje Zgošće kod Kaknja na kojem lovac kopljem napada vepra kojeg love dva psa. Također ove motive pored centralne Bosne pronašao je u zapadnoj Bosni sa pet primjeraka i četiri u istočnoj Hercegovini.²⁶³

²⁶⁰ Wenzel 1965, 402-403., r.b16.

²⁶¹ Milošević 2012, 195-196.

²⁶² Ibid 196.

²⁶³ Bešlagić 2015, 112-113.

9. Zaključak

Srednjovjekovni nadgrobni spomenici, stećci predstavljaju značajan faktor za proučavanje srednjovjekovne prošlosti. Sam značaj stećaka leži u njihovom predstavljanju kulturnog identiteta, historijskih spoznaja, umjetničkog izražaja, komemorativne funkcije, vjerske i duhovne simbolike, te njihovog prepoznavanja kao značajne baštine. Bili su inspiracija i tema mnogih naučnika koji su posvetili svoju pažnju u istraživanju ovih spomenika.

U ovom radu govorilo se o stećcima na području današnjeg Visokog koje je pozicionirano u okviru srednje Bosne. Rad se sastoji od glavnog dijela koji čini 14 poglavlja i kataloga. Glavni dio sastoji se od nekoliko naslova koji obuhvataju pregled historijskog istraživanja stećaka na području Bosne i Hercegovine kao i period istraživanja stećaka na području Visokog. Kao jedan od važnih područja rasprostiranja stećaka jeste područje srednje Bosne, na kojem imamo zabilježene mnoge značajne stećke kao i klesarske škole koje su djelovale na tom području. Pored stećaka na području Visokog nalaze se također mnogobrojni značajni srednjovjekovni spomenici koji nam pružaju uvid na bogatu historiju ovog grada. Kao nezaobilazan segment srednjovjekovnih spomenika je i ploča kaznaca Nespine u Malom Čajnu kod Gračanice obrađena kao zaseban spomenik uz predstavljanje analize teksta kao i ukrasnih motiva od strane autora.

Prilikom izrade rada posjećeni su lokaliteti na prostoru Visokog gdje su evidentirana ukupno 32 lokaliteta sa 336 spomenika. Osvrnuli smo se na osnovne karakteristike nekropola poput njihovog opisa, broja stećaka, oblika stećaka kao i o autorima koji su obrađivali lokalitete. Također lokaliteti su dokumentovani i fotografisani. U toku terenskog obilaska lokaliteta uočena su i dva prijelazna tipa stećaka koji su također uvršteni u ovaj broj. Što se tiče oblika stećaka pronađeni su sanduci (188), ploče (41), sljemenjaci (44) i dva prelazna tipa. Među oblike koji nisu u tolikoj mjeri zastupljeni te predstavljaju jedinstvene oblike do sada na području Visokog jeste ploča sa postoljem i sljemenjak sa duplim postoljem. Generalno lokaliteti su pristupačni s nekim malim izuzetcima, ali stanje na njima je loše.

Terenskim pregledom utvrđeno je kako je veliki broj stećaka oštećen kako prirodnim tako i ljudskim djelovanjem i nemarom, a jedan od takvih primjera je nekropola Grebljice u Goduši na kojoj su mještani odlagali otpad i koja je nedavno očišćena od strane stručnog tima Zavičajnog muzeja Visoko.

Na četiri lokaliteta ukupno je zabilježeno šest ukrasnih motiva na stećcima. U pitanju su motivi bordura, polujabuka, dvostrukih spirala, polumjeseca, rozeta i krstova. U okviru arheoloških istraživanja pod stećcima jedina arheološka istraživanja su obavljena na lokalitetu Zidine u Arnautovićima i u Zgonovima u Malom Čajnu kod Gračanice. Na lokalitetu Zidine koje su tada predstavljale veliku srednjovjekovnu nekropolu pronađena su značajna otkrića, a danas taj broj je značajno manji. Za razliku od Arnautovića koji pruža dosta veći broj informacija o istraživanju na Zgonovima nemamo podataka osim onih koji govore o pronađenim pozlaćenim naušnicama.

Neizostavan dio ovog rada je svakako i katalog koji sadrži obrasce o nekropolama i stećcima. U obrascu za nekropole nalaze se osnovne informacije kao i stanje lokaliteta, uz obrazac o nekropoli nalaze se i podaci o stećku sa tog lokaliteta. Obrađeni su najreprezentativniji stećci sa tog lokaliteta uz dimenzije, stanje i opis.

Glavni cilj ovog rada bio je pronaći i evidentirati nekropole sa stećcima te dobiti broj stećaka koje se nalaze na njima. Prilikom evidentiranja uočili smo neke nove lokalitete koji do sada nisu obrađeni od strane Zavičajnog muzeja Visoko te smo iste evidentirali i dostavili podatke Zavičajnom muzeju Visoko. Podaci koje smo dobili obilaskom svih nekropola upotpunila su ovaj rad otkrivajući nove stećke i njihove ukrase kao i sam broj što je veoma važno za konačnu evidenciju. Potrebno je napomenuti da ovo ne predstavlja konačan broj te da postoji otvorena mogućnost pronalaska novih nekropola kao i stećaka koji su eventualno upotpunosti utonuli u zemlju.

10. KATALOG

Obrasci nekropola i stećaka

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Bedem-Kuline, Grajani, Visoko
Koordinate	N 43° 57' 08.0" E 18° 10' 15.5"
Broj stećaka	1
Izvori i literatura o nekropoli	Nataša Šahinović, <i>Kosa sa grčkim grobljem na 5-tom km puta Visoko-Kiseljak i selo Grajani. Bedem, Kuline</i> , Terenski izvještaj Neobjavljeni materijali, str. 2-4. Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.191.
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Ispod starog grada Bedema evidentiran je jedan usamljeni stećak. Izrađen je od konglomerata i loše je obrađen. Stećak je dosta oštećen, vjerovatno usljed prirodnih uticaja. Utonuo je u zemlju.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nije zabilježeno
Napomena	Nije bilo moguće izvršiti terenski pregled, stoga su u obrascu navedeni samo podaci o nekropoli koji su dostupni u literaturi.
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	/

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Brdo, Poriječani, Visoko
Koordinate	N 44° 00' 50 .4" E 18° 08' 49.9"
Broj stećaka	5
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i>, str.37</p> <p>Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregleda stećaka</i>, str. 167</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>, str.32</p> <p>Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon BiH</i> , 14.196 Poriječani, str.26</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti/faza IV</i>(neobjavljeni podaci), str. 13</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	<p>Nekropola se nalazi uz lokalni put u selu Poriječani. Stećci su grupisani na tri privatne parcele. Jako su oštećeni a posebno je to vidljivo na sljemenjaku sa postoljem koji je većim dijelom uništen. Tri stećka su utonula u zemlju i teže su vidljivi dok je prisutan i sanduk koji je u relativno dobrom stanju. Materijal izrade je konglomerat a orijentacija je SZ-JI, S-J.</p>
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nije zabilježeno
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	21.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Brdo, Poriječani, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa postoljem. Primjetna su velika oštećenja jedne strane stećka dok je njegov postament upotpunosti uništen. Vrsta materijala je konglomerat.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 153cm Širina: 49 cm Visina: 74 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Brečak, Buzići, Visoko
Koordinate	N 44° 02' 30.5" E 18° 08' 06.9"
Broj stećaka	3
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.536 Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str. 20 Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i> , str.168 Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , str.32 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.194
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Danas su stećci raspoređeni na tri privatna posjeda i u dobrom su stanju. Dobro su obrađeni a zastupljena su tri oblika stećaka (sljemenjak, sljemenjak sa postoljem i sanduk sa postoljem) te su svi izrađeni od konglomerata. Orijentacija je SZ-JI.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabiježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	11.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Brečak, Buzići, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak
Stanje očuvanosti	Dobro		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak je manjih dimenzija, prekriven mahovinom. U dobrom je stanju očuvanosti. Na stećku nema većih oštećenja. Materijal izrade konglomerat.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 165cm Širina: 75 cm Visina: 80 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Brijest, Buzić Mahala, Visoko
Koordinate	N 44° 02' 32.6" E 18° 07' 09.7"
Broj stećaka	2
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.483. Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.37 Slaviš Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , str.33 Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon BiH</i> , 14.22., str. 15
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Brijest u Buzić Mahali nalazi se uz lokalni put u blizini izvora vode. Na nekropoli su evidentirana dva stećka. Jedan stećak je dislociran i nalazi se u koritu izvora, dok je drugi djelimično utonuo u zemlju te je vidljiv samo jednim dijelom. U pitanju je ploča sa postoljem i drugi koji je amorfan. Oba stećka izrađena su od konglomerata i na njima nisu uočeni ukrasi i natpisi.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	27.03.2023. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Brijest, Buzić Mahala, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Ploča sa postoljem
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Ploča sa postoljem većim dijelom ukopana u zemlju. Materijal izrade konglomerat, obrada je dobra. Na postolju su vidljiva manja oštećenja nastala vjerovatno usljed ljudskih faktora.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 232/195 cm Širina: 35/35 cm Visina: 33/30 cm	Orijentacija	S-J
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Čimen, Šošnje, Visoko
Koordinate	N 44° 04' 58.5" E 18° 14' 51.6"
Broj stećaka	18
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.553 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.199
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Na nekropoli Čimen u naselju Šošnje evidentirano je ukupno 18 stećaka. Riječ je o 5 sljemenjaka, 3 sanduka, 2 sljemenjaka sa postoljem, jednim sandukom sa postoljem i 7 amorfnih. Stećci su slabije obrade, bez ukrasa i natpisa te su izrađeni od kamena konglomerata i miljevine. Na većini stećaka vidljiva su oštećenja uglavnom nastala prirodnim djelovanjem i utonuli su u zemlju. Orijehtacija stećaka je različita.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.05.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Čimen, Šošnje, Visoko		
Broj stećka	005	Tip/Oblik	Sljemenjak
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak manjih dimenzija izrađen od konglomerata. Bez ukrasa i natpisa. Stećak je obrastao vegetacijom i niskim rastinjem, ali se ne primjećuju veća oštećenja. Jedinu ugroženost predstavlja to što se nalazi uz lokalni put.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 142 cm Širina: 90 cm Visina: 81 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Dimnjak, Tušnjići, Visoko
Koordinate	N 43° 57' 29.2" E 18° 07' 01.9"
Broj stećaka	17
Izvori i literatura o nekropoli	Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti-faza IV</i> (neobjavljeni podaci), Izvještaj projekta IV faze, str.30
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Dimnjak nalazi se na blagom uzvišenju i na njoj je evidentirano ukupno 17 stećaka. Stećci su očišćeni, prilikom čega je otklonjen površinski sloj zemlje. Stećci su uglavnom izrađeni od konglomerata. Evidentirano je 11 sanduka, jedan sljemenjak i 5 stećaka kojima nije bilo moguće odrediti oblik. Orijentacija je različita. Nedaleko od samog lokaliteta vidljivi su odlomci kamena za koje se može pretpostaviti da su dijelovi mogućih stećaka.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.03.2023. godine

Detaljni podaci o stečku			
Nekropola	Dimnjak, Tušnjići, Visoko		
Broj stečka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sanduk manjih dimenzija, izrađen od konglomerata i djelimično utonuo u zemlju. Bez ukrasa i natpisa. Nakon uklanjanja niskog rastinja i površinskog sloja zemlje paralelno uz njega je evidentiran još jedan manji stećak.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 160 cm Širina: 47 cm Visina: 32 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Dobrinjac, Dobrinje, Visoko
Koordinate	N 44° 02' 49.6" E 18° 07' 37.0"
Broj stećaka	5
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i>, str.538</p> <p>Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.37</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>, str.32</p> <p>Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon BiH</i>,14.44, str.17</p> <p>Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u: Visoko i okolina kroz historiju I</i>, str.190</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.195</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	<p>Na blagom uzvišenju iznad ceste nalaze se četiri stećka, dok je jedan stećak evidentiran uz lokalni put. Riječ je o dva sljemenjaka sa postoljem, dva sljemenjaka i jednoj ploči. Stećci su izrađeni od konglomerata i orijentisani su u pravcu I-Z. Na stećcima su vidljiva manja oštećenja nastala vjerovatno prirodnim djelovanjem. Sljemenak sa postoljem je bogato ukrašen i jedini je ukrašen stećak na nekropoli.</p>
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	05.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Dobrinjac, Dobrinje, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Dobro		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa postoljem većih dimenzija, dobre obrade. Južna bočna strana je utonula u zemlju dok su na istočnoj čeonj strani vidljiva manja oštećenja. Stećak je od konglomerata i ukrašen je raznim motivima.		
Ukrasi	Stećak je ukrašen sa nekoliko reljefnih motiva, u pitanju su rozete na čeonim stranama stećka, zatim prikaz dvostrukih spirala pri čemu se četiri nalaze na bočnim stranama a po dvije na čeonim. Preko krovnih ploha kao i ivica stećka nalazi se tordirana vrpca koja je veoma dobro očuvana. Na krovnim plohamo nalaze se 2 polujabuke s tim da je jedna djelimično uništena.		
Natpis ili tragovi natpisa	Nema		
Dimenzije	Dužina: 163/148 cm Širina: 105/85 cm Visina: 76/52 cm	Orijentacija	I-Z

Crteži ili
fotografija
/e

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Donje Moštre, Visoko
Koordinate	N 44° 01' 39.6" E 18° 08' 31.8"
Broj stećaka	1
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.468 Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i> , str.189
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje stećka	Usamljeni stećak nalazi se u Donjem Moštru uz lokalni put, te postoji mogućnost da je stećak dislociran. Bez natpisa i ukrasa, materijal izrade je konglomerata.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	15.07.2023. godine

Detaljni podaci o stećku			
Nekropola	Donje Moštre, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Ploča
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Ploča na kojoj su vidljiva veća oštećenja. Stećak je manjih dimenzija, oštećen sa svih strana, srednje obrade. Materijal izrade je konglomerat.		
Ukrasi	Nema		
Natpis ili tragovi natpisa	Nema		
Dimenzije	Dužina: 83 cm Širina: 50 cm Visina: 28 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Dolac, Tušnjići, Visoko
Koordinate	N 43° 57' 29.0" E 18° 06' 50.4"
Broj stećaka	2
Izvori i literatura o nekropoli	Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti-faza IV</i> (neobjavljeni podaci), str.40
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Stećci se nalaze na brežuljku u gustoj šumi, nedaleko od lokaliteta Dimnjak. Oni su dislocirani što je vidljivo i djelimično su utonuli. Materijal izrade je konglomerat, orijentacija je SZ-JI. U pitanju su dva sljemenjaka sa postoljem. Jedan je u relativno dobrom stanju dok je drugi uništen, njegov odbijeni dio nalazi se uz stećak.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.03.2023. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Dolac, Tušnjici, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak većih dimenzija, djelimično utonuo u jednu stranu. Materijal izrade konglomerat. Na stećku nisu vidljiva veća oštećenja. Prekriven je mahovinom.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 185/158 cm Širina: 68/56 cm Visina: 65/49 cm	Orijentacija	SZ-JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Dvor, Dvor, Visoko
Koordinate	Nisu poznate
Broj stećaka	5
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešliagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.169</p> <p>Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i>, str.191</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.201</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	<p>Nekropola se nalazi na blagom uzvišenju u Dvoru i obrasla je u rastinje, gdje se nalazi pet stećaka, dva u obliku sanduka dok tri nisu određena zbog uništenja istih. Slabije su obrade sa oštećenjima. Materijal izrade je konglomerat dok je orijentacija različita.</p>
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nije bilo moguće izvršiti terenski pregled, stoga su u obrascu navedeni samo podaci o nekropoli koji su dostupni u literaturi.
Istraživači	Stručni tim Zavičajnog muzeja Visoko
Datum	/

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Grabošić, Džindići, Visoko
Koordinate	N 44° 04' 21.1" E 18° 03' 15.7"
Broj stećaka	5
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešliagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.167</p> <p>Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon BiH</i>, str.18</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>, str.31</p> <p>Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u: Visoko i okolina kroz historiju I</i>, str. 190</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.112-113</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola se sastoji od 5 stećaka, a nalazi se duboko u šumi. Njena lokacija je jako nepristupačna. Dva stećka su vidljiva dok su ostali jako utonuli i u fazi su rasipanja. Materijal izrade je konglomerat dok je orijentacija svih Z-I.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nije bilo moguće izvršiti terenski pregled, stoga su u obrascu navedeni samo podaci o nekropoli koji su dostupni u literaturi.
Istraživači	Stručni tim Zavičajnog muzeja Visoko
Datum	/

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Gorašnica/Glavica, Ginje, Visoko
Koordinate	N 43° 956 40.7" E 18° 11' 57.8"
Broj stećaka	15
Izvori i literatura o nekropoli	Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.20 Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i> , str.169 Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , str.34 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.200
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Gorašnica nalazi se na većem uzvišenju u selu Ginje. Dio lokaliteta je obrastao u šikari te nije bilo moguće pristupiti obradi 4 stećka, dok je jedan stećak ugrožen od mogućeg pada. Preostali stećci su većih dimenzija, srednje obrade, svi su izrađeni od konglomerata. Orijehtacija je I-Z,S-J.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	09.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Gorašnica/Glavica, Ginje, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sanduk većih dimenzija, izrađen od konglomerata. Na stećku su vidljiva manja oštećenja na samoj površini kao i na rubovima vjerovatno nastala usljed prirodnih uticaja.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 205 cm Širina: 110 cm Visina: 60 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Gorani, Gorani, Visoko
Koordinate	N 43° 58' 05.2" E 18° 08' 58.4"
Broj stećaka	73
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.434 Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.20 Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i> , str.169 Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon BiH</i> , str.18 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.192
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Gorani nalazi se uz pravoslavno groblje i većih je dimenzija. Obrasla je u šumu, veliki broj stećaka je utonuo i vidljiva su oštećenja. Slabo su obrađeni, nemaju natpise niti ukrase i u relativno dobrom su stanju. Teren je zarastao u visoko i sitno rastinje. Materijal izrade je konglomerat a većina je orijentisana I-Z, dok ima i S-J. Grupisani su u četiri skupine.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	08.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Gorani, Gorani, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk sa postoljem
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sanduk sa postoljem, većih dimenzija. Utonuo je u zemlju, te je vidljiv bio tek nakon uklanjanja površinske zemlje. Solidne obrade sa manjim oštećenjima. Materijal izrade konglomerat.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 150/158 cm Širina: 50/55 cm Visina: 70/53 cm	Orijentacija	S-J
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Grebac, Poriječani, Visoko
Koordinate	N 44° 02' 03.0" E 18° 08' 49.1"
Broj stećaka	5
Izvori i literatura o nekropoli	Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.37 Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , 32
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Lokalitet Grebac nalazi se uz lokalni put u Poriječanima, a grupisan je u dvije skupine. Jedan, dislocirani stećak se nalazi uz lokalni put te su vidljiva oštećenja. Ostala četiri stećka nalaze se 200m na uzvišenju. Stećci su u relativno dobrom stanju i dobre obrade ali oko stećaka se nalazi mnogo alata i drugih predmeta tako da su neki stećci pod tim stvarima, dok je jedan upotupunosti prekriven niskim rastinjem. Materijal od kojih su izrađeni jeste konglomerat i vapnenac. Orijehtacija je različita S-J, SI-JZ, I-Z.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	21. 04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Grebac, Poriječani, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak, srednje obrade izrađen od pješćara. Na njemu se nalaze manja oštećenja na području sljemena i čeonih strana. Na stećku su detektirani mikroorganizmi kako na krovnim plohamo tako i na bočnim i čeonim stranama.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 193 cm Širina: 86 cm Visina: 53 cm	Orijentacija	SI – JZ
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Grebljice, Rajčići, Goduša, Visoko
Koordinate	N 43° 55' 51.9" E 18° 09' 31.1"
Broj stećaka	8
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.423 Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.36 Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i> , str.169 Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon</i> , str.20 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti/faza IV(neobjavljeni podaci)</i> , str.25
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Lokalitet Grebljice nalaze se uz lokalni put u zaseoku Rajčići. U lošem su stanju, pri čemu tom stanju doprinosi deponija smeća koja se nalazi unutar lokaliteta. Stećci su dislocirani, a primjetno je i uništavanje istih, stećak u obliku ploče je devastiran, potkopan što je posljedica ilegalnog iskopavanja. Svi su izrađeni od konglomerata različitih orijentacij (3-I-Z, 5-SI-JZ)
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nema
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	23.04.2023.. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Grebljice, Rajčići, Goduša, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Ploča
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Ploča, utonula u zemlju. Materijal izrade konglomerat. Vidljiva su manja površinska oštećenja nastala vremenskim prilikama. Zbog devastiranja ovog stećka, njegovog potkopavanja vidljiva je visina stećka. Jedna strana stećka je oštećena.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 168 cm Širina: 185 cm Visina: 30 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Gradsko groblje Visoko, Visoko
Koordinate	N 43° 58' 36.7" E 18° 11' 10.9"
Broj stećaka	1
Izvori i literatura o nekropoli	Nisu pozanti
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Usamljeni stećak nalazi se u prosotru Gradskog groblja Visoko (dio pravoslavnog groblja). Utonuo je u zemlju, te zbog oštećenja je teško odrediti oblik. Prekriven je mikroorganizmima. Materijal izrade konglomerat.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježna
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	02.09.2023. godine

Detaljni podaci o stečku			
Nekropola	Gradsko groblje Visoko, Visoko		
Broj stečka	001	Tip/Oblik	Neodređeno
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak manjih dimenzija, utonuo u zemlju. Na njemu su vidljiva oštećenja. Loše je obrade dok je materijal izrade konglomerat.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 116 cm Širina: 81 cm Visina: 32 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Jagneidi, Radovlje, Visoko
Koordinate	N 44° 02' 21.4" E 18° 04' 37.8"
Broj stećaka	3
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.494 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.32
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Lokalitet se nalazi uz lokalni put, zbog čega su stećci ugroženi od mogućeg uništavanja. Na lokalitetu se nalaze tri sanduka, srednje obrade izrađeni od konglomerata. Sadašnja orijentacija kod svih je SI-JZ, ali su dislocirani što je vidljivo.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Na jednom stećku se nalaze manja udubljenja, pravoslavci navode kako su to otisci kopita šarca Kraljevića Marka a udubljenje od njegove sablje. Muslimani sve to pripisuju Aliji Đerzelezu.
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	20.04.2023. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Jagneidi, Radovlje, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sanduk, većih dimenzija sa većim oštećenjima. Materijal izrade je konglomerat. Uništena je jedna strana stećka, prekriven je mikroorganizmima.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 195 cm Širina: 105 cm Visina: 44 cm	Orijentacija	SI-JZ
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Kadinjača, Uvorići, Visoko
Koordinate	N 44° 01' 12.3" E 18° 11' 14.2"
Broj stećaka	2
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.168</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>, str.33</p> <p>Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon</i>, str.21</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.34</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	<p>Lokalitet Kadinjača se nalazi uz lokalni put u Uvorićima. Stećci na njemu su upotpunosti utonuli u zemlju. Ugroženi su zbog toga jer se saobraćaj odvija preko njih, pored toga jako su i oštećeni. Oblik im se ne može odrediti ali prema trenutnoj situaciji veoma velikih su dimenzija. Orijentacija im je SJ-JZ.</p>
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nije bilo moguće izvršiti terenski pregled, stoga su u obrascu navedeni samo podaci o nekropoli koji su dostupni u literaturi.
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	20.05.2021. godine

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Kraljevac, Visoko
Koordinate	N 43° 59' 14.9" E 18° 10' 38.7"
Broj stećaka	1
Izvori i literatura o nekropoli	Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i> , str.189
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Usamljeni stećak nalazi se u haremu Kraljevačke džamije na Kraljevcu. Vidljiva su oštećenja na stećku. Materijal izrade krečnjak. Bez natpisa i ukrasa.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Prema predaji nekada je služio kao kamen mejtaš, mjesto na koje se polagao pokojnik za vrijeme obreda ukopa.
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	23.04.2023. godine

Detaljni podaci o stećku			
Nekropola	Kraljevac, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak manjih dimenzija sa primjetnim oštećenjima. Solidne je obrade.		
Ukrasi	Nema		
Natpis ili tragovi natpisa	Nema		
Dimenzije	Dužina: 55 cm Širina: 57 cm Visina: 55 cm	Orijentacija	/
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Klisa, Visoko
Koordinate	Nepoznate
Broj stećaka	11
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešlagić, <i>Stećci centralne Bosne</i>, str.35</p> <p>Šefik Bešlagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.168</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>, str.30-31</p> <p>Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon</i>, 14.138., str.22</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.198</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola stećaka nalazi se uz put prema Klisi. Većina stećaka je dislocirana što je vjerovatno posljedica toga što su stećci u nagibu. Obrasli su u šumi i nisu pristupačni. Materijal izrade konglomerat.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nije bilo moguće izvršiti terenski pregled, stoga su u obrascu navedeni samo podaci o nekropoli koji su dostupni u literaturi.
Istraživači	Stručni tim Zavičajnog muzeja Visoko
Datum	/

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Kljen/Krečana, Tušnjići, Visoko
Koordinate	N 43° 57' 34." E 18° 07' 08.7"
Broj stećaka	69
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešlić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.169</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko -arheološka nalazišta</i>, str.34</p> <p>Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i>, str.192</p> <p>Denana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.189</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	<p>Nekropola se nalazi na području Tušnjića unutar obližnje šume. Rasprostire se na dvije privatne parcele. Većina stećaka je utonula i djelimično su oštećena. Jedna od posljedica uništavanja je i krečana koja se nalazi na lokalitetu kao i seoski manji put koji prolazi kroz nekropolu. Stećci su prekriveni mikroorganizmima i mahovinom a izrađeni su od konglomerata. Većih su dimenzija. Na nekropoli zabilježen je jedan stećak sa ukrasnim motivima.</p>
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.03.2023. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Kljen/Krečana, Tušnjići, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa postoljem manjih dimenzija, izrađen od konglomerata. Jednim dijelom je utonuo te su krovne plohe djelimično uništene. Prekriven je mahovinom i bršljenom. Obrada je solidna.		
Ukrasi	Stećak sadrži dva reljefna prikaza, četiri polujabuke i polumjesec. Tri jabuke se nalaze na čeonj strani dok se jedna nalazi na krovnoj plohi, te su dvije jabuke očuvane a dvije su oštećene. Na krovnoj plohi se također nalazi i prikaz polumjeseca većih dimenzija.		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 112 cm Širina: 61 cm Visina: 110 cm	Orijentacija	Z-I
Crtež/i ili fotografija/e			

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Kljen/Krečana, Tušnjići, Visoko		
Broj stećka	002	Tip/Oblik	Sljemenjak sa duplim postoljem
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa duplim postoljem manjih dimenzija. Djelimično je na jednoj strani oštećen posebno njegovo postolje. Srednje je obrade, a matreijal izrade konglomerat.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 203cm Širina: 82 cm Visina: 70 cm	Orijentacija	S-J
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Lopata, Zbilje, Visoko
Koordinate	N 43° 58' 26.7" E 18° 11' 31.8"
Broj stećaka	4
Izvori i literatura o nekropoli	Šefik Bešliagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.35 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.119
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Lokalitet se nalazi unutar aktivnog muslimanskog greblja. Spomenici su grupirani lijevo od ulaza u greblje, utonuli su u zemlju. Obrada i očuvanost je slaba, materijal izrade je konglomerat i vapnenac. Trenutno su vidljiva tri stećka, dok je četvrti ponovo zatrpan nakon evidentiranja.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	11.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Lopata, Zbilje, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak
Stanje očuvanosti	Dobro		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak, manjih dimenzija. Upotpunosti se nalazio pod zemljom ali je trenutno očišćen tako da je vidljiv. Materijal izrade konglomerat, srednje obrade.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 73 cm Širina: 60 cm Visina: 42 cm	Orijentacija	S-J
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Polje (Gradina), Podgorani, Visoko
Koordinate	N 43° 57' 20.9" E 18° 10' 03.0"
Broj stećaka	21
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.434 Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , str.34 Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i> , str.192 Denana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.202-203
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Polje nalazi uz regionalni put Visoko-Kiseljak. U lošem je stanju, zarasla u visoko i sitno rastinje. Stećci su jako oštećeni. Loše su obrade, utonuli dok nekolicini prijete uništavanje samim padom. Materijal izrade je konglomerat, različitih su orijentacija. Dio lokaliteta se nalazi u privatnom vlasništvu tako da ti stećci (5) nisu bili dostupni za obradu.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Sa ovog lokaliteta tri stećka su pomjerena i danas se nalaze na platou ispred i iza Zavičajnog muzeja Visoko. S tim smo u konačan broj stećaka na ovom lokalitetu uvrstili i tri koja su prvobitno bili dio ove nekropole.
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	23.04.2023.. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Polje (Gradina), Podgorani, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa postoljem, uništen jednim dijelom. Utonuo je na jednu stranu. Materijal izrade konglomerat, srednje obrade. Prekriven je mahovinom.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 86 cm Širina: 62 cm Visina: 70 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Polje (Gradina), Podgorani, Visoko, Plato Zavičajnog muzeja Visoko		
Broj stećka	002	Tip/Oblik	Sljemenjak
Stanje očuvanosti	Dobro		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak se trenutno nalazi ispred Zavičajnog muzeja u Visokom i u dobrom je stanju, dobre obrade. Jedna bočna strana je uništena na centralnom dijelu. Materijal izrade konglomerat. Na jednoj čeonj strani nalazi se motiv polumjeseca.		
Ukrasi	Na čeonj strani stećka se nalazi reljefni prikaz polumjeseca. Dimenzije reljefa, tačnije njegova dužina iznosi 37,5 cm.		
Natpis ili tragovi natpisa	Nema		
Dimenzije	Dužina: 167 cm Širina: 69 cm Visina: 45 cm	Orijentacija	
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Pertac, Visoko
Koordinate	N 43° 58' 57.5" E 18° 10' 50.5"
Broj stećaka	1
Izvori i literatura o nekropoli	Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i> , str.189
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Usamljeni stećak nalazi se na uzvišenju u naselju Pertac. Stećak je iskorišten u sekundarne svrhe, napravljeno je korito za česmu koja se tu nalazi. Materijal izrade krečnjak.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nije zabilježeno
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	23.04.2023. godine

Detaljni podaci o stećku			
Nekropola	Pertac, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak sanduk koji danas služi kao korito stare česme, Bujrum česme. Dobre je obrade. Oštećenja su vidljiva. Materijal izrade krečnjak.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 171 cm Širina: 75 cm Visina: 50 cm	Orijentacija	/
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Podvinci, Podvinci, Visoko
Koordinate	N 44° 03' 37.5" E 18° 14' 10.6"
Broj stećaka	17
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.549 Slaviša Perić, <i>Arheološki leksikon</i> , 14.193, str.26 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.9-10
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola se nalazi unutar harema Djevojačke džamije i aktivnog muslimanskog greblja. Stećci su dislocirani i postavljeni uz krajeve harema uz rijeku i uz put. Materijal izrade je konglomerat. Oštećeni su, prekriveni mahovinom i jako zapušteni. Ispred lokaliteta se nalazi informaciona tabla o osnovnim podacima o nekropoli.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.05.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Podvinci, Podvinci, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak je od konglomerata i loše obrade. Postament mu je djelimično uništen kao i sam stećak.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 125 cm Širina: 60 cm Visina: 77 cm	Orijentacija	SZ – JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Pravoslavno groblje, Zbilje, Visoko
Koordinate	N 43° 58' 13.3" E 18° 11' 23.0"
Broj stećaka	1
Izvori i literatura o nekropoli	Šefik Bešliagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.35-36 Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , str.33-34 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.118
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Usamljeni stećak se nalazi na Zbilju unutar aktivnog pravoslavnog groblja, u sjevernom dijelu. Utonuo je u zemlju i površina stećka je oštećena. Materijal izrade konglomerat.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	11.04.2023. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Pravoslavno groblje, Zbilje, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Neodređeno
Stanje očuvanosti	Loše		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak, manjih dimenzija utonuo u zemlju. Materijal izrade je konglomerat i površina stećka je uništena. Preko sredine je napukunt.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 137 cm Širina: 74 cm Visina: /	Orijentacija	SI-JZ
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Slatina, Radovlje, Visoko
Koordinate	N 44° 40' 14.1" E 18° 07' 46.1"
Broj stećaka	20
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.494 Šefik Bešliagić, <i>Stećci centralne Bosne</i> , str.36 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.193
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Slatina nalazi se uz lokalni put u Radovlji na dužini od 100 km. Nekolicina je utonula u zemlju dok je nad tri stećka izvršena zaštita izgradnjom zida. Izrađeni su od konglomerata. Srednje su obrade sa manjim oštećenjima. Na pojedinim stećcima vidljiva su i oštećenja u vidu uklesavanja natpisa. Orijehtacija stećaka I-Z.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	23.04.2023.godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Slatina, Radovlje, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenjak sa postoljem
Stanje očuvanosti	Dobro		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa postoljem utonuo na jednu stranu kao i njegov postament dok je druga bočna strana upotpunosti vidljiva. Na stećku su vidljiva manja oštećenja ali je dobra obrada. Materijal izrade konglomerat. Prekriven je mikroorganizmima.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 176 cm Širina: 77 cm Visina: 67 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Strane/Repni Do, Maurovići, Visoko
Koordinate	N 44° 40' 53.8" E 18° 05' 35.1"
Broj stećaka	10
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešliagić, <i>Stećci centralne Bosne</i>, str.20</p> <p>Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i>, str.33</p> <p>Nada Miletić, <i>Arheološki leksikon BiH</i>, str.26</p> <p>Pavao Anđelić, <i>Doba srednjovjekovne bosanske države u :Visoko i okolina kroz historiju I</i>, str.189</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.23</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	<p>Nekropola se nalazi daleko u šumi u Maurovićima. Teže su prisutpačni, a lokalitet je obrastao u šiblju i drveću. Stećci su raspoređeni u dvije cjeline. Jedna grupa se nalazi u šumi dok se južno od njih nalazi druga. Srednje su obrade, izrađeni od konglomerata. Orijentacija SJ-JI. Većinom su oštećeni i u jako lošem stanju dok je nekolicina utonula u zemlju.</p>
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	02.06.2022.. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Strane/Repni Do, Maurovići, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sanduk većih dimenzija sa primjetnim oštećenjima. Materijal je konglomerat, solidne obrade.		
Ukrasi	Nema		
Natpis ili tragovi natpisa	Nema		
Dimenzije	Dužina: 195cm Širina: 92 cm Visina: 45 cm	Orijentacija	SJ-JI
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Zagorice, Zagorice, Visoko
Koordinate	N 43° 56' 59.2" E 18° 08' 01.9"
Broj stećaka	2
Izvori i literatura o nekropoli	Milenko Filipović, <i>Visočka nahija</i> , str.430 Slaviša Perić, <i>Visoko-arheološka nalazišta</i> , str.35 Slaviša Perić, <i>Arheološki leksikon</i> , 14.244, str.28 Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i> , Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.190
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Lokalitet se nalazi u pravoslavnom groblju. Stećci na lokalitetu su zarastli u travi i šiblju. Oba stećka su u obliku sljemenjaka sa postoljem i većih su dimenzija. Materijal izrade konglomerat.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.03.2023.godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Zagorice, Zagorice, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sljemenak sa posotljem
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sljemenjak sa postoljem većih dimenzija, djelimično utonuo u zemlju tako da upotpunosti nije vidljiv njegov postament. Materijal izrade je konglomerat. Vidljiva su oštećenja na stećku, te je prekriven mahovinom i mikroorganizmima.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 179/140 cm Širina: 95/74 cm Visina: 99/67 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Zidine/Mili, Arnautovići, Visoko
Koordinate	N 44° 00 30.9" E 18° 10' 11.7"
Broj stećaka	3
Izvori i literatura o nekropoli	Edin Bujak, <i>Stećkopedija, Kameno bago stare bosanske države</i> , str.663
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Na lokalitetu se danas nalaze tri stećka, od kojih su dva utonula u zemlju, treći je oštećen djelimično. Obrada je srednja a očuvanost jako loša. Materijal izrade konglomerat.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	21. 04. 2023.godine

Detaljni podaci o stečku			
Nekropola	Zidine/Mili, Arnautovići, Visoko		
Broj stečka	001	Tip/Oblik	Ploča
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak je djelimično utonuo na jednu stranu. Obrada je dobra. Materijal izrade konglomerat. Prekriven je mikroorganizmima i mahovinom.		
Ukrasi	Bez ukrasa		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 194 cm Širina: 77 cm Visina: 28 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Zgonovi, Gračanica, Visoko
Koordinate	N 44° 02' 17.1" E 18° 12 41.1"
Broj stećaka	4
Izvori i literatura o nekropoli	<p>Šefik Bešliagić, <i>Stećci centralne Bosne</i>, str.20</p> <p>Šefik Bešliagić, <i>Kataloško-topografski pregled stećaka</i>, str.168</p> <p>Šefik Bešliagić, <i>Leksikon stećaka</i>, str.40</p> <p>Đenana Ganić, <i>Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti</i>, Radovi Zavičajnog muzeja Visoko, str.198</p>
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek
Opis i stanje nekropole	Nekropola Zgonovi se nalazi unutar pravoslavnog groblja u Gračanici. Stećci su izrađeni od konglomerata i vapnenca. Slabe su obrade i većim dijelom su oštećeni. Prekriveni su mahovinom.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježan
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.04.2021. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Zgonovi, Gračanica, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Sanduk
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Sanduk, sa većim oštećenjima i srednje obrade. Utonuo je jednom stranom. Materijal izrade konglomerat.		
Ukrasi	Nema		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Dužina: 182 cm Širina: 103 cm Visina: 54 cm	Orijentacija	I-Z
Crtež/i ili fotografija/e			

Podaci o nekropoli stećaka	
Lokalitet, mjesto, grad	Zagorice II, Zagorice, Visoko
Koordinate	N 43° 56' 56.2" E 18° 08' 02.6"
Broj stećaka	2
Izvori i literatura o nekropoli	Nema
Datiranje nekropole	Kasni srednji vijek/Osmanski period
Opis i stanje nekropole	Na lokalitetu Zagorice II se nalaze dva prijezna tipa stećka, u pitanju su uspravni stećci te predstavljaju prelaznu formu iz stećka u nišan. Uz stećke se nalaze i tri nišana većih dimenzija. Materijal izrade spomenika je konglomerat, u dobrom su stanju. Na njima se nalaze reljefni motivi.
Narodna vjerovanja, predanja ili običaji vezani za nekropolu	Nisu zabilježena
Napomena	Nema
Istraživači	Dženeta Lepić
Datum	26.03.2023. godine

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Zagorice II, Zagorice, Visoko		
Broj stećka	001	Tip/Oblik	Stup/Prijazni tip
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Stećak je dobro obrađen s tim da su mu ivice zaravnjene a ne pod pravim uglom. Vrh je oštećen te je prekriven mahovinom. Materijal izrade konglomerat a sa čeonice i bočne strane su vidljivi reljefni motivi.		
Ukrasi	Na čeonim stranama se nalazi po jedna polujabuka kao i na jednoj bočnoj strani. Na čeonim stranama polujabuke su oštećene dok na bočnoj nije. Ukrasi su manjih dimenzija.		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Širina čeonice strane 68 cm Širina bočne strane: 21 cm Visina: 86 cm	Orijentacija	Z-I

Crtež/i ili
fotografija/e

Detaljni podaci o stećcima			
Nekropola	Zagorice II, Zagorice, Visoko		
Broj stećka	002	Tip/Oblik	Stup/Prijezni tip
Stanje očuvanosti	Srednje		
Istraživan ili podaci u literaturi	Referirati se na podatke o navodima iz obrasca o nekropoli		
Opis	Spomenik je dobro obrađen a kao i prethodni i kod ovog spomenika su ivice zaravnate a ne pod pravim uglom. Vrh je uništen i prekriven mahovinom. Na bočnoj strani je registrovan reljefni prikaz.		
Ukrasi	Na centralnom dijelu se nalazi prikaz polumjeseca. Polumjesec je većih dimenzija a iznosi 27 cm.		
Natpis ili tragovi natpisa	Bez natpisa		
Dimenzije	Širina čeone strane 27 cm Širina bočne strane: 39 cm Visina: 103 cm	Orijentacija	Z-I

Crtež/i ili
fotografija/e

11. Bibliografija

11.1 Izvori:

Izveštaj o realizovanom projektu “III faza - Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti”, Visoko, 2020

Izveštaj o realizovanom projektu “IV faza - Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području Grada Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti”, Visoko, 2022

ŠAHINOVIĆ, 1983: Nataša Šahinović, *Kosa sa grčkim grobljem na 5-tom km puta Visoko-Kiseljak i selo Gražani. Bedem, Kuline*, Terenski izvještaj, JU Zavičajni muzej-Visoko, Visoko, 1983.

11.2. Literatura:

ANĐELIĆ, 1962: Pavao Anđelić, *Grobovi bosanskih kraljeva u Arnautovićima kod Visokog*, Glasnik Zemaljskog muzeja, n. s., sv. XVII, Sarajevo, Sarajevo, 1962., 165-171

ANĐELIĆ, 1963: Pavao Anđelić, *Trgovište, varoš i grad u srednjovjekovnoj Bosni-Prilog tipologiji naselja-*, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1963., 179-193.

ANĐELIĆ, 1979: Pavao Anđelić, *Krunidbena i grobna crkva bosanskih vladara u Milima (Arnautovićima) kod Visokog*, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1979., 183-247.

ANĐELIĆ, 1984: Pavao Anđelić, *Doba srednjovjekovne bosanske države*, u: Visoko i okolina kroz historiju I, 1984.

BEŠLAGIĆ, 1962: Šefik Bešlić, *Kalinovik-srednjovjekovni nadgrobni spomenici*, Zavod za zaštitu spomenika kulture narodne Republike Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1962., 95

BEŠLAGIĆ, 1967: Šefik Bešlić, *Stećci centralne Bosne*, Zavod za zaštitu spomenika kulture BiH, Sarajevo 1967.

BEŠLAGIĆ, 1971a: Šefik Bešlić, *Kataloško-topografski pregled stećaka*, Biblioteka kulturno naslijeđe, Veselin Masleša 1971.

BEŠLAGIĆ, 1971b: Šefik Bešlić, *Stećci i njihova umjetnost*, Zavod za izdavanje udžbenika, Sarajevo, Sarajevo, 1971.

BEŠLAGIĆ, 1978: Šefik Bešlić, *Nišani XV I XVI vijeka u Bosni i Hercegovini*, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knjiga LIII, Sarajevo, 1978.

BEŠLAGIĆ, 1982: Šefik Bešlić, *Stećci –kultura i umjetnost*, Veselin Masleša, Sarajevo, 1982.

BEŠLAGIĆ,1985: Šefik Bešliagić, *Epitaf velikog kazneca Nespine iz Malog Čajna*, Starinar, n.s., sv.XXXVI, Beograd, 1985., 215-220.

BEŠLAGIĆ,2004: Šefik Bešliagić, *Leksikon stećaka*, Sarajevo, 2004.

BEŠLAGIĆ,2015: Šefik Bešliagić, *Ćirilički epigrafski spomenici srednjovjekovne Bosne i Hercegovine*, Društvo za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije-Stanak, Sarajevo, 2015., 107-114

BENAC,1967: Aloj Benac, *Stećci*, Izavački zavod Jugoslavija Beograd, Beograd, 1967.

BUJAK,2018: Edin Bujak, *Stećkopedija*, Kameno blago stare bosanske države, Mladinska knjiga, Sarajevo 2018.

BASLER,1975: Đuro Basler, *Visoko učilište Crkve bosanske u mjestu Bosna*, Kulturna istorija naroda Bosne i Hercegovine,br.4., Sarajevo, 1975.

ČREMOŠNIK,1953: Irma Čremošnik, *Gračanica-nalaz srednjovjekovnih naušnica*, Naš život, br.6, Visoko, 1953., 4.

ČOVIĆ, 1988: Borivoj Čović (ur), *Arheološki leksikon BiH*, Tom 3, Zemaljski muzej BiH, 1988., Sarajevo

DIZDAR,1966: Mehmedalija Mak Dizdra, *Kameni spavač*, Bosanska Riječ Sarajevo, Sarajevo, 1966.

EVANS,1965: Artur J.Evans, *Kroz Bosnu i Hercegovinu peške tokom pobune augusta i septembra 1875.*, Veslin Masleša, Sarajevo, 1965.

FEKEŽA-MARTINOVIĆ,2012: Lidija Fekeža-Martinović, *Stari grad Visoki u: Stari gradovi Bosne i Hercegovine*, Nacionalni komitet ICOMOS u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2012., 42-45.

GANIĆ, 2020: Đenana Ganić, *Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti*, Radovi Zavičajnjg muzeja - Visoko, Visoko, 2020.

GANIĆ,2022: Đenana Ganić, *Ubikacija, evidentiranje i rekognosciranje stećaka na području općine Visoko sa procjenom stanja oštećenja/očuvanosti – III faza*, Radovi Zavičajnjg muzeja - Visoko, Visoko, 2022.

IMAMOVIĆ,1995: Enver Imamović, *Bosanski stećci u: Korijeni Bosne i bosanstva*, Sarajevo, 1995.

JELENIĆ,1906: Julijan Jelenić, *Kraljevsko Visoko i samostan sv.Nikole*, Daniela A.Kajona, Sarajevo,1906.

KARDAŠ, 2015: Mehmed Kardaš, *Jezik i grafija srednjovjekovne bosanske epigrafike*, Univerzitet u Sarajevu, Sarajevo, 2015.

KREŠEVLJAKOVIĆ,1934: Hamdija Kreševljaković, *Visoko*, Islamska dionička štamparija, Sarajevo, 1934.

KOVAČEVIĆ, 1960/61: Jovan Kovačević, *Nadgrobni natpis i reljef kaznaca Nespine*, Glasnik Zemaljskog muzeja,n.s.,XV-XVI, Sarajevo,1960/61.,317-322

KLINČEVIĆ,2021: Nihad Klinčević, *Nišani u Bosni i Hercegovini*, Union of Turkish World Municipalities (TDBB), Istanbul, 2021.

KURİPEŠIĆ,2006: Benedikt Kuripešić, *Putopis kroz Bosnu,Srbiju,Bugarsku i Rumeliju 1530.*, Svjetlost Sarajevo, 2006., 28-29.

LOVRENOVIĆ,2008: Dubravko Lovrenović, *Stećci-bosansko i humsko mramorje srednjeg vijeka*, Rabic,Sarajevo, 2009.

MAZALIĆ,1954: Đoko Mazalić, *Visoko, bosanski grad srednjeg vijeka*, Glasnik Zemaljskog muzeja,Sarajevo, 1954., 227-253.

MILOŠEVIĆ 2012: Ante Milošević, *Reljef iz Malog Čajna kod Visokog s dodanim natpisom velikog kazanca Nespine*, Akademija nauke i umjetnosti Bosne i Hercegovine,Godišnjak 41, Sarajevo, 2012.,1 87-201.

PATSCH,1909: Carl Patsch, *Godišnje izvješće o radu Zemaljskog muzeja u god.1909.*, Glasnik Zemaljskog muzeja, 1909., 606

PERIĆ, 1983: Slaviša Perić, *Visoko-arheološka nalazišta*, Zavičajni muzej u Visokom, Visoko, 1983., 30-35.

PAŠIĆ,2002: Ibrahim Pašić, *Ilirsko-keltska imena sa natpisa u Podbrežju i Malom Čajnu*, Članci i građa za kulturnu historiju istočne Bosne, knjiga 17, Muzej istočne Bosne u Tuzli, Tuzla,2002.,63-79.

PAŠIĆ,2009: Ibrahim Pašić, *Mile i Moštre - ilirsko-gotski korijeni bosanske vladarske dinastije,stećka i crkve bosanske*, Ibrahim Pašić, Des, Sarajevo,2009.

SOLOVJEV,1948: Aleksandar Solovjev, *O natpisu na grobu velikog kaznaca Nespine*, Glasnik Zemaljskog muzeja, n.s., sv.III, Sarajevo, 1948., 235-238.

STRATIMIROVIĆ,1891: Đorđe Stratimirović, *Grad Visoki*, Glasnik Zemaljskog muzeja,sv.II, Sarajevo, 1891., 220-221.

ŠAHINOVIĆ,2001: Nataša Šahinović, *Novi nalazi na srednjovjekovnom gradu Visoki*,Glasnik Zemaljskog muzeja, n.s.48/49(1996.-2000.), Sarajevo, 2001., 386-394.

TRUHELKA,1898: Ćiro Truhelka, *Natpis Kulina bana*,Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1898., 617-622.

VEGO,1957: Marko Vego, *Naselja bosanske srednjovjekovne države*, Svjetlost, Sarajevo, 1957.

VEGO,1970: Marko Vego, *Zbornik srednjovjekovnih natpisa Bosne i Hercegovine* knjiga 4, Zemaljski muzej Sarajevo, 1970., 58-59

VUKOVIĆ, KUČAN,1947: Jovo Vuković, Ante Kučan, *Jedan stari bosanski nadgrobni spomenik i natpis*, Glasnik Zemaljskog muzeja,n.s, sv.II , Sarajevo, 1947., 51-68.

11.3. Web izvori

1. <https://www.facebook.com/ZavicajnimuzejVisoko/photos/a.1166610656849270/1251593685017633/?type=3&theater> (datum i vrijeme pristupa 12.06.2023.;13:36)

2. <https://www.zavicajnimuzej.com/završeni-arheoloski-radovi-na-starom-gradu-visoki/> (datum i vrijeme pristupa 31.08.2023.;22:31)

3. <https://www.zavicajnimuzej.com/konzervacija-starog-grad-visoki/> (datum i vrijeme pristupa 31.08.2023.;22:38)

4. <https://www.zavicajnimuzej.com/zavicajni-muzej-visoko-cajograd-2016/> (datum i vrijeme pristupa 31.08.2023.;22:53)

5. <https://vikici.ba/o-bosanskim-steccima-trideset-i-jedna-tona-na-grobu/> (datum i vrijeme pristupa 05.09.2023.; 18:22)

11.4. Popis slika

Slika 1: Pogled na lokalitet gdje su vidljivi stećci i nišani (foto:Dženeta Lepić)

Slika 2: Topografski pregled lokaliteta((napomena:Dvor nije označen zbog nepozante lokacije lokaliteta) izradila:Dženeta Lepić pomoću Google Earth platforme)

Slika 3: Procentualna zastupljenost tipova stećaka na lokalitetima (izradila: Dženeta Lepić)

Slika 4: Stećci nad grobovima tokom iskopavanja 1967.godine(preuzeto od Anđelić,1979.,210.)

Slika 5 :Sadašnje stanje lokaliteta Mili u Arnautovićima (foto: Dženeta Lepić)

Slika 6: Ostaci brokata pronađeni u grobu kralja Tvrtka I Kotromanića (preuzeto iz: Bujak 2018, 212.)

Slika 7: Prstenje iz grobnice kralja Tvrtka I Kotromanića (preuzeto sa : <https://vikici.ba/o-bosanskim-steccima-trideset-i-jedna-tona-na-grobu/>)

Slika 8: :Pozlaćene naušnice sa lokaliteta Zgonovi u Gračanici (preuzeto sa: <https://www.facebook.com/ZavicajnimuzejVisoko/photos/a.1166610656849270/1251593685017633/?type=3&theater>)

Slika 9: Ploča kazna Nespine (Preuzeto iz Milošević,2012.,188.)

Katalog foto: Dženeta Lepić

11.5. Popis tabela

Tabela 1: Pregled brojnog stanja stećaka na obrađenim lokalitetima prema objavljenoj literaturi

Tabela 2: Prikaz tipologije stećaka prema lokalitetima

12. Sažetak:

Stećci, poznati srednjovjekovni spomenici predstavljaju monumentalne oblike koji su imali jak uticaj na srednjovjekovni period kako u Bosni tako i u susjednim državama kao značajno kulturno blago. Karakteriše ih kako njihov oblik tako i likovna umjetnost na brojnim reljefima kao i epitafima. Iako su egzistirali na području cijele Bosne i Hercegovine najveća koncentracija stećaka nalazi se na području srednje Bosne. Njihova prisutnost zabilježena je i na području grada Visokog koji uz ove spomenike koji svjedoče o jednom periodu sadrži i mnoge druge veoma značajne srednjovjekovne spomenike koji su obogatili historiju ovog grada.

Na području Visokog evidentirane su 32 nekropole sa 336 stećka što je manji broj u odnosu na starije evidencije. Iako se broj razlikuje ovaj broj je svakako značajan zbog toga jer danas prisustvujemo uništavanju spomenika pa zbog toga ovaj broj predstavlja veoma značajan podatak. Na lokalitetima su evidentirani kako usamljeni stećci tako i velike nekropole koje su sadržavale različite oblike ovih spomenika. Nažalost ne možemo govoriti o nekim impresioniranim primjercima zbog toga jer su stećci uglavnom srednje obrade bez natpisa kao i ukrasa. Izuzetak su četiri lokaliteta na kojima imamo evidentirane primjere reljefnih ukrasa na stećcima. Od oblika su prisutni primjerci sanduka, ploča i sljemenjaka sa njihovim podvarijantama, a evidentirana su i dva primjerka prijelazne forme stećka. O nekropolama su date osnovne informacije kao i kataloško-topografski pregled svih evideniranih lokaliteta na području grada Visokog.

13.Summary:

Stećci, well-known medieval monuments, represent monumental forms that had a significant influence on the medieval period in both Bosnia and neighboring countries, serving as important cultural heritage. They are characterized by their shape as well as their artistic expression in the form of numerous reliefs and epitaphs. Although they existed throughout the entire territory of Bosnia and Herzegovina, the largest concentration of *stećci* is found in the region of central Bosnia. Their presence is also recorded in the area of the city of Visoko, which, in addition to these monuments that bear witness to a specific period, contains many other highly significant medieval monuments that enrich the history of the city.

In the Visoko area, there are 32 necropolises with 336 *stećci*, which is a smaller number compared to earlier records. Although the number varies, it is certainly significant because we are currently witnessing the destruction of these monuments. Therefore, this number represents a very important piece of data. In these locations, both isolated *stećci* and large necropolises containing various forms of these monuments have been recorded. Unfortunately, we cannot speak of any particularly impressive specimens since *stećci* are mostly of medium craftsmanship without inscriptions or decorations. An exception is four locations where examples of relief decorations on *stećci* have been recorded. Shapes present include chest-shaped, slab-shaped, and ridge-shaped *stećci*, along with their subtypes, and two examples of transitional *stećci* forms. Basic information about the necropolises and a catalog-topographic overview of all recorded locations in the city of Visoko are provided.

14. Biografija

Dženeta Lepić rođena je 06.07.1998. godine u Visokom gdje je završila osnovno i srednje obrazovanje. Po završetku gimnazije, 2017. godine upisuje Filozofski fakultet, Odjek za historiju – Katedra za arheologiju. Prvi ciklus je završila 2021. godine, te stekla zvanje Bakalaureat arheologije, odbranivši dodiplomski rad na temu *Stećci na prostoru Visokog*. Iste godine upisala je master studij na Filozofskom fakultetu, Odsjek za historiju – Katedra za arheologiju. U septembru 2021. godine učestvovala je u projektu pod nazivom Digitalizacija muzejske građe: *Kolekcija predmeta i fotografija iz zaostavštine Marice Vojnović, Visočanke (1892-1982)* koji je realizovan od strane Zavičajnog muzeja Visoko. Također je učestvovala i kao volonter u Zemaljskom muzeju u Sarajevu na odjeljenju za arheologiju.

Učestvovala je na arheološkim istraživanjima na sljedećim lokalitetima:

- Arheološka istraživanja harema Kalin hadži Alijine džamije, Sarajevo (2017. godine)
- Arheološko istraživanje srednjovjekovnog grada Dubrovnika, općina Ilijaš (18.-25.05.2018. godine)
- Arheološko istraživanje na lokalitetu Arnautovići–Mile kod Visokog(11.07.–24.07. 2018. godine)
- Probna istraživanja antičkog naselja na lokalitetu Svibe u Gornjem Moštru pokraj Visokog (08.11.-13.11.2018. godine)
- Arheološko iskopavanje na lokalitetu Metaljica u Vilovcu kod Tarčina, općina Hadžići, I faza (2019. godine)
- Arheološko istraživanje srednjovjekovnog grada Dubrovnika (15.06.-21.07.2020. godine)
- Sistematsko arheološko istraživanje lokaliteta Svibe u Gornjem Moštru kod Visokog I faza (06.-22.10.2020.)
- Sistematska arheološka istraživanja na lokalitetu Kundruci kod Visokog (29.10.-6.11.2020.)

- Arheološko iskopavanje na lokalitetu Metaljica u Vilovcu kod Tarčina, općina Hadžići, II faza (02.11.2020.godine)
- Sistematsko arheološko istraživanje srednjovjekovne utvrde Čajangrad u Malom Čajnu kod Visokog – III faza (13.10.-31.10.2021. godine)
- Sistematsko arheološko istraživanje srednjovjekovne utvrde Čajangrad u Malom Čajnu kod Visokog – IV faza (23.05.-01.06.2022. godine)
- Sistematsko arheološko istraživanje srednjovjekovne utvrde Čajangrad u Malom Čajnu kod Visokog – V faza (08.05.-14.06.2023. godine)
- Arheološko iskopavanje na lokalitetu Metaljica u Vilovcu kod Tarčina, općina Hadžići, III faza (10. – 21.07. 2023. godine)